Mesterházy József

Enese, nemesek és a vármegye a 19. században

Mesterházy József

Enese, nemesek és a vármegye a 19. században

Enese, 2023

Mesterházy József:
Enese, nemesek és a vármegye a 19. században

Kiadó:
Enese Sport Club

A könyv kiadását támogatta:
Mesterházy család, Enese

Tördelés:
Mesics Róbert

Nyomdai munkák:
Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

Felelős nyomdavezető:
Radek József

ISBN 978-615-01-7682-6

Enese, 2023

Kedves enesei Polgárok és érdeklődő Olvasók!

Az elmúlt év őszén jelent meg az „Enese évszázadai” helytörténeti kiadvány, mely a község történetét dolgozta fel a kezdetektől napjainkig.

A kutatás során sok olyan érdekes információt találtam és gyűjtöttem a 19. századból, ami egy újabb kötet megjelentetésére ösztönzött. 2023 tavaszára állt össze az „Enese, nemesek és a vármegye a 19. században” kiadvány.

Négy, a korszak Győr vármegyéjének gazdasági-társadalmi-politikai közéletében szerepet játszó személy életéről olvashatnak, kettő Enesén élte mindennapjait, Dorner Edét pályafutásának jelentős szakasza településünkhöz köti. A 19. századi közigazgatási határok szerint Szabó Kálmán nem enesei, de ma már Péterháza, a család birtokközpontja a mi közigazgatási területünk – úgy gondoltam, ezen okból kifolyólag nyugodt szívvel mondhatjuk mi is magunkénak a vármegye kiemelkedő politikusát!

Egy fejezetbe foglaltam a század első felének nemesi összeírásait községünkre vonatkozóan, válogatást a nemesi közgyűlések jegyzőkönyveiből és az alispáni iratokból, családi kapcsolatokat, a birtokok nagyságát bemutató írást.

Munkám során sok segítséget kaptam Áldozó Istvántól, a megyei levéltár főlevéltárosától, igazgatóhelyettesétől és dr. Nemes Gábortól, a Győri Egyházmegyei Levéltár intézményvezetőjétől. Dr. Horváth József – a Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér igazgatóhelyettese – szakmai lektorként nézte át írásaimat, segített tanácsaival.

Ezúton is köszönöm mindhármuk támogatását.

Mesterházy József

Enese, 2023. április

„Múlt nélkül nincs jövő,
s mennél gazdagabb a múltad,
annál több fonálon kapaszkodhatsz
a jövőbe.”

(Babits Mihály)

Enese, nemesek és a vármegye a 19. században

Enese a 19. században Győr vármegye egyik nemesek által lakott, kuriális települése a tószigetcsilizközi járásban. Éltek a településen birtok nélküli házatlan zsellérek is, de a birtokosok evangélikus vallásúak. A sematizmusok szerint a vallási megoszlás:

	Evangélikus	Katolikus	Összesen
1816	103	136	239
1827	130	140	270
1839	152	138	290

1800–1845 között hét alkalommal írták össze a nemeseket Győr vármegyében, így Enesén is. Az összeírásokban a felnőtt férfi lakosok szerepelnek. A közel fél évszázad elég hosszú idő ahhoz, hogy egyes családok nevét már ne találjuk meg az utolsó, 1845. évi nemesi összeírásokban, ill. új családok is felbukkannak a tóközi faluban. Az 1820. évben 34 családfő neve szerepel a nemesi lajstromban – ez a legnagyobb szám a tárgyalt időszakban. Az alábbiakban három évet választottam ki a hétből. Valószínű, az egyes összeírásokban sem minden nemest tüntettek fel. Koltai Horváth Dániel 1845-ben, haláláig Enesén élhetett. Neve mégsem szerepel az összeírásban.

1800. Torkos János — Enessey József — Enessey György
Doktorits György — Dóczy Pál — Nagy Pál
Székely László — Nagy István — Horváth Mihály
Dubovay Gábor — Trsztyánszky Gergely — Szombath István

1820. Özv. Torkos Jánosné — Kováts Pál és fia, Zsigmond
Özv. Doktorits Györgyné — Hrabovszky Pál és fia, Antal
Nagy György és fiai, Sándor és László
Előry István és fia, István
Előry Péter — Előry Ádám — Enessey József
Enessey István — Dubovay Gábor és fia, István
Trsztyánszky Gergely és fia, István — Özv. Enesey Györgyné
Koltai Horváth Mihály és fiai, Imre, József, Dániel
Nagy Mihály és fia, Mihály
Mesterházy Lajos fiával, Lajossal
Trsztyánszky János — Özv. Hrabovszky Sámuelné
Szalay Ferenc — Szalay Mihály — Szalay István
Kovács Sándor — Kovács Imre
Szakály Ferenc és fiai, János és Sándor

1845. Dorner Eduard és fiai, Ödön és Zoltán
Dóczy Bálint Dóczy Zsigmond Eőry István
Mesterházy Lajos Mesterházy Bálint Fördős Ádám
Eőry Ádám és fiai, Ottó és Kálmán
Enessey István Enessey József
Örökös István és fia, István
Tresenszki/Trsztyánszky/Trsztyenszky alakban fordul elő a család neve.

1845-ben a külmegyei birtokosok: Kováts János, Nádosy István, Szely László, Szely András, Radó Ignác.[1]

A 19. században a földbirtokosoknak nincsenek jobbágyaik, zsellérek és cselédek dolgoztak náluk. 1828-ban a törvény szerint összeírtak minden lakost, akik földművesek, és két mesterember is szerepel, akiknél azt az összeírásban feltüntették. A keresztneveket latinul írták: Harangozó Georgius, Nagy Johannes, Vági Stephanus, Gősi Paul, Benke Emericus, Herbek Mathias, Karafai Josephus, Leiterman Franciscus, Takáts Emericus, Bernevid Andreas, Varga Paulus, Nagy Georgius, Hits Paulus, Szalai Michael és Pordány Stephanus.[2] Tehát községünkben 15 földműves zsellér családfő él, egyedül vagy a családjával.

Enesei zsellérek 1841-ben kérelemmel fordultak a vármegyéhez. Azt kérték, hogy a vármegye mentse fel őket az adózás alól, mert az 1836. évi 5. cikkelyben megfogalmazott kedvezmények nem vonatkoztak rájuk, és földesuraik házában laknak. Kérelmüket elutasították.[3] 1845-ben ismét ők fordultak a vármegyéhez, „termesztményi adó" alóli felmentésüket kérve. Ezúttal sem támogatták kérésüket.[4]

A század közepén Johann Georg Kohl, brémai születésű utazó bejárta Európát. 1841-ben a Habsburg Birodalmat is útba ejtette, élményeit-tapasztalatait öt kötetbe foglalva írta le, ezek közül kettő Magyarországról szól. Enéséről, az itt élő nemesekről negatív képet fest:

„Utunk felénél, Csorna és Győr között egy falun, Enesén haladtunk keresztül. Ebben a faluban csupa nemes ember lakik. Miközben korábban a legtöbb ember, akivel találkoztunk, barátságosan köszöntött minket, itt semmilyen üdvözlő szó nem jutott nekünk. Ezekkel az emberekkel nem lehet komázni, minthogy széles körű kiváltságaikat ugyanolyan méretű indolencia és durvaság kíséri, ezért vigyázni kell a velük való érintkezés során. Így aztán nagyon komoly arcot vágtam, és utasítottam Józsit, hogy galoppban hajtson végig a falun. Miközben azonban jobbra-balra tekintgettem, látom ám, hogy N. N. ősrégi nemzetségéből származó Borcsa kisasszony apjaura istállójából hordja ki a trágyát. A nemes X. uraság ökrös szekerét hajtja éppen haza, miközben az ostor boldogabb végével az állatokat veri, Y. bárónő, született Z. pedig az ajtóban férjeura gatyáját foltozza. Nem merészeltem őt ebben a fontos foglalatosságában egy „jó napot"-tal zavarni, így aztán csendben továbbhaladtunk, ami annál inkább megkönnyebbülést jelentett, mert helyenként trágyakupacokon hajtottunk keresztül."[5]

Véleményét – okkal feltételezzük – másoktól szerzett információkra alapozta, akik nem kedvelték az enesei nemeseket. Kevéssé hihető, hogy – a kis falun történő gyors átkocsikázás közben szót sem váltott az itt lakókkal – csak saját benyomása alapján vetette papírra sorait.

A VÁRMEGYÉBEN

A nemesek alanyi jogon részt vehettek a nemesi vármegye közgyűlésein, és szavazati joggal bírtak. A tisztújító közgyűlésen törekedtek bekerülni a vármegye tisztikarába, amely egyrészt némi jövedelmet biztosított nekik, másrészt a hivatalviselés presztízzsel is járt. A nemesi vármegyét az 1848. áprilisi törvények sorolták történelmi múlt időbe. A nemesi előjogok megszűntek.

1850–1867 között – rövid pár hónapot leszámítva – nem beszélhetünk vármegyei életről. Győr vármegye szintén a passzív ellenállást választotta, s az abszolutizmus és az átmeneti, provizórikus időszakban sem létezett vármegyei közélet.

1861. január 3. és 1861. november 9. között az alkotmányos, 1848. évi törvények alapján ülésezett a megyei bizottmány, és választott tisztviselőket.

1867-ben, a kiegyezéssel, a vármegye 1861. évi alapon, jogfolytonossággal dolgozott a következő pár évben.

Az 1870. évi reform elválasztotta egymástól a vármegyei bíráskodást és közigazgatást, megteremtette a polgári közigazgatást. A megyei bizottmányba választás és adófizetés/virilizmus alapján lehetett bejutni 1871-től.

A nemesi közgyűlések jegyzőkönyveit néztem át az 1800–1848 közötti időszakban, a tisztújításokra koncentráltam. Az alábbiakban nemcsak a vármegye tisztikarába bejutott eneseiekről írok, hanem a pályázók kandidálását is sorra veszem. A vármegyei közgyűlés jegyzőkönyveit a 19. század első éveiben még latinul vezették, az 1806. április 12-én tartott nemesi közgyűlés jegyzőkönyve már magyar nyelvű.

Először nézzük, kik tartoztak a vármegye tisztikarába! Főispán – első és másodalispán – főjegyző, első és másodaljegyző – főügyvéd, alügyvéd, főadószedő, aladószedő – számvevő – levéltárnok – főszolgabírók, alszolgabírók – esküdtek – selyem inspector – úti biztos – főorvos – földmérő.[6]

TISZTÚJÍTÁSOK

(zárójelben a megválasztott nemes)

A 19. században 1801. április 7-én tartottak először tisztújítást. A következőt, a jegyzőkönyvek szerint, csak 1816-ban.

1816. április 2.

– Hrabovszky Mihály honorarius esküdt és úti biztos
– Enessey István „becsületbéli tiszti ügyviselő”
– Dóczy Zsigmond un. törvény ülő

1821. április 9.

– Tószigetcsilizközi járásban alszolgabíró szeretett volna lenni Enessey István (Kálóczy Sándor)
– Vice – fiskális/alszámvevő – Enessey István (Goda József)
– Torkos Jánost ezen a gyűlésen a vármegye táblabírójának nevezték ki.

1828. augusztus 5.

– Tószigetcsilizközi főszolgabírói hivatalra pályázott Enessey István (Argay Mihály)
– Tóközi járásban alszolgabírói hivatalra: Enessey István (Neuhold Ernest)
– Előry Ádám esküdt lett, Hrabovszky Pált nem választották meg, de az 1830. évi 195. bejegyzés már őt is esküdtként említi.
A főispán ezen a közgyűlésen Enessey Józsefet Győr vármegye táblabírójává nevezte ki.

1836. augusztus 10.

– Tószigetcsilizközi főszolgabíró: Enessey István (Kováts Márton)
– Főügyészi hivatalra: Enessey István (Hollósy János)
– Tószigetcsilizközi alszolgabíró: Koltai Horváth Dániel a befutó (enesei!), Előry Ádám is pályázott
– Pusztai járás alszolgabírói: Előry Ádám (Milkovich József)
– Sokoróaljai járás alszolgabírói: Előry Ádám – megválasztották, Előry Ádám is esküdt lett, Hrabovszky Mihály nem.
Táblabíróvá nevezték ki ezen a gyűlésen: Horváth Örökös István, Hrabovszky János és Sámuel, Horváth József.

1842. május 12.

– Tószigetcsilizközi járásban főszolgabíró: Enessey István (Kováts Márton)
– Pusztai járásban főszolgabíró: Koltai Horváth Dániel, megválasztották
– Tiszti főügyész: Szabó Kálmán, megválasztották
– Tószigetcsilizközi járásban alszolgabíró: Előry Ádám, megválasztották
– Esküdt: Enesei Nagy Mihály (Horváth János és Vajda Ignátz)
– Mezei biztos: Enesei Nagy Mihály (Rogoz Kálmán)
– Selyembiztos Enesei Nagy Mihály (Jankó Vince)

Ezen a gyűlésen Győr vármegyei táblabírói kinevezést kapott: Dorner Eduárd, Szabó Kálmán és Nádosy István.

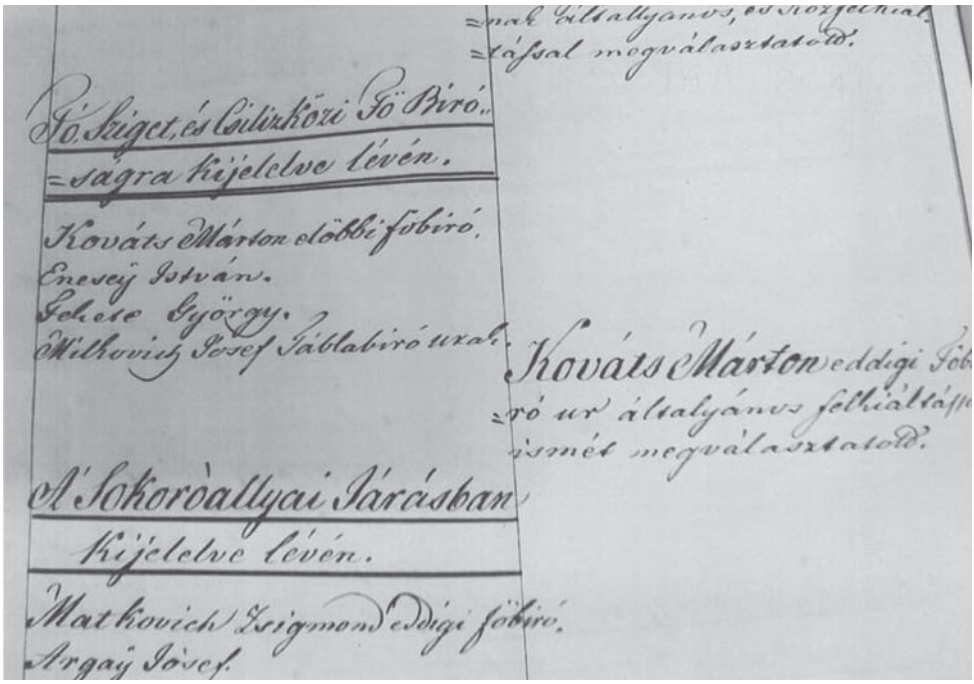

Az 1836. augusztus 10-i nemesi közgyűlés jegyzőkönyvéből

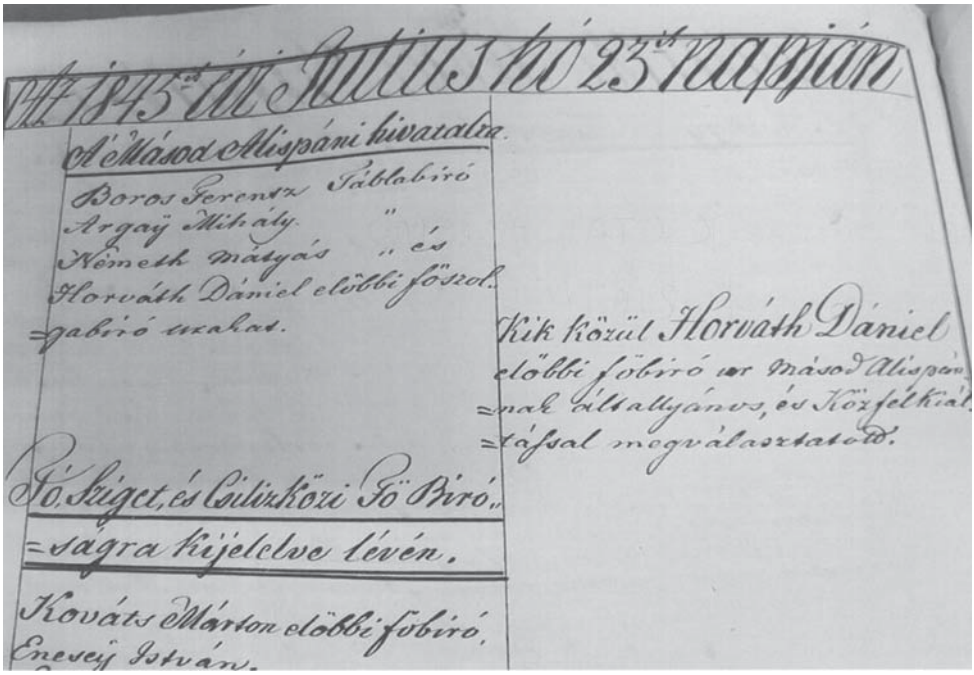

Az 1845. július 23-i nemesi közgyűlés jegyzőkönyvéből

1845. július 23.
– tószigetcsilizközi főszolgabíró: Enessey István (Kováts Márton)
– főügyészi hivatal: Szabó Kálmán, de jelölt volt Dorner Eduárd és Horváth Örökös István is
– esküdt (tószigetcsilizközi járás): Enessey Sándor és Nagy Mihály is jelölt volt, de egyiket sem választották meg.

Koltai Horváth Dánielt közfelkiáltással másodalispánnak választották.

– Győr vármegye 1843. április 24-én tartott közgyűlésén választották meg a megye két követét az országgyűlésre. Szabó Péter és Koltai Horváth Dániel visszaléptek a jelöléstől. Ezt követően Balogh Kornélt és Szabó Kálmánt választották meg közfelkiáltással.

A követek írnokainak kiválasztására választmányt hoztak létre. Enessey Sándor írnok lett, a 23 éves fiatalember így részt vett az országgyűlésen!
– Az 1845 novemberében elhunyt Koltai Horváth Dániel helyett másodalispánt választottak. Az öt jelölt közül Dorner Ede nyerte el a tisztséget.
– 1848. május 1-jén Győr megye bizottmányának tagjai Eneséről: Horváth Örökös István, Enessey Sándor, Mesterházy Lajos, Eőry István, Enessey József és Nagy Mihály. Nem a vármegye tisztikarában dolgoztak, de fontosnak tartottam megemlíteni a '48-as enesei bizottsági tagokat.
– Szabó Kálmán első alispán 1848. június 13-tól
– Enesei Dorner Ede másodalispán 1846. január 5. – 1849. május 12.
megyefőnök: 1850–1860
– Enessey Sándor 1849. november – 1852. alszolgabíró
1854 – járási bírói segéd

1861. január 3. – 1861. november 9.
– Szabó Kálmán első alispán
– Enessey Kálmán másod-, majd első aljegyző
– Enessey Sándor tószigetcsilizközi szolgabíró
– Mesterházy Lajos esküdt
(Eőry István törvényszéki ülnök)

1867. május
– Szabó Kálmán első alispán
– Enessey Kálmán első aljegyző
– Enessey Sándor tószigetcsilizközi főszolgabíró
– Mesterházy Lajos esküdt

Tisza Kálmán miniszterelnök 1875. április 25-én Győr város és vármegye főispánjává nevezte ki Szabó Kálmánt. Sziklósi Szabó a főispáni tisztet 1882. február 6-ig töltötte be.

Irodalom

1. A nemesi összeírások a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárában találhatók.
2. adatbazisokonline.hu
   HU-MNL-OL-N-21-6-N-26-Győr vármegye-16
3. Győr megye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyve
   1841. év, 2939. bejegyzés
4. Győr megye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyve
   1845. év, 687. bejegyzés
5. Johann Georg Kohl: Utazás Ausztria országain keresztül. Budapest, 2015.
6. 1832-ben ezen tisztségek betöltői képezték Győr vármegye tisztikarát

Enesei ügyek a vármegye előtt

A század folyamán az eneseiek számtalan alkalommal fordultak Győr vármegye közgyűléséhez kéréseikkel. A feudalizmus alatt (1848-ig) a vármegye bíráskodott a nemesek peres-panaszos ügyeiben. A polgári korszakban is találkozunk problémákkal, melyeknek megoldását a vármegyétől várták a tóközi falu lakói.

A nemesi közgyűlés és az alispáni iratok bejegyzéseiből válogattam. A válogatás a 19. századi enesei mindennapok keresztmetszete: magánélet, hitelezés, erőszak, birtokviták…

1806-ban Káldy Judit, néhai Enessey György özvegye, a vármegyéhez fordult azzal a kéréssel, hogy törvényes perét – melyet férje kezdett Torkos János udvari agens ellen – a főszolgabíró segítségével be tudja fejezni. Ehhez kérte a vármegye segítségét. A bejegyzés nem részletezi a per tartalmát. (1806. Szent Mihály hava (szeptember) 26. napján, 1264. bejegyzés.)

A kapuvári Szűcs György és Szűcs János a katonaság elől megszöktek, de előtte a helyi bírót „megvagdalták volna”, s utána „elugrottak Enesei Helységbe”, és ott Torkos János udvari agens és más enesei urak szolgálatába álltak. A közgyűlés jegyzőkönyve szerint visszatértek Kapuvárra, miután apjuk értük ment. (1807. Szent Mihály (szeptember) hava, 7. nap, 1145. bejegyzés.)

1816 augusztusában Doktorits Pál, Dóczy Erzsébet (Doktorits György özvegye) és Dóczy Borbála (Hrabovszky Sámuel özvegye) panaszt terjesztettek a Nemes Vármegye elé, mely szerint Doktorits Zsuzsanna „életben lévő férjét, Dukai Takách Mártont elhagyta, botránkoztató, parázna s buja életében annyira elmerült,

senkivel és semmivel nem törődik, tékozló módon vagyonát elkölti". A panaszosok kérése az volt, hogy a parázna asszony meglévő vagyonát vegyék zár alá, s annak kezelésére kurátort nevezzenek ki. (Kisasszony hava (augusztus) 3. napján tartott közgyűlés, 1193. bejegyzés.) Egy hónappal később Hrabovszky Pál – Doktorits Zsuzsannával ellentétben – a való nyilatkozatot nyújtotta be, melyből kiderült: az asszony nemes Kováts Zsigmonddal a tilalom ellenére is megbotránkoztató, fajtalan életet él, gyermekeinek gondját nem viseli. (1816. Szent Mihály (szeptember) 3. napján tartott közgyűlés, 1325. bejegyzés.) A megye közgyűlése év végén a következő döntést hozta: Doktorits Zsuzsannát mint Tékozlót hirdessék ki s figyelmeztessék a neki kölcsönt nyújtókat arra, a hitelt nem biztos, hogy visszakapják. (1816. karácsony (december) hava, 2. nap, 1807. bejegyzés.)

Három évvel később ismét egy magánéleti ügy került a Tekintetes Vármegye elé. Koltai Horváth Mihály feleségét, Feldinger Johannát és mostohafiát, Nagy Benjamint a „reájok gyanított paráználkodás elkövetése miatt" tiszti büntetőper keretében kérik felmenteni, s egyben azt, hogy a mostohafiút – akinek Enesén semmije nincs – tiltsák ki a faluból. A büntetőper a következő törvényszéki ülésen kerüljön napirendre, s hozzák meg a döntést! (1819. Kisasszony (augusztus) hava, 7. nap, 1403. bejegyzés.)

Koltai Horváth Mihály öccsének, Istvánnak elzálogosította enesei határban fekvő rétjeit. (1817. Boldogasszony (január) hava, 14. nap, 96. bejegyzés.) Koltai Horváth Mihály testvéröccsétől, Istvántól 6% kamatra vett fel 370 forintot. (U. o. 98. bejegyzés.)

Trsztyánszky János és Kováts Zsigmond éjszaka idején megtámadták Enessey Istvánt, és felgyújtással fenyegetőztek. Enessey „könyörgött a Nemes Vármegye előtt", hogy a támadók ellen indítsanak büntetőpert! (1819. Kisasszony (augusztus) hava, 7. nap, 1413. bejegyzés.)

Az 1817. böjtelő (február) havának első napján tartott kisgyűlés 247. bejegyzése szerint Matyók Anna „esedezik a Nemes Vármegyénél", hogy az Enesei Tarczy-kúriához tartozó erdő használatától ifj. Torkos Jánost tiltsák el a folyamatban lévő per végéig, az említett erdőt pedig vegyék zár alá!

1825-ben az enesei korcsmáros – Valentits Mihály – könyörgött a vármegyéhez, hogy megszökött Bukta Mátyás tolvaj cselédjének „az egész országban leendő kihirdettetését a Nemes Megye kegyesen eszközölni méltóztasson" – azaz adjanak ki ellene országos elfogatóparancsot. (1825. böjtelő (február) hava, 3. nap, 200. bejegyzés.)

Az 1825. Szent András (november) havának 29. napján tartott gyűlés jegyzőkönyve szerint Nagy Mihály szállást adott György nevű bátyjának saját házában, mert annak minden értékét lefoglalták. Most a házat magáénak vallja. Nagy Mihály kérése: a Megye utasítsa ki a házból!

Eőry István panaszt adott be a vármegyéhez Nagy Mihály ellen erdőpusztítás miatt. A gyanú szerint a megvádolt Nagy 213 fát vágott le. (1820. Szent István (június) hava, 2. nap, 1008. bejegyzés.)

Az enesei közbirtokosság a vadászat tiltását kérte a határ fele részében. (1835. év, 1229. bejegyzés.)

Az enesei közbirtokosság 1871-ben levelet írt Szabó Kálmán alispánnak, melyben leírják: a községben az állandó beszállásolt katonaság 28 katona + 31 ló, 15 ház fogadhat be katonát. Kérésük: az alispán az átvonuló katonaság beszállásolása alól adjon mentességet – mert ez esetben már 76 katonát és 76 lovat kellene elhelyezni a faluban. A levélből kiderül: a postán is szállásoltak el embereket. (A pandúrlaktanya Varga Miklós, a főbírói hivatal (főszolgabírói) Takáts Lászlóné házában nyert elhelyezést. (Alispán iratok, 1871. április 9. – 978/871.)

A 19. században több nagy árvizet átéltek a tóközi emberek. Enese község képviselő-testülete 1876. májusban az alispánnak, Gyapay Dénesnek írt levelet. A Rózsás kanális „elzáratása" érdekében nyújtottak be kérvényt. A kanális Sopron megyei vizeket is levezet, árvizek idején a mederből kilépő víz elönti a mélyebben fekvő enesei szántóföldeket és réteket, ezzel nagy kárt okozva a tulajdonosoknak. A kanális a tóközi védgátak által közrefogott terület belvizének levezetésére szolgál – hangsúlyozták a kérvényben.

Az enesei kérés: „a rózsási vízcsatorna kereszt eszterónál való elzárását rendelje el az alispán". Ebben az esetben a víz a kónyi határban okozna károkat… A kónyi és az enesei elöljáróság 1876. május 4-én 9 órakor találkozott a helyszínen, Kónyban, a Rózsás csatorna partján. Majd május 11-én Győrben egyeztettek a megyeház kistermében. Az enesei kérésnek megfelelően szakértő is megvizsgálta a panaszt. A megyei főmérnök költségeit – hat forint fuvardíj és három forint napidíj – Enese községének kellett megfizetni.

Az ügy érdekessége, hogy Kozma Bálint – töltésekért felelő megyei biztos – május 15-én alispáni utasításra elzáratta a csatornát. Majd az ügy lezárásaként az alispán kimondta: hatóságilag nem rendelhető el a csatorna elzárása. (Alispáni iratok, 1192/876.)

Szegények. Az alispán 1874. február 11-én levélben kereste meg a vármegye településeinek elöljáróságait. Azok az 1873. évről nem nyújtották be a törvény által előírt jelentéseiket. A vonatkozó jogszabály szerint – 1871. évi 18. tc. 131. szakasz/3. bekezdés – minden község köteles a szegények létszámáról és a szegényügyre vonatkozó intézkedéseiről a törvényhatóságnak (a megyének) minden év végén jelentést tenni.

Az alispán 1874. április közepéig adott haladékot. Enese április 15-én küldte meg az adatokat: két elöregedett szegény él a faluban, heten könyöradományok által tartják fenn magukat. Valamint három gyámolatlan – 10, 7 és 3 éves – árva testvér Enese község költségén „fenntartatik és gyámolytatik". (1874-ben Tüskés Bálint a bíró, Zsiskay Mihály a körjegyző; Alispáni iratok, 1889/874.)

Birtokosok 1856-ban és 1904-ben

Az 1856. évi kataszteri felmérés nyújt első alkalommal teljes képet a tóközi település birtokosairól és a birtoknagyságról. A felmérés szerint a közigazgatási terület 1445 hold 1455□. A Belső telek elnevezésű részen állnak a házak, istállók és egyéb épületek, ennek területe 14,4 hold. Külterületen a következő dűlőket különböztetjük meg: Külsőréti, Kiskerti, Siraki, Pippani.

A falura döntően az jellemző: akinek van háza, annak birtoka is van Enesén. Van olyan birtokos is, akinek több belterületi ingatlan van a nevén. A 35–36. számú ingatlannak három tulajdonosa van: Horváth Ida (1/4), Horváth Eugen (1/4) és Barcza István (2/4). Kováts Sándornak és Szeli Andrásnak (Szilsárkányban és Pásztoriban élnek), Horváth Istvánnak, Dóczy Bálintnak és Unger Ninának van birtoka, de nincs háza. Tüskés Györgynek háza és birtoka is van, de Bezin él.

A községnek több mint 22 hold a birtoka, ebben utak, árkok, belterületi ingatlanok is szerepelnek.

A földbirtokosok földterületébe minden művelési ágat beszámoltam, tehát rét, legelő, szántó, erdő – pár esetben árok is tartozik a birtokhoz.

Dóczy László 107 hold 989 □
Mesterházy Lajos 36 hold 943 □
Mesterházy Bálint 35 hold 639 □
Halasz Győry 13 hold 965 □
Enessey Sándor 170 hold 1293 □
Enessey Kálmán 143 hold 1170 □
Szeli András 2 hold 655 □
Barcza István 28 hold 139 □
Hrabovszky Antal 33 hold 1342 □
Horváth Örökös István 86 hold 877 □
Takáts László 28 hold 1378 □
Eőry Mihály 23 hold 948 □
Kováts Zsigmond 105 hold 1324 □

Kováts Sándor és Szeli András / közös 3 hold 1527 □

Tüskés János 33 hold 906 □	Előry István 44 hold 392 □
Győry János 49 hold 516 □	Hrabovszky Pál 5 hold 14 □
Horváth István 59 hold 27 □	Nagy Mihály 65 hold 886 □
Dóczy Bálint 3 hold 1223 □	Tüskés György 23 hold 1177 □
Unger Nina 40 hold 1278 □	Tüskés József 27 hold 1597 □
Bogner János 124 hold 1271 □	Kozma Mihály 58 hold 1263 □

Barcza István, Horváth Ida, Horváth Eugen 16 hold 544 □

Forrás: maps.hungaricana.hu/Enese Parzellen-Protocoll der Gemeinde Enese (S79-No. 336/1)

AZ 1904. ÉVI KATASZTERI FELMÉRÉS

A község területe 1448 hold és 1019 □. Ez mintegy 3 holddal több, mint az 1856-ban felmért terület. A dualizmus idején (1876-ban) ismét felmérték a településeket, az új – s minden bizonnyal pontosabb – felmérés szerint „nőtt meg" Enese területe.

A belterület 28 hold 247 □. A tulajdonosok között szerepel a Rábaszabályozó Társulat, a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút Rt., a katolikus egyház; 1856-ban még a közbirtokossági vendéglő sem volt feltüntetve a kataszterben.

Korn József és felesége, Bakos Erzsébet	209 hold 1372□
Előry Sándor	16 hold 891 □
Zdiarsky Károly és Takáts Ida	28 hold 1248 □
Győry István	114 hold 596 □
Böjtös Lajos és felesége, Mikó Lídia	29 hold 764 □
Mesterházy Bálint és felesége, Smejnek Ilona	47 hold 46 □
Tschurl Károly	173 hold 1055 □
Hartyáni Gergelyné	27 hold 1068 □
Tüskés Ida és Tüskés Jolán	7 hold 1056 □
Szalay Károlyné Fekete Lídia	57 hold 758 □
Katona Andrásné szül. Kováts Zsófia	38 hold 937 □
Sokoray Bálint Szűcs Mihály és neje, Sokoray Eszter	64 hold 583 □
Purgly György	52 hold 306 □
Özv. Schürnbeck Istvánné Hrabovszky Anna	20 hold 638 □
Varga Péterné	27 hold 17 □
Bogner Vilmos	115 hold 1393 □
Varga László	9 hold 1085 □
Kollár Elekné sz. Kováts Margit	19 hold 672 □
Előry Sándor Szilvásyné Előry Lídia Tóth Andrásné Előry Erzsébet	7 hold 128 □

Eőry Mihályné Eőry Sándor Szilvásyné Eőry Lídia	24 hold 17 □
Tóth Andrásné Eőry Erzsébet	
Tüskés Jolán, Tüskés Ida, Tüskés Ilka	26 hold 1185 □
Kovács Elek örökösei	244 □
Kovács Mihály és örökösei	7 hold 143 □
Böjtös Lajos – Mikó Lídia Győry István Kollár Elekné	297 □

Házasságkötések az enesei közbirtokos családok között

1. táblázat

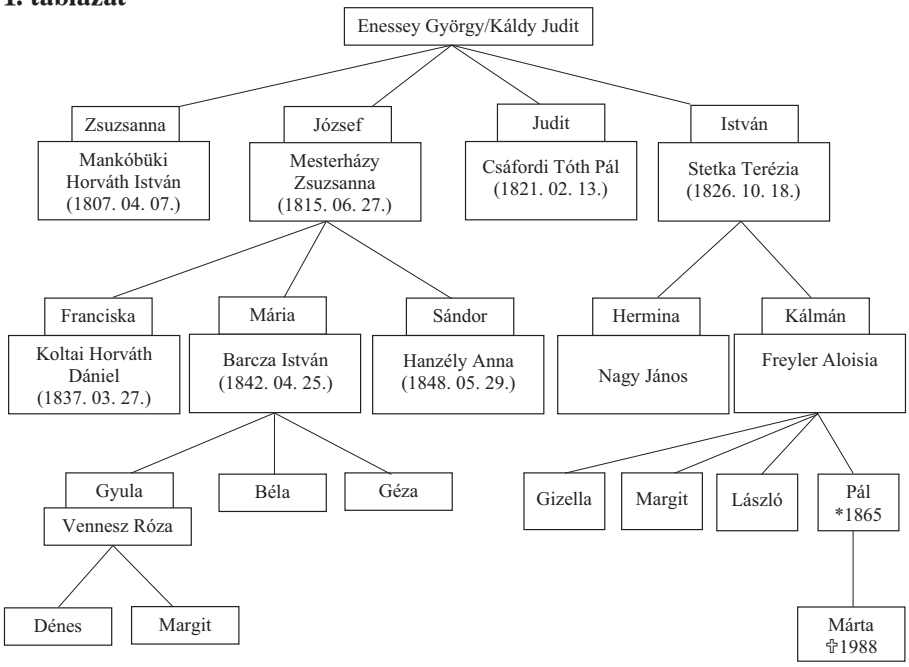

Enessey Sándor utód nélkül halt meg. Testvérének, Máriának az unokája, Barcza Dénes volt a kúria/polgármesteri hivatal utolsó tulajdonosa.

Enessey Márta 1988-ban hunyt el, Enesén a kriptába temették.

2. táblázat

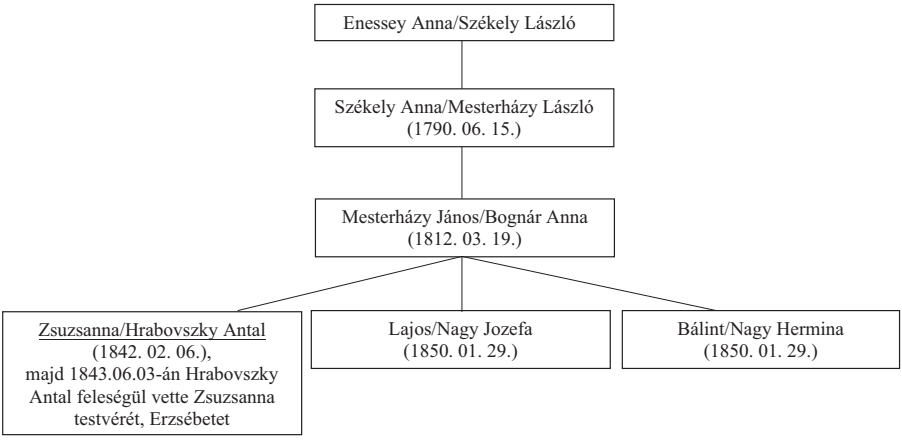

2/b. táblázat

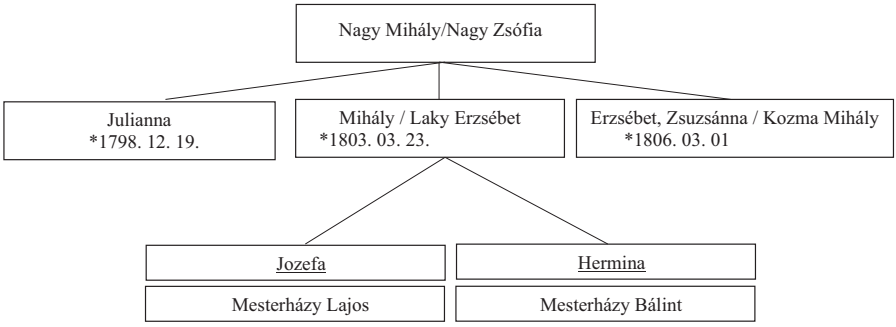

*= született

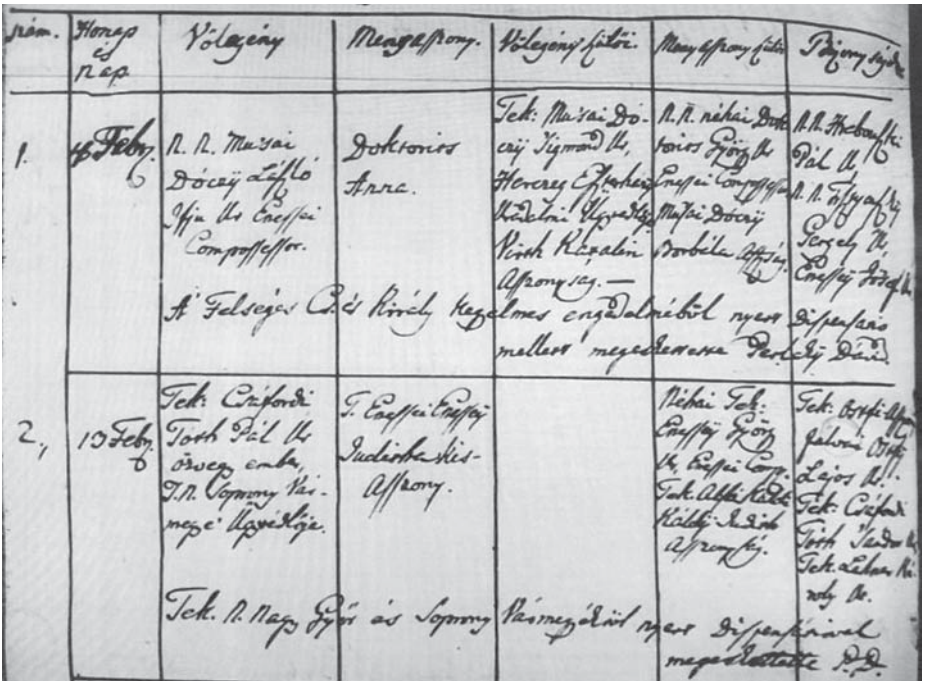

Házasságot kötött Dóczy László és Doktorits Zsuzsanna, valamint Csáfordi Tóth Pál és Enessey Juditka

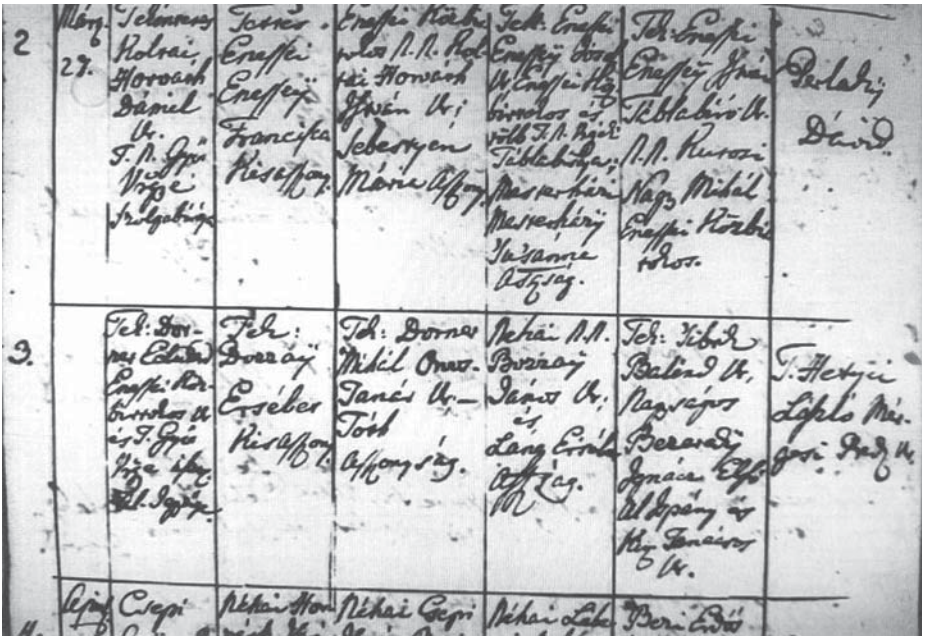

1837. március 27-én kötött házasságot Koltai Horváth Dániel és Enessey Franciska, valamint Dorner Ede és Bozzay Erzsébet

3. táblázat

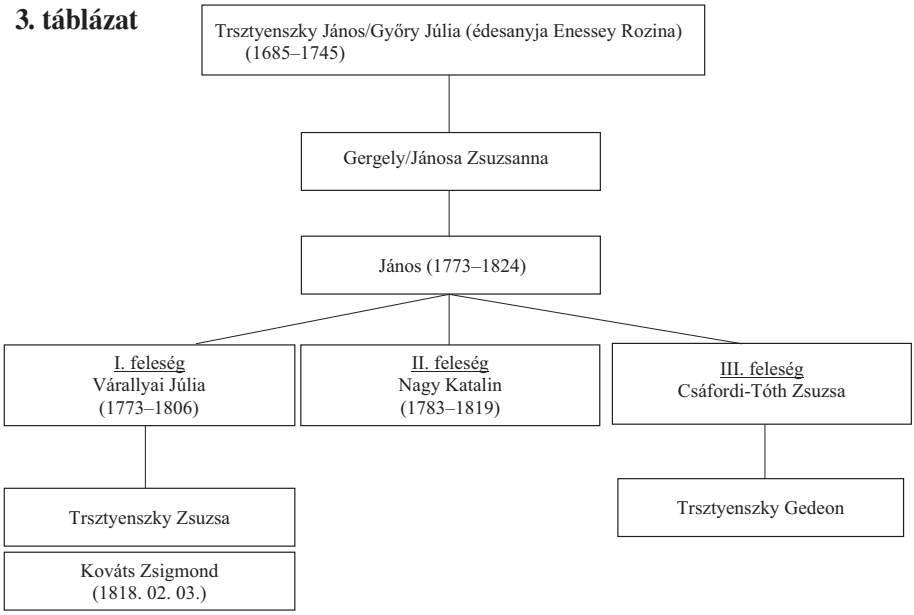

Csáfordi Tóth Klára Dorner Mihály felesége, fiuk Dorner Ede. Mint láttuk: Csáfordi Tóth Pál Enessey Juditot vette feleségül. Valószínű, hogy Cs. Tóth Zsuzsa, Cs. Tóth Pál és Dorner felesége rokonok voltak. (A rokonsági fokot a kutatás során nem találtam meg.)

4. táblázat

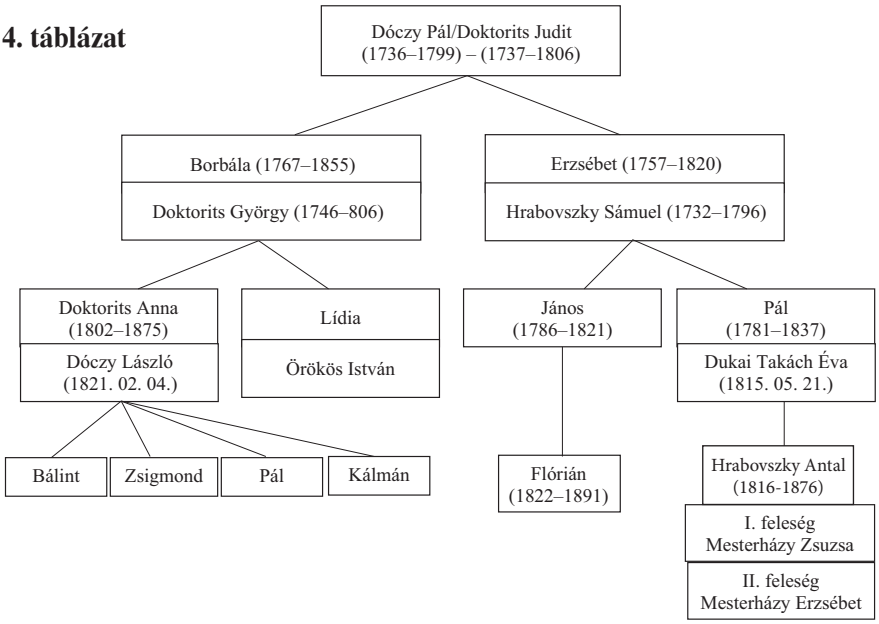

Doktorits György első felesége Seregély Zsuzsa, annak a Seregély Istvánnak a lánya, aki a győri Káptalandombon látható Szent Mihály-szobrot állíttatta.

Hrabovszky Flórián harcolt az 1848/49. évi szabadságharcban.

Dukai Takách Éva szülei: D. Takách Márton és Doktorits Zsuzsanna.

5. táblázat

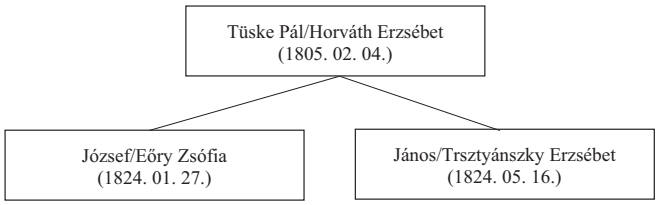

1813. január 28-án Eőry Gábor feleségül vette a mérgesi Németh Erzsébetet, valószínű, az ő fiuk, Mihály, az 1870-es években bíró Enesén. Eőry Mihály Nagy Zsuzsannát 1862. február 17-én vette feleségül.

1805. február 4-én Barcza Dániel feleségül vette Trsztyánszky Katát, Surányi János özvegyét. Majd Barcza halála után Eőry Istvánnal házasodott össze 1823. február 4-én.

Dorner Ede és Bozzay Erzsébet 1837. március 27-én Enesén kötött házasságot.

*– születési dátum

(1807. 04. 07.) – házasságkötés időpontja; (1736–1799) – születés és halál évszáma

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisa, IV. B471 – Felekezeti anyakönyvek

Sziklósi Szabó Kálmán (1813–1882)

CSALÁDI TRADÍCIÓ ÉS PÁLYAKEZDET

1882. február 6-án Győr vármegye ünnepi közgyűlésen iktatta be az új főispánt, s búcsúzott a régitől, Szabó Kálmántól. A főjegyző négy évtizedes közéleti pályát méltatott: „Kevés halandónak jutott azon elégtétel, hogy még éltében a közelismerés aratását teljesen begyűjthette volna. Szabó Kálmán őméltósága ezen kiváltságosok közé tartozik, kinek kiváló állása mellett is kevés az irigye, sőt számos tisztelője őszinte és állandó ragaszkodásának örvend. Róla is elmondhatjuk, hogy akik látják, becsülik, akik ismerik, tisztelik, és akik közelében vannak, szeretik."[1]

Kudarcok, csalódások és fényes sikerek kísérték pályafutása során: országgyűlési követ, kormánybiztos, első alispán, főispán! Tiszteletet, elismerést jelentő hónapok, évek húzódnak a felsorolt pozíciók mögött.

Siklósi vagy Sziklósi?

A Szabó család nemesi előneve több alakban fordul elő az okiratokban. Szabó Kálmán fia dolgozta fel a família történetét (Sziklóssi Szabó Lajos Péter Szilárd: A Győrmegyei Sziklóssi Szabó család története, Győr, 1895), az ő munkáját vettem alapul a nemesi előnév kérdéséhez.

A családi hagyomány Sziklóssi Szabó Péter kapitányt tartja „ősatyának", aki Győr 1594. évi török ostromakor harcolt a várvédők között. A feltevés szerint a családi iratok és a nemesi címer ebben az időben veszett el.

III. Ferdinánd király 1637-ben adott megújító címeres nemesi oklevelet Szabó Péter kapitánynak. A családról ez az első hiteles feljegyzés. A nevezett oklevélben a következő alakban írják az előnevet: „fidelis nostri Nobilis Petri Szabó alias Sziklóssi, Capitanei" (7. oldal).

Pozsony vármegye 1767-ben igazolta III. Szabó Péter I. Péter kapitánytól való származását. A latin nyelvű oklevélben olvashatjuk: „nobilis Petrus filius alterius Petri Szabó alias Sziklósi" (14. oldal).

Szabó István Győr vármegyében igazolta nemességét, melyet 1821-ben Komárom vármegyében is kihirdettek. A magyar nyelvű okirat Sziklósyként jegyzi a nemesi előnevet (18. oldal).

Szabó Péter 1804-ben szerzett (latin nyelvű) ügyvédi oklevelében: Petrus Szabó alias Sziklóssy (25. oldal) Szabó Kálmán 1833-ban kiállított szintén latin nyelvű – győri kir. akadémiai oklevelében: Colomannus Szabó de Siklós (38. oldal).

Szabó Lajos felveti a kérdést: vajon a család Siklósról származik-e? Okiratok hiányában nem tudja megválaszolni.

A családi sírbolt gránittábláján a Siklósi alak szerepel.

A Sziklósi Szabó családban az ő csillaga ragyogott a legfényesebben, a 19. századi Győr vármegyének egyik meghatározó politikusa volt. Beleszületett a politikába. Apja, Péter, a szentmártoni (pannonhalmi) főapátság ügyésze, majd jó nevű ügyvéd. Megalapozta a család vagyonát. Unokája szerint halálakor közel 3000 holdnyi jól felszerelt birtokot hagyott örököseire.[2] A vármegye másodalispánja 1828–1836 között. Részt vett az 1836. évi országgyűlésen Győr vármegye követeként. Jogi felkészültsége miatt kis Werbőczyként emlegették. Nagyapja – Móró József, Szabó Péter feleségének, Móró Johannának az édesapja – komáromi főszolgabíró, a vármegye tisztikarának tagja.

Szentmártonban látta meg a napvilágot 1813. november 18-án. A győri bencés főgimnázium diákja, majd bölcsészeti és jogi tanulmányait a győri királyi jogakadémián végezte. Még joggyakornokként részt vett a pozsonyi országgyűlésen 1834-ben, Szűts Antal Győr megyei követ mellett. 1837-ben kapta meg ügyvédi oklevelét. Marich Dávid főispán 1842-ben a vármegye táblabírójának nevezte ki.[3] Még abban az évben, a megyei tisztújításon a 29 éves Szabó Kálmánt választották a vármegye főügyészévé.

Győr vármegye nem játszott fontos szerepet a reformtörekvésben az 1830-as évek közepéig. Az 1832–1836-os országgyűlésen a vármegye követei „jobb középpártiak". A liberális politikai mozgalom szervezett keretekben csak 1843 elejétől bontakozik ki a megyei közgyűlésen.[4] Szabó Pétert és fiát, Kálmánt a liberális nemesek közé sorolták, jóllehet nem voltak tagjai a gr. Zichy Ottó körül szervezkedő „Győri Tízek" társaságának.

A fiatal Szabó Kálmánt a megyei tisztújítást követő évben újabb feladat találta meg. Győr vármegye az 1843. április 24-én tartott közgyűlésen választotta meg országgyűlési követeit. Szabó Péter és Koltai Horváth Dániel visszalépett a jelöléstől. A megyeház udvarán összegyűlt nemesek közfelkiáltással a konzervatív Balogh Kornél megyei főjegyzőt és a liberális Szabó Kálmánt delegálták a pozsonyi diétára.[5] A követek a vármegye utasítása szerint szavaztak. A Győri Közlöny szerint mindkét követ csak „hallgató szerepet vitt" (azaz nem szóltak hozzá a napirendi kérdésekhez) a karok és rendek gyűlésén, s azért Győrmegye két követét elnevezték „Cornelius-Tacitus"-nak.[6]

Országgyűlési követi munkája idején politikai ellenfele, Dorner Ede helyettesítette tiszti főügyészi pozíciójában.

Az 1845. július 23-án tartott tisztújító közgyűlésen ismét megválasztották a főügyészi hivatalra, melyet 1848. június 13-ig töltött be. A tisztújítás előtt azt terjesztették róla, hogy a nemeseket parasztokká akarja tenni. Ezen rágalom híresztelésével szerették volna esélyét csökkenteni az újraválasztásra. Mint látjuk, nem sikerült.[7]

ELSŐ ALISPÁN, KORMÁNYBIZTOS, ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVET – A SZABADSÁGHARCBAN

A magyar szabadságért vívott másfél év mozgalmas időszak volt számára, sikerekkel és kudarcokkal. A politikai változások és a magyar honvédsereg sikerei vagy kudarcai határozták meg aktuális státuszát.

A forradalom kitörésekor már tapasztalt politikusnak mondhatta magát. A Hazánk 1848. április 22-én megjelent száma arról írt, hogy első alispán Szabó Kálmán tiszti főügyész „polgártársunk" lesz, aki a megye közbizalmát élvezi. De a megyegyűlés csak június 13-án választotta meg.

Azt híresztelték róla, hogy a nyáron sorra kerülő országgyűlési követválasztáson két kerületben is jelöltetni szeretné magát. Ez értelemszerűen rontotta volna a liberálisok esélyeit. A Hazánk júniusban így vélekedett: „ez a kapkodó politika nem csak Önt a pad alá ejti, hanem megbuktatja még azt is, ki Ön mellett részünkről fellép… Ha ellenben veszélyes szándéka mellett megmarad, még ha nem remélt esetre győzne is, okvetlen elveszíti Ön rokonszenvét mindazoknak, akik Önt e szerint azért becsülték volna, mert félre ismerték."[8]

Egy hónappal később a Hazánk – Tehátlan aláírással – kiáll jelölése mellett: „De ki legyen tehát képviselőnk? A legjózanabb combinatio szerint más nem lehetne, mint Szabó Kálmán, mostani első alispánunk. Az ő neve elnémítana egyszerre minden pártot – ő általános egyetértéssel kikiáltatnék. S ez nagy nyereség lenne, mert különben Zámolyon könnyen ütlegre kerülhet a dolog."[9] Nem lesz országgyűlési képviselőjelölt, marad első alispán!

A nemzetőrség, a magyar honvédsereg megszervezése első alispánként is számos feladatot adott neki. Erről tanúskodnak azok a levelek és jelentések, melyeket Batthyány Lajos miniszterelnökhöz, Kosztolányi Móric őrnagyhoz, a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnokához vagy Mészáros Lázár hadügyminiszterhez írt.[10] Úgy találta: a kedvező toborzási feltételek ellenére kevés önkéntes nemzetőr jelentkezett a haza védelmére. A hadügyminiszternek írt jelentésében azt gondolta, Győr vármegyében több katonát lehet kiállítani.

A miniszterelnök szeptember 19-én a vármegye kormánybiztosának nevezte ki, hogy a „hazának jelen vészes perceiben annál hasznosabb szolgálatokat tehessen". Feladata a toborzás irányítása mind a honvédsereg létszámának növelése, mind egy népfelkelés szervezése terén. A kinevezés szerint mindent megtehet, amit jónak, hasznosnak és célszerűnek tart.[11]

Jellasics hadserege a pákozdi vereség után Győr vármegyén keresztül akarta elhagyni a Magyar Királyság területét. Csány László teljhatalmú kormánybiztos utasította Szabót, hogy hirdessen népfelkelést, az élelmiszert távolíttassa el a horvát bán hadseregének útjából, a hidakat romboltassa le. Az alispán a Rábca-hidat felszedette, a horvát hadsereg útvonalából a marhákat elhajtatta. Október 4-én Csány

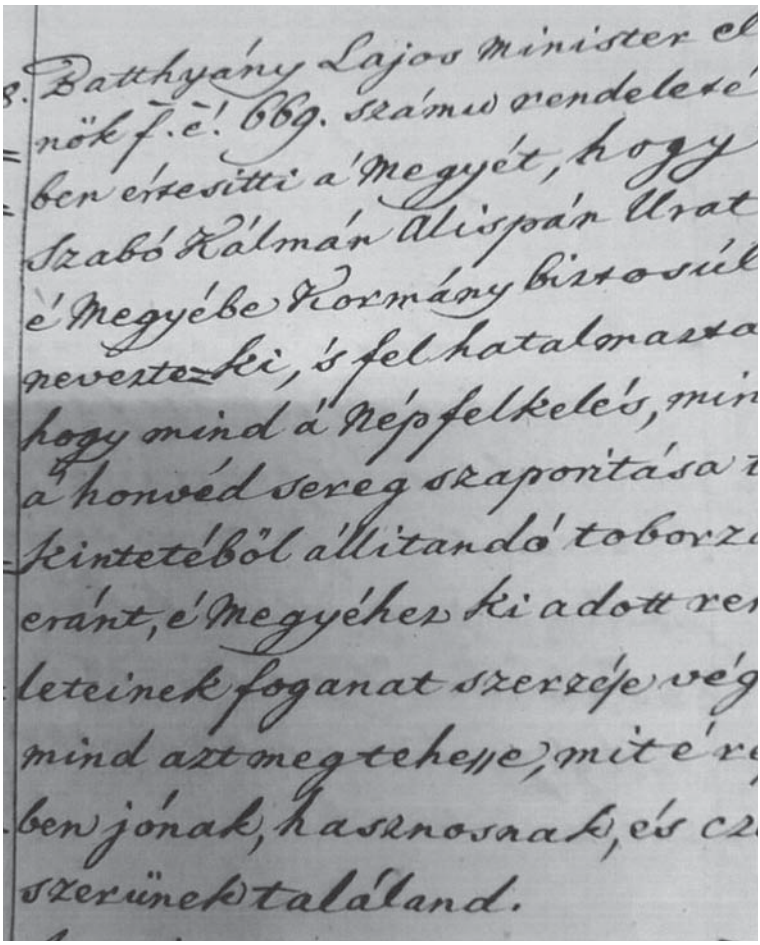
Batthyány Lajos minister el
nök f. é. 669. számu rendelete
ben értesitti a Megyét, hogy
Szabó Kálmán Alispán Urat
é Megyébe Kormány biztosúl
nevezte ki, s fel hatalmazta
hogy mind a Nép felkelés, min
a honvéd sereg szaporitása
tekintetéből állitandó tobor
eránt, é Megyéhez ki adott re
leteinek foganat szerzése vég
mind azt megtehesse, mit é re
ben jónak, hasznosnak, és cé
szerünek találand.

Kormánybiztosi kinevezése a vármegyei közgyűlés jegyzőkönyvében

kormánybiztoshoz címzett levelében megállapította: rendes katonaság nélkül nem lehet ellenállni.[12]

A honvédek Bécsig kergették Jellasics hadseregét, de rövidesen megindult az osztrák, császári csapatok ellentámadása. Windischgrätz herceg 1848. december végén bevonult Győrbe, és gr. Zichy Bódogot nevezte ki királyi biztosnak. A gróf hirdetményt tett közzé, melynek kezdő sorai a következők: „Szabó Kálmán Győrmegyének volt első alispánja, azon vétkes pártnak, mely Magyarország kormányát bitorolva, annak lakosait Ő felsége legkegyelmesebb királyunk elleni hűtlenségre készteté és az országot a legnagyobb anarchia örvényébe sülyeszté- …”[13]

Szabó Kálmán önként jelentkezett a királyi biztosnál, akit a bíróság nem ítélt el, szabadon engedett. Az alispáni tisztséget természetesen nem tarthatta meg, Balogh Kornél lett az adminisztráció első embere.

Az 1849. évi tavaszi hadjárat során a honvédek sorra foglalták vissza a városokat, falvakat. Május elején Győr ismét magyar kézre került, Szabó Kálmán május 12-én újra első alispán lett. A pusztai járás országgyűlési követe, Bay Antal elhalálozott, s a péri választókerületben országgyűlési követté választották.[14] Az országgyűlésen azonban már nem vehetett részt.

Rosszul álltak a szabadságharc ügyei 1849 nyarán, közel volt a világosi fegyverletétel ideje. Szabó Kálmánt Esztergomban elfogták, és Győrbe vitték vissza. Balogh Kornél közbenjárására szabadon bocsátották. Ezt követően Szegedre ment, majd sikerült bejutnia a komáromi várba. Klapka 1849. szeptember 16-án századossá nevezte ki. Szabó Kálmán a komáromi várvédőkkel egyetemben, a vár feladásának feltételeként kegyelemben részesült.

AZ ÖNKÉNYURALOM ÉVTIZEDÉBEN (1850–1860)

A szabadságharc leverése után egy évtizedes önkényuralom köszöntött az országra. Győr vármegye liberális nemessége Szabó Kálmán példáját követve visszavonult birtokára, elutasította, hogy részt vegyen az erősen átalakult vármegyei munkában, tisztikarban.

Érdeklődése gazdasága felé fordult. 1860-ban összesen 1874,9 hold birtoka volt több településen – Mérgesben 100, Rábaszentmihályon 103,9, Téten 658,1, Rétiben 204 és Péterházán 807,8 hold.[15] Écsen, a mesterfai dűlőben szőlőt birtokolt. Sokat tartózkodott az általa alapított Kálmánpusztán, Mérgesben. A Győrvidéki Gazdasági Egyesület – a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából – felmérte a Győr megyei gazdaságokat 1862-ben. A Bezi közigazgatási területén birtokos földesurak közül egyedül ő folytatott váltógazdálkodást. A statisztikai leírásból megállapíthatjuk, a kor magyar gazdálkodási színvonalát tekintve jól felszerelt, modern gazdaságot mondhatott magáénak: egy-egy Williamsohn-féle 3 lóerejű cséplőgép, angol szórórosta, szecskavágó, szórvavető, Hornsby-féle vasborona, kukoricamorzsoló, gyűjtőgép szerepel a felsorolásban. Tulajdonosa volt egy malomnak, amely egy nap 20 mérőt darált meg, szitára 5 mérőt őrölt meg.[16] Péterházán szép gyümölcsöst alakított ki, ménese és magyar fajta gulyája szintén híres volt. A kúriában több ezer kötetes könyvtára lehetőséget adott, hogy olvasson, képezze magát. Az abszolutizmus évtizedeiben támogatta a '48-as honvédeket, a színészeket és a magyar írókat. Virághalmy Ferenc köszönetét levélben fejezte ki a „Tekintetes Úrnak" a 200 forint támogatásért.[17]

Az évtized vége felé haladva enyhült az elnyomás szigora. Ennek egyrészt a Habsburg-birodalom belső problémái, másrészt a solferinói vereség volt az oka. A Győri Olvasó Egylet ismét megkezdhette működését, az 1859. december 3-án tartott közgyűlésen Szabó Kálmánt titkos szavazással elnöknek választották.

Az Olvasó Egylet biztosította a közélet iránt érdeklődő birtokosoknak a találkozási pontot, gazdasági-társadalmi-politikai kérdések megbeszélését. Az új elnök egyik első célkitűzése volt egy farsangi bál szervezése, melynek bevételéből könyveket vásárolhatnának az Egyesület számára. 1861-ben az Olvasó Egylet megbízott egy festőművészt, hogy készítse el az elnököt ábrázoló festményt.

Sziklósi Szabó Kálmán

Tóth László szerint a vidék nemessége feladta a passzív rezisztenciát, a gazdasági–vállalkozói érdekek kerültek előtérbe az 1850-es évek végére.[18] 1860. február 15-én alakult meg a Győrvidéki Gazdasági Egylet, mely első ülését az Olvasó Egylet székházában tartotta. A gesztusért a Gazdasági Egylet jegyzőkönyvben mondott köszönetet Szabó Kálmánnak. A Gazdasági Egylet szintén egy újabb lehetőség volt a középbirtokosoknak a politizálásra. 173 taggal alakult meg, az igazgató választmánynak 1861-ben 62 tagja volt, Szabó Kálmán is. A megalakuláskor hét szakosztályban dolgoztak, tevékenykedtek a tagok, pár évvel később a Földművelési, jószágrendezési és gazdasági számvezetési szakosztály elnökének választották.[19]

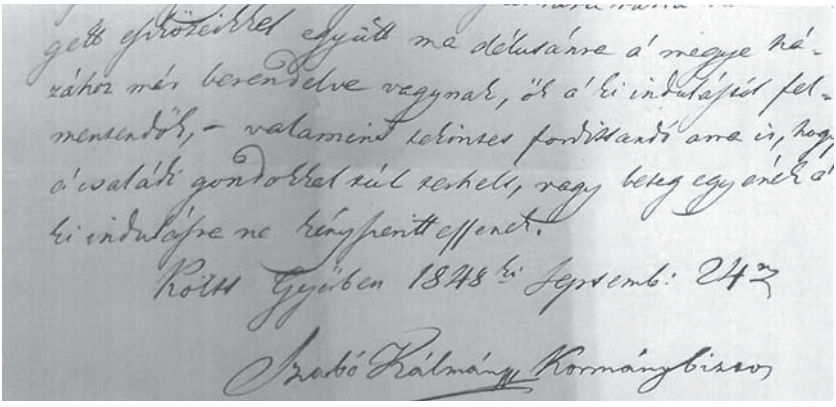

Sziklósi Szabó Kálmán aláírása

Az Egylet által szervezett kiállítások fontos társadalmi eseménynek számítottak. A Magyar Országos Kertészeti Társulat a Győrvidéki Gazdasági Egylettel együttműködve „kerttermény, kertészeti eszközök és házi iparkiállítást” szervezett 1860. október 7–8–9-én Győrben. A Borászati Osztály asztali borok kategóriában jutalmazta Szabó Kálmán 1857. évi, péterházi kertjéből származó borát egy tallérral,

écsi borát egy forinttal. Dorner Ede felpéci bora szintén egy forint jutalmat kapott. A két politikus – a korabeli értékelés szerint – nemcsak jó borász, de jó gazda is volt. Mint a Győri Közlöny írta: „Megdicsértettek – A kitűnő jó kezelés végett Szabó Kálmán és Dorner Ede egyáltalán minden kiállítmányukra nézve.[20]

1860 áprilisában elhunyt Széchenyi István. Győr vármegye településein (is) gyászistentiszteleteket tartottak a legnagyobb magyarra emlékezve, búcsúzván tőle. A megye székhelyén április 30-án rótták le tiszteletüket az emlékezők. Az Olvasó Egylet szervezte a gyászünnepet, a tömeg az Egylet székháza előtt gyülekezett. A Széchenyi téren Deáky Zsigmond tartotta a gyászbeszédet, az emlékezők elénekelték a Szózatot, majd az evangélikus öregtemplomhoz vonultak, ahol a gyászbeszédekben a magyarság, a hazaszeretet és az alkotmány melletti állásfoglalás kerültek előtérbe.[21] A szervezésben az egykori első-alispán mint az Egylet elnöke, oroszlánrészt vállalt.

PÉTERHÁZI MAGÁN TANÁCSKOZMÁNY, ÉS GYŐRBEN A FŐISPÁNNÁL

A politika színpadára a Ferenc József által 1860 őszén kiadott Októberi Diploma hozott reménysugarat. A királyi irat az uralkodó és az országgyűlés együttes hatalomgyakorlását, ill. annak jövőbeli megvalósulását sugallta, visszatérést az 1848-ban szentesített törvényekhez.

Győr vármegyében Szabó Kálmán ragadta magához a kezdeményezést, s birtokára, a péterházi kúriába hívta a megye értelmiségének egy részét. A december 5-re összehívott „magán tanácskozmány" volt hivatott dönteni a kérdésről: mi legyen a vármegye álláspontja az október 20-án kiadott diplomáról?! A résztvevők három pontban egyetértettek:

– az 1848. évi magyar alkotmány a törvényes, melyet a király szentesített;
– a megyebizottmányba az 1848. évben benne lévő tagok kerüljenek be, kiegészítve azokkal, akik a közbizalomra többé nem érdemtelenek. A tagok száma – mint '48-ban – 160 legyen;
– a megyebeli községek magukat új és törvényesen választandó elöljáróik által képviseljék.

Az 1848. évi XVI. tv. g. pontjának értelmében – így magyarázták – meg kell várni, amíg az országgyűlés meghatározza a megyei szerkezetet. Addig a megyei hatóságot a megye közönségének nevében a megyei bizottmány gyakorolja.[22] azaz irányítja a vármegyét.

A megyei hatalomgyakorlással kapcsolatban két lehetőség merült fel Péterházán:

1. Csak a megyei közgyűlésnek van joga olyan intézmények felett határozni, melyek közjogainkat közelebbről érintik. Így a megyei bizottmány helyett közgyűlést kell összehívni.

2. A '48-as megyei bizottmányt egészítsék ki új tagokkal!

A többség – Szabó Kálmán is – a második elvet favorizálta. Azzal érveltek, hogy a közgyűlést is csak képviselet alapján lehet tartani, ez új összeírást (a szavazópolgárok összeírását) igényelne. S míg a megyének nincsenek saját tisztviselői, ezt a feladatot csak a cs. kir. szolgabírókkal lehetne elvégeztetni. Kérdésként vetették fel: vajon a „régi rendszer" tisztviselői eleget tennének-e a megbízásnak?

Az 1861. évi megyei bizottmány ilyen formában történő megalakítása nem felelt meg a demokratikus választás kívánalmainak. Csakúgy, mint az 1867-ben, a kiegyezést követően újra alakuló megyei bizottmány – hisz az az 1861. évi állapotot tartotta „ősalapnak"! Erre a Győri Közlönyben megjelenő, „Két anomália" címet viselő írás is rávilágít. A cikk leszögezi: a fő hatalom a korona és a nép kezébe van lerakva. A kormányzás egyéb ágazatainál, a vármegyénél az alkotmányos élet szünetelése s megszakítása hézagot ütött, melyet a '48-as törvények elvei és határozatai szerint betölteni már nem lehetett – ezt az abszolutizmus eseményei lehetetlenné tették. Új őstörvényre lett volna szükség – fogalmazta az újságíró, aki nem írja alá a nevét –, ezt azonban az országgyűlés egyéb elfoglaltsága miatt nem tudta megalkotni. A megyei

Péterházi úri lak

Sziklósi Szabó Péter több száz hektár földet vásárolt az Enessey családtól a bezi határban. Ott építette fel 1846-ban – a Péterházának elnevezett területen – a kúriáját, melyet a 19. században „úri lak"-ként említenek, de kastélynak is nevezték. Alapterülete 675 m², 34 m x 15,7 m. Az 1987-ben megfogalmazott leírás szerint: 12 szoba, 3 konyha, 2 előtér, 2 raktár, 2 folyosó volt az épületben. Pincéje 300 m²! (Szabad Föld, 1987. június 26.) Az 1980-as évek végén bontották le. A kúriához szép park is tartozott.

bizottmányt 1861-ben csupán provizórikus ősválasztás útján választották, s önmaga egészítette ki tagokkal magát. Tehát „ha a szigorú jog bíráló szemeivel tekintjük, az alkotmányos formák közt behelyezett politikai tényező kívántatóságaival nem bír". A korona a bizottmányokban csak gyengén, a választó közönség pedig jogilag nincs képviselve[23] – állapította meg a szerző, jogosan! Kifogásolta, hogy a választópolgárok nem voksoltak a megyei bizottmányba bekerülő személyekről! Azok lényegében önkényesen, 1848-ra hivatkozva, egy szűk csapat által lettek kiválasztva.

A magán tanácskozmányokon jelen lévő Simor János megyés püspök és Deáky Zsigmond címzetes püspök azt kérte: nagyobb toleranciával viseltessenek az önkényuralom idején közéleti szerepvállalókkal szemben. Ezt a jelenlévők elfogadták s egység alakult ki a konzervatívok és liberálisok között.[24]

A péterházi kúriában történt megállapodást „a házi úr szívességéből magyar vendégszeretettől fűszerezett barátságos ebéd követé."

Az uralkodó december 2-án Zichy Ferraris Bódogot nevezte ki a vármegye főispánjává. A péterházi tanácskozás után egy héttel ő is összehívott egy nem hivatalos értekezletet. A gróf által meghívottak között voltak konzervatívok és liberálisok, a klérus is képviselve volt. Szabó Kálmán hozzászólásában megvédte – megindokolta – a péterházi tanácskozás döntéseit. Azért nem szavazott a közgyűlés összehívása mellett, mert a községek csak meghatározott számú képviselő által vennének azon részt, a kiváltságos osztály pedig személyesen. Döntésük szerint követelték az ország alkotmányos életének visszahelyezését az 1848. évi jogalapra. Valamint: a községek 1848. évi képviselőit – amennyiben életben vannak – küldjék be a megyei bizottmányba.[25]

ISMÉT ALISPÁN ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVET

A főispán 1861. január 3-ra hívta össze a megyei bizottmányt. A tagok között ott van Balogh Kornél, Zmeskál István és Dorner Ede, akik az előző éra emberei, a klérust 13 személy képviseli. A tisztikarban a liberálisok és a radikális '48-ok kerültek többségbe. Az első alispáni posztra Szabó Kálmán. A bizottmány feliratot küldött a kancelláriához, amelyben leírták elképzeléseiket. Ezek közül a megyei autonómia helyreállítása volt az egyik legfontosabb. Szerepelt még a pontok között a sajtószabadság biztosítása, a nemzetőrség visszaállítása, az Erdéllyel létrehozandó unió.[26]

A megye március 20-án választotta meg követeit az országgyűlésbe. Az április 6-ára összehívott országgyűlésnek kellett volna elfogadni az Októberi Diplomát és a Februári Pátenst, ill. az azokban megfogalmazott elveket. A választópolgárok Öttevényen, a kerület székhelyén, a szabad ég alatt jöttek össze, hogy döntsenek a követ személyéről. Egyedüli jelöltként a megye első alispánját aján-

lották, mint a jegyzőkönyv fogalmaz – osztatlan a bizalom Szabó Kálmán iránt. A megírt jegyzőkönyvet mint megbízólevelet, átadták neki.[27] Második országgyűlési képviselői ideje sem volt sokkal hosszabb, mint az első 1849-ben. A Győri Közlöny július 4-i számából értesülünk róla, hogy visszaadta megbízólevelét a képviselőház elnökének, „magán viszonyok" miatt bekövetkezett eseményekre való hivatkozással. Ezt követően ismét első alispán lett![28]

Az országgyűlés május 13-án vitatta meg az uralkodóhoz intézett dokumentum formáját. A Deák Ferenc körül csoportosuló képviselők a felirat mellett érveltek, a Teleki László elképzelése mellett állást foglalók határozatot küldtek volna. Három szavazat döntött a deáki elgondolás mellett. Szabó Kálmán a felirat mellett szavazott. Nem elképzelhetetlen, hogy a mandátum visszaadásának hátterében ez a vita s „utóélete" állhat.[29]

Az uralkodó augusztusban feloszlatta az országgyűlést, majd a megyék működését is el akarták lehetetleníteni: a Helytartótanács megtiltotta a háziadó kivetését és beszedését. A megye ezen bevételéből tartotta fenn intézményeit, fizette a tisztikart.

Ezzel egyidejűleg katonai erővel próbálta a hatalom az állami adókat behajtani, ugyanis a megye megtagadta ezek beszedését, mert országgyűlési jóváhagyás nélkül történt a kivetés.

A megyei bizottmány úgy döntött, hogy a főispán Szabó Kálmán első alispánnal együtt járja végig a megye településeit, s győzze meg az embereket az adó önkéntes befizetéséről, ill. az adót pótló összeg felajánlásáról. Október 17-én kezdték körútjukat a szigetközi falvakban. Egy-egy központi településre több községből érkeztek prominens résztvevők, akik aztán hazatérve agitáltak a háziadó önkéntes befizetése mellett. Október 22-én fejezték be megyei körútjukat, két nappal később a főispán beszámolt a megyei bizottmánynak. Itt elmondta: „… áthatva a legtisztább hazafiúi érzülettől, páratlan önmegtagadással az alkotmányos megyei igazgatásra szükséges házi adót egész készséggel, mint önkéntes adományt, nagylelkűen megajánlották."[30]

Ferenc József november 5-én leiratot intézett Forgách Antal kancellárhoz, amelyben – többek között – a megyei bizottmányokat feloszlatta. Győr vármegye tisztikara – élén Szabó Kálmánnal – november 9-én benyújtotta lemondását a főispánnak. A leköszönő levélben felsorolták a sérelmeket; visszavonulnak, mert „a korlátlan kormányzási rendszernek sem végrehajtói, sem segédeszközei nem lehetünk!" – fogalmaztak.

A leköszönt tisztikar november 16-án tartotta utolsó értekezletét. Az „új megyei kormányzat" kinevezéséig biztosítani akarták a közrendet, intézkedéseikkel gondoskodtak a megyei börtönben elhelyezett rabokról, pandúrcsapat kirendeléséről – ha a szükség úgy kívánja – és az orvosok, sebészek, bábák munkájának megszervezéséről.[31]

TÁVOL AZ AKTÍV POLITIKÁTÓL

A visszarendeződés éveiben ismét távol maradt az aktív politizálástól. De az elkövetkezendő évek már mások voltak, mint a Bach-rendszer tíz esztendeje, ahol az önkényuralom erősen rányomta bélyegét a mindennapokra. Akkor még – Vörösmarty szavaival élve – csend volt és hó és halál…

Az 1862–67 közötti években nem adta fel közéleti tisztségeit: elnöke maradt a Győri Olvasó Egyletnek, aktívan dolgozott a Győrvidéki Gazdasági Egyletben, részt vett annak gyűlésein. Az Olvasó Egylet adott helyet a Gazdasági Egylet gyűléseinek. Elnöke volt a Gazdasági Egylet által 1863-ban létrehozott segélyezési bizottságnak, amely az alföldi szárazság következtében elszegényedett emberek részére gyűjtött terményeket és pénzt.[32] A hatalommal nem közösködött, amely szintén szervezett gyűjtést e célra, önállóan küldte el Pestre az Egylet által összegyűjtött adományt. 1865-ben 20 forintot adott az Országos Gazdasági Egyesület István telkén létrehozandó földműves iskola felszerelésére.[33]

Balogh Kornél főispán a megyei liberálisokat be akarta vonni a közéletbe, úgy vélekedett: gyakorlati előnnyel járna, ha megnyílnának a megyei termek Szabó Kálmánék előtt, de ők nem mutattak megegyezési szándékot a provizórikus hatósággal.[34]

1865 ősze hozott hullámzást a politika állóvizébe: Ferenc József december 10-re összehívta az országgyűlést. Győr vármegyében ismét a tapasztalt egykori első alispán ragadta magához a kezdeményezést. Ezáltal Győrbe, a Zeneegylet gyűléstermébe hívta össze az értelmiséghez tartozó elvbarátait október 1-jére. A remény hangjait lehetett hallani nyilatkozatukból: „Tizenhat évi szenvedés után hazánknak látkörén ismét oszlani kezdenek azon pusztító felhők, melyeknek romló villámai e sokat szenvedett nemzetnek majdnem minden reményét elpusztították. Az alkotmányunkat, törvényes jogainkat, a fejedelmi ház és a nemzet közt létező százados kapcsot semminek tekintő hűtlen tanácsadók mellőzésével ő cs. k. apostoli felség kezébe vevé."

Az értekezleten az alapkérdést az elnöklő Szabó Kálmán fogalmazta meg: továbbra is a passzivitás terén maradjanak-e, vagy cselekedjenek? A radikálisok óvatosak voltak. Zombath Antal az 1861. évi megyék teljes visszaállítása mellett foglalt állást. A kancelláriát és a helytartótanácsot sem ismerte el törvényesnek. Matkovich János úgy nyilatkozott: ne adjunk bizalmat ennyi csalódás után, a megye ügyében a passzivitás mellett szólt – amíg az országgyűlés ki nem vívja a nemzet törvényes jogait. A követválasztást illetően viszont cselekvő aktivitásra biztatott.

A liberális jobboldali Gyapay Dénes a megyei közélet tekintetében a passzivitás feladása mellett nyilatkozott. Van bizalom a mostani államférfiak iránt, sor került az országgyűlés összehívására, a „fejedelem" (az uralkodó Ferenc József Gyapay szóhasználatában) megígérte az Erdéllyel történő Uniót – érvelt a későbbi alispán. Gróf Viczay Héder szintén a megyei „térfoglalás" mellett szólt.

Az értekezlet három határozatot hozott:

1. A törvényesség teréről nem akarnak lelépni. Az ügyelő passzivitást folytatják a megyei hatóság kérdésében. Az országgyűlési követválasztásban aktívak lesznek.
2. Szabó Kálmán elnökletével küldöttséget menesztenek gr. Zichy Ferraris Bódog volt főispánhoz, és kifejezik iránta osztatlan bizalmukat és szeretetüket.
3. Ez a küldöttség vigye föl a kir. főkorlátnok úrhoz az értekezlet azon kérelmét, hogy Zichyt nevezze ki főispánnak![35]

Szabó Kálmán az 1865. évi országgyűlési követválasztáson nem jelöltette magát. A liberálisok között megkötött alku eredménye volt ez, a megyei politikában számítottak rá. A háttér biztosítása lett volna a feladata.[36]

1865 után a Győr vármegyei radikális baloldal is elfogadta a perszonáluniót, a közös uralkodót. A magyar és osztrák birodalomtest teljes szétválasztását szerették volna elérni. Őrizték 1848 és 1861 szellemét, de igazi politikai ellenhatást már nem tudtak kifejteni.

A régi liberálisok – Szabó Kálmán vezetésével – konzervatív irányba sodródtak, a kiegyezés megvalósult formájának a hívei lettek – véli Tóth László. 1865 után nyíltan nem léptek fel, de kezükben tartották a vármegye és a város pozícióit.[37]

A KIEGYEZÉSTŐL AZ ELSŐ MEGYEI TÖRVÉNYHATÓSÁGI VÁLASZTÁSIG

A kiegyezés (1867) új helyzetet, új lehetőségeket teremtett Győr vármegyében is. Ismét Szabó Kálmán volt az, aki irányt szabott a történéseknek, március 26-ra Győrbe egybehívta az 1861. évi megyei bizottmányt a tisztújítási elvek tisztázása végett. Mint a Győri Közlöny fogalmazott: neveket nem említettek a tisztségekre, de a jelöltekkel a két párt (!!!) tisztában volt, a „pártérzet" az egyéneket teljesen áthatotta. Három javaslatról vitáztak, de döntés egyikről sem született.[38]

1867. április elején az uralkodó gróf Zichy Ferraris Bódogot kinevezte a vármegye főispánjának, aki április 28-án vonult be a megyeszékhelyre. Másnap az egész megyei bizottmány és az 1861. évi tisztikar gyülekezett a megyeháza nagytermében. Szabó Kálmán felhívására a főispánhoz – ősi szokás szerint – küldöttséget menesztettek, hogy beiktatási ünnepségre meghívják Zichyt. A küldöttség kíséretében megérkezett, majd beszédet intézett a megyei bizottmányhoz. Ezt követően az egykori első alispán üdvözölte a székét elfoglaló főispánt, és közölte vele: elhatározott abban, hogy nagy és nehéz feladatában segítse, támogassa.[39]

Május 1-jén a főispán kinevezte a tisztikart, Szabó Kálmán első, Gyapay Dénes másodalispán lett. A baloldalnak három hely jutott: Kiss Sándor főjegyző, Enessey Sándor tószigetcsilizközi főszolgabíró és Ráth Károly levéltáros személyében.

A vármegyék szerepe kérdéses volt a modern polgári parlamentarizmus megteremtésének kezdetén. Maga Andrássy Gyula a középfokú közigazgatás szerepkörének szűkítése mellett foglalt állást – nem volt kedvére a vármegye régi, ellenállási, központi akarattal esetenként szembehelyezendő joga. A vármegyék megszüntetésének gondolata is felmerült. 1867 novemberében Heves megye bizottmánya fölé királyi biztost rendeltek ki! Ez emlékeztette az országot a provizórium előtti hónapokra. Győr megye feliratot intézett – a Heves megyei történések hatására – az országgyűléshez. A vitában a főispánt nem hallgatták meg, aki – miután a feliratot megszavaztatta – lemondott tisztségéről. Hiába ment küldöttség hozzá, döntését nem változtatta meg. Az új főispánt, gróf Viczay Hédert az uralkodó csak 1868. február 8-án nevezte ki a tisztségre.[40] A kiegyezéstől az év végéig eltelt hónapok hatással lehettek az első alispán kiegyezéssel kapcsolatos gondolatvilágára, abban való hitére.

1868. januárban Szabó Kálmán értékelte az elmúlt évet a megye szemszögéből. Mint fogalmazott: a jó termés által a nép kedvezőbb helyzetbe jutott, ínségnek a megyében semmi nyoma. (1866-ban az aszály és a fagykár miatt még ínségügyi bizottságot kellett alakítani.) A megye börtönében 40 személyt tartottak fogva, a személy- és vagyonbizottságot megfelelőnek ítélte. A közegészségügyet nagyobb járványok nem veszélyeztették, az elemi csapások által okozott károk nem voltak jelentősek.[41]

Az 1868. májusban tartott megyei közgyűlésen Szabó Kálmán javasolta, hogy a királyné szülése alkalmából a megye szerencsekívánatait feliratban fejezze ki. Enessey Sándor ezen a közgyűlésen indítványozta, hogy a megye feliratban terjessze fel a belügyminisztériumnak a szolgabíróságokon dolgozó tiszti személyzet létszámának növelését célzó kérést, javaslatot.[42]

1868 tavaszán kiéleződtek az ellentétek a vármegye radikális, balközép és jobboldali liberális politikusai között. A bal és balközép, a kiegyezést kritikával szemlélők megerősödtek, s lemondatták a tisztikarból a Deák-pártiakat (jobboldali liberálisokat), Gyapay Dénes másodalispánt és Goda Lajost, a megyei törvényszék elnökét.

Május 23-án Gyapay megalakította a Deák-pártot a megyében. Még aznap délután Szabó Kálmán első alispán a „Szőllőkert" vendéglő helyiségeiben hívott össze pártértekezletet. A következőképpen szólt a kialakult helyzetben: „ámbár nem barátja az izgatottság előidézésének, mégis, miután ‚Deák-párt' czím alatt egy tömörülő párt van alakulóban, szükségesnek látta ennek ellensúlyozására egy szabadelvű alkotmányos párt megalakítása tekintetéből előleges értekezletet egybehívni." Megbízták a választmányt egy program és az alapszabály kidolgozásával.[43] A modern értelemben vett pártrendszer kialakulásának napja volt ez szűkebb pátriánkban. A szembenállás, az indulatoktól sem mentes viták innentől megszaporodtak.

Az országgyűlési követválasztásokat 1869 márciusában tartották, a vármegyében a négy körzetből hármat a Deák-párt jelöltjei nyertek meg. Szabó Kálmán nem jelöltette magát a választásra.

A megyei bizottmányt, a tisztikart viszont a balközép uralta.

Az országgyűlés az 1870. évi XLII. törvényben rendezte a középfokú közigazgatás kérdését, létrehozta a törvényhatóságokat, a törvényhatósági bizottságokat. Győr vármegyét 20 kerületre osztották, a törvényhatósági bizottságba 168 polgár kerülhetett. Fele választás útján, fele a legtöbb adót fizetők közül került ki. A kónyi székhelyű választókerület 4 bizottmányi tagot választott, a választópolgárok száma 1871-ben 335 fő volt. A következő települések tartoztak ide: Bezi, Enese, Rábapatona, Csécsény, Kóny, Mérges.[44]

Az első megyei/törvényhatósági bizottmányi választásra a fent nevezett törvény alapján 1871. év végén került sor. A törvény szerint azok szavazhattak 1871-ben, akik az 1869. évi országgyűlési választási névjegyzékbe beíratták magukat.

A Pesti Napló szerint Győr vármegyében 112 Deák-párti, valamint 37 baloldali és balközép jelölt került a megyei bizottmányba, 19 tag hovatartozását bizonytalannak tekintjük.[45]

1871. december 18-án alakult meg a megye újonnan szervezett bizottmánya, az alakuló ülésen szép számmal vettek részt a virilis és választott képviselők. A közigazgatási tisztviselők választását december 28-ra tűzték ki. Szabó Kálmán tiszttársai nevében is lemondott tiszti állásukról, s azt mondta: ha ötödfél évi működésük alatt nem feleltek meg – minden igyekezetük dacára – a hivatásuknak, annak nem annyira ők, hanem politikai helyzetünk ziláltsága és törvénykezésünk rendezetlensége voltak az okai.[46]

Az új tisztikarba nem jelöltette magát. Matkovich János azt vetette a tisztikart kijelölő bizottmány szemére, hogy a jelölést titokban, zárt falak között tette, ami ellentétes a törvény betűivel. Az eljárást botrányosnak nevezte.

A Deák-pártiak azonban olyan többségbe kerültek a bizottmányban, hogy a balközépnek, Szabó Kálmánnak esélye sem volt a választás után pozíciókat szerezni.

Tekintsünk vissza röviden az 1861–1871 közötti évekre a megyei bizottmány és Szabó Kálmán szerepvállalása szemszögéből!

Az 1861. évi bizottmány és a tisztikar nem választás útján, hanem az 1848. évi bizottmányra, jogfolytonosságra hivatkozva került pozícióba.

Az 1867. évi kiegyezés után hivatalba lépő megyei választmány az 1861. évet tekintette alkotmányos alapnak. A tisztikart jelölések, esetleg alkuk (?) alapján ismét a főispán nevezte ki.

Szabó Kálmán az 1848. évi törvényeket politikai pályafutása során mindvégig kiindulási pontnak, gránitnak tekintette. Véleménye azonban a fent nevezett tíz évben alakult, változott. 1861-ben Deákkal szavazott a felirat versus határozat

voksoláson. 1867-ben elfogadta a kiegyezést, a magyar minisztériumot. A királyné köszöntését javasolta lánya, Mária megszületése alkalmából.

1868-ban viszont már a megye balközép táborában, annak vezéreként szerepel. A kiegyezés bírálói között találjuk. A megyében az 1871. évi törvényhatósági választásokig hivatalban marad, első alispán.

1867 novembere és 1868 márciusa között megváltoztathatta véleményét, és a kiegyezés támogatására, a deáki gondolat irányába tartó elmozdulása megtört, visszafordult a balközép irányába. Ennek okát az átnézett dokumentumokban nem találtam. A kiegyezés előtt a Győr megyei liberálisok a Habsburg-hatalommal szemben léptek fel. Akkor is különbözőképpen gondolkoztak, de az egység erősebb volt, mit a szétválás, pártosodás gondolata.

1867-ben a nemzet kiegyezett az uralkodóval. A kiegyezés tartalma, annak megvalósult formája polarizálta vármegyénk politikusait, két nagy párt alakult – csakúgy, mint szerte az országban. Szabó Kálmán tapasztalatával, tekintélyével mindkét oldalon elismertségnek örvendett. De neki is dönteni kellett, ő a balközép mellett tette le voksát. A hasonló politikai pályát befutott Gyapay Dénes '49-ben első alispán, kormánybiztos, majd '67-ben másodalispán, a Deák-párt megyei prominense lett.

A PÁRTPOLITIKÁBAN ÉS TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁSA

A Deák-párt 1871. évi megyei győzelme után a tisztikarban nem jutott szerephez, de ez nem jelentette a visszavonulást, hisz a politikában és a társadalmi életben többé-kevésbé aktív maradt.

1872. február 18-án a győri „Nádor" vendéglőben mintegy ötszáz balpárti választó jött össze, hogy megvitassa közösségük további munkáját. Célként a magyar haza állami önállóságát és függetlenségét fogalmazták meg. Létrehoztak egy bizottságot, melynek feladatául a balpárt szervezését tűzték ki Győr megyében. A mintegy 150 tagú bizottság Szabó Kálmánt is tagjának választotta. A tanácskozás egyik napirendi pontja az országgyűlési képviselő-választás volt.[47] Áprilisban a Szabad Polgár úgy vélte, az egykori első alispán a balközép jelöltjeként Földvári Miklós Deák-párti potentáttal küzd meg a képviselői székért. A lap újságírója szerint: „A baj csak ott van, hogy egyik (balpárti politikus – M. J.) sem hajlandó nyugalmas életét a képviselői küzdelmekért feláldozni, de majd csak győz rajtok a kötelesség érzete."[48] Szabó Kálmán végül nem jelöltette magát a választásokon. A Deák-párt győzelme borítékolható volt, mind a négy körzetet meg is nyerték! De tagja volt – Enessey Kálmánnal és Barcza Gézával – az országos baloldal központi pártválasztmányának a győrsziget-öttevényi választókerületből.[49] A megyei közgyűlés központi választmányát 50 képviselő alkotta, közülük mindössze 3 baloldali 1872-ben, az egyik Szabó Kálmán.[50]

1873 februárban tisztújítást tartott a Győrvidéki Gazdasági Egylet, alelnökként folytathatta munkáját, ismét bizalmat szavaztak neki. Az Olvasó Egylet elnöki tisztségét továbbra is betöltötte ezekben az években.

A bécsi világkiállítási magyar bizottmány győrvidéki csoportjának tagjaként dolgozott.[51]

A megyében marhavész tombolt 1872-ben, létrehoztak egy központi marhavész bizottságot, a Tóközre egy albizottságot, melynek elnöke Péterháza birtokosa lett, tagjai Enessey Kálmán, Enessey Sándor és még 6 tag.[52]

Az árvizek és belvizek a 19. század folyamán óriási gondot jelentettek a vármegyében élőknek. A Rába, a Rábca és a Marcal szabályozása létfontosságú volt. 1873-ban megalakult a Rábaszabályozó Társulat, Szabó Kálmán a központi választmány elnöki tisztét töltötte be.[53]

Kormánykörökben komolyan felmerült annak a gondolata, hogy egyesítik Győr és Moson vármegyét, a székhely pedig nem Győr lett volna! A három folyó városának, a megyének a döntéshozói mindent megtettek a terv megvalósulása ellen. Küldöttséget menesztettek Szlávy miniszterelnökhöz, a 15 tagú delegációban ott volt az ellenzéki Szabó is.[54] Sikert értek el, nem vonták össze a két megyét.

A megye egyik legjobb adófizetőjeként virilis tagja a megye bizottmányának, közgyűlésének. 1871-ben 3245 forint 59 krajcár adót jegyeztek a neve mögé, ezzel a vármegyében az előkelő 7. helyet foglalta el az adófizetők rangsorában.

1872–1875 között a Deák-párti Győr megyében ellenzéki politikusként, akit ráadásul a balközép vezérének tartottak, nem lehetett vezető megyei közgyűlési szerepe! A felsoroltak viszont egyértelműen bizonyítják, a lehetőségekhez képest vállalt szerepet a közösség ügyeinek intézésében.

1874-ben már a következő évi országgyűlési választásra készültek a pártok. A baloldalon felerősödtek azok a hangok, melyek egy zászló alá terelték volna a Magyarország állami önállósága, külön had- és pénzügy, külön vámterület és külképviselet mellett harcoló pártokat. Május 4-én a győri „Szőlő”-höz címzett kerthelyiségben gyülekeztek a városi és megyei ellenzék politikusai. A rendezvényen jelen volt Szabó Kálmán, „a megyei ellenzék legrégibb hű vezér harcosa”. A május 17-re Budapestre meghirdetett országos baloldali népgyűlésen azonban nem vett részt.[55]

A kormánypárt és az ellenzék között a koalíciós tárgyalások már 1874 márciusában megkezdődtek, azonban egy évre volt szükség, míg azok eredményre vezettek: megalakult a Szabadelvű Párt.

1875. március 24-én Győr vármegye és a város balpárti ellenzéke – mintegy 250 fő – a Nádor vendéglőben találkozott. Az értekezletet Szabó Kálmán nyitotta meg, napirendi pontja a balközép megszűnése s beolvadása a Szabadelvű Pártba. Az új párt megyei közgyűlésének szervezésére őt kérték fel. A jelenlévők éltették a kormányt, Tisza Kálmánt és a Szabadelvű Pártot.[56]

FŐISPÁNI BEIKTATÁS: A VÁRMEGYE ÉS A VÁROS ÉLÉN

Gróf Viczay Héder 1873 decemberében elhunyt, a király több mint egy év eltelte után sem nevezett ki új főispánt a megye élére. 1875. év elején a Győri Közlöny – a Nemzeti Hírlapra hivatkozva – biztosra vette, hogy Radó Kálmán lesz a kormány megbízottja a vármegyében.[57] A kiszemelt Radó azonban nem vállalta a feladatot, visszavonult a közélettől, családja körében szerette volna élni az életét. A hírt megtudván, Győrből küldöttség utazott Budapestre „egy általánosan ismert népszerű egyén érdekében".[58] Április 1-jén Szabó Kálmán a székesfővárosba utazott tárgyalni főispáni kinevezéséről. A megbeszélések eredményre vezettek, a veterán politikus 62 évesen pályafutása csúcsára ért. S mint majd vármegyei beiktatási beszédében fogalmaz: ha a haza veszélyben van, veteránoknak félrevonulni nem szabad! S személyét mindig válságos körülmények szólították előtérbe.

A címer

„Katonai paizs égszínkék mezejében balra néző kiterjesztett szárnyú, vörös nyelvét kiöltő egyfejű fekete sas, fején arany koronával, s bal lábában kivont pallost tart. Az arany koronával fedett sisak oromdíszét vörösmezű kar képezi, mely görbe kardot tart. Foszladék: balról kék és arany, jobbról vörös és ezüst." (Turul, 1896. 14. kötet, 96. oldal)

A megyei újság április végén tudatta a hírt kinevezéséről: „Mi keblünk legtisztább, legőszintébb örömével üdvözöljük e tényt, mert ebben a valódi hazafias érdemek megdicsőülését, az alkotmányos szabad eszmék megvalósulásának derengő hajnalát látjuk." A kinevezés örömére Győrben április 28-án este fáklyás felvonulást tartottak. A tömeg este fél kilenckor az Auer kávéháztól indult, s a Kazinczy-tűztorony utcákon át vonult Szabó Kálmán házáig. A „beláthatatlan sokaság" előtt Probszt Ferenc mondott üdvözlő beszédet, minden mondata után éljeneztek az egybegyűltek.[59]

Győr vármegye bizottmánya május 13-án rendkívüli gyűlést tartott az új főispán beiktatása alkalmából. A díszteremben, a karzaton díszes hölgykoszorú foglalt helyet, a tisztikar díszmagyarban várta az ünnepség kezdetét. Az új főispánt ősi szokás szerint küldöttség hívta meg a beiktatásra. A megye nevében az üdvözlő beszédet Laszberg Rezső főjegyző mondta. Szabó Kálmán a néphatalom, a parlamentarizmus fontosságáról beszélt hangsúlyosan: „…tisztelni kell közbizalmat, melynek elvesztésénél nagyobb csapás nem lehet" – világított rá leendő hivatali munkájának egyik sarokpontjára. Szónoklatát „Éljen a haza! Éljen a király!"

mondattal zárta. A főispáni eskü után a megye szolgabírói – megtartva a régi szokást – vállukra emelték.[60]

Az 1870. évi XLII. tc. a főispánt nemcsak a vármegye, hanem a megyeszékhely első emberének nevezte ki. Ő volt a végrehajtó hatalom képviselője, aki ellenőrizte az önkormányzatokat, őrködött az állami közigazgatás érdeke felett.

Győr városában május 18-án került sor a főispán ünnepélyes beiktatására. Nagy Pál polgármester nyitotta meg az ülést, felolvasta a Szabó Kálmán kinevezését tartalmazó királyi leiratot. Kautz Gyula országgyűlési képviselő a kinevezettben évtizedeken keresztül a tiszta jellemű hazafit, a ritka becsületességű polgárt és a közügyek törhetetlen buzgalmú érdemdús bajnokát tanulta ismerni és tisztelni – méltatta a főispánt. A laudáció után 14 díszfogaton vonult a város küldöttsége a megyeházához Szabó Kálmánért. Ünnepi székfoglalójában a városok jelentős szerepéről szólt a magyar történelemben, s ígérte, minden erejével Győr érdekeit, a vármegyével együtt, fogja előmozdítani.[61]

A város törvényhatósági üléseit a főispán elnökölte s vezette, nem a polgármester!

Főispáni hivatali ideje alatt történt döntés a közigazgatás álalakításáról, modernizálásáról: az országgyűlés az 1876. évi VI. törvénnyel létrehozta a közigazgatási bizottságokat a megyékben. A 20 tagból álló grémiumba kormányhivatalnokok és törvényhatósági tisztviselők, valamint a törvényhatósági közgyűlés által – saját soraiból, titkos szavazással – választott 10 tag került be. Kezdetben nagy volt az ellenállás a közigazgatási bizottsággal szemben; Szabó Kálmán feladata volt, hogy elfogadtassa az új szervet. A Győri Közlöny szerint az országban a hazafiak színe-java került beválasztásra a bizottságokba.[62]

A POLITIKÁN TÚL

A 19. században a jómódú birtokosok kötelességüknek tekintették, hogy segítsenek a bajbajutottakon, vagy egy-egy jótékony célra adakozzanak. Szabó Kálmánt birtokai nagysága, a társadalomban elfoglalt helye, pozíciói szintén erre kötelezték. Az alábbi válogatás megmutatja, minden irányban nyitott volt.

1875-ben a budapesti árvízkárosultak javára 20 forintot[63], a Győr megyei árvízkárosultaknak 1876-ban 25 forintot[64], 1879-ben a nagy szegedi árvíz után 50 forintot adott.[65] 1879-ben vármegyénkben ismét árvíz pusztított, ezúttal a belügyminisztériumhoz terjesztette fel – tekintettel a fenyegető éhínségre –, hogy a Rába, Rábca és Marcal menti községek részére a könyöradományi alapból juttassanak kölcsönt, 5% kamatra, 5-6 éves törlesztéssel. Támogatták a felterjesztésben megfogalmazott kérést.[66]

Jelentős összeget bocsátott a sövényházi iskolaszék elnökének rendelkezésére, hogy a német–magyar iskola diákjainak magyar nyelvű könyveket vásároljanak.[67]

Az orosz–török háborút 1877-ben vívták az érintett felek. A magyar közvéleményben még élénken élt 1849 emléke, amikor a szabadságharcot a muszka segítségével fojtották vérbe. A török melletti állásfoglalás kifejezése volt, hogy kötszert, pénzt adományoztak a török sérülteknek, családtagjaiknak. Januárban 4 forintot fizetett be, majd augusztusban – a Szőllőkertben megrendezett népünnepély alkalmából – a török sebesültek javára a belépő mellett 15 forintot adakozott. Októberben a földönfutókká vált török alattvalók „felsegélésére" a győri jótékony nőegylet címén 12 forintot.[68]

1877-ben a győri honvédsegély és temetkezési egylet részére, mint alapító – Barabás Antal és Benedek József gyűjtőívén –, 50 forintot adott.[69] A „czigánylaposi kisdedóvoda" javára 2 forintot juttatott[70], a győrvárosi torna iskolára 5 forintot.[71]

A győri királyi jog- és államtudományi kar kebelében működő jogászsegélyező egylet bált szervezett 1879. január 11-én. Az egylet alaptőkéjének növelésére – a belépő felett – a főispán 10 forintot fizetett be.[72]

A korszakban szokás volt – mint napjainkban – újévi üdvözleteket küldeni vagy azokat „megváltani", az erre szánt összeget aztán jótékony célra ajánlotta fel az érintett. Szabó Kálmán 1880-ban 5 forintot szánt az újévi jókívánság kiváltására.[73]

UTOLSÓ ÉVEI, LEMONDÁSA ÉS HALÁLA

Főispáni hivatala mellett élete utolsó éveiben aktív maradt azon gazdasági-társadalmi szervezetek élén, ahol feladattal bízták meg. 1879-ben ismét megválasztották a Győrvidéki Gazdasági Egylet alelnökének.[74] A Győri Olvasó Egylet 1880. február 2-án tartotta évi közgyűlését, ahol a főispán-elnök köszönetet mondott a húszéves bizalomért, mely a tagság részéről irányába megmutatkozott. Úgy fogalmazott: a megváltozott viszonyok szükségessé teszik, hogy az egylet vezetése fiatalabb kezekbe kerüljön. Az újabb jelölést már nem fogadta el. Az új elnök – gr. Laszberg Rezső – javasolta, hogy örökös tiszteletbeli elnöknek legyen Szabó Kálmán megválasztva.[75]

A Győri Közlöny – a Westungarischer Grenzbotét idézve – már 1881 novemberében közölte a hírt: Győr és Moson megyék főispánjai beadták lemondásukat.[76] A király 1882 januárban felmentette Szabó Kálmánt tisztségéből, és szolgálatai elismeréséül a Lipót-rend lovagkeresztjét adományozta neki.[77] A város, Nagy Pál polgármester és a törvényhatósági bizottsági tagok január 25-én búcsúztak tőle a vármegyeházán lévő lakásában. A megye február 6-án köszönte meg munkáját, s az új főispán is ezen ünnepélyes gyűlésen foglalta el hivatalát.

Nem fukarkodtak a dicsérő jelzők használatával: lovagiasság, önzetlenség, előzékenység, nemes jellem. Az elismerés megkoronázásaként a „Haza és Győr-

megye közügyei körül szerzett kiváló bokros érdemei jegyzőkönyvileg leendő megörökítését" határozta el a megye törvényhatósági bizottsága.[78]

Életének 69. évében visszavonult, fiánál, Péterházán töltötte még azt a közel két esztendőt, amit a sors adott neki. 1883. december 24-én délelőtt hunyt el végelgyengülésben. Bezin a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Temetésén részt vett a vármegye és a város tisztikara, a Győrvidéki Gazdasági Egylet számos tagja, a győri honvédegylet tagjai. Nogáll Károly ozerói címzetes püspök celebrálta a gyászszertartást.

A Siklósi Szabó-sírbolt a bezi temetőben

IRODALOM

1. Győri Közlöny, 1882. február 9.
2. Sziklóssi Szabó Lajos Péter Szilárd: A győrmegyei Sziklóssi Szabó család története Győr, 1895. 34. o.
3. Sziklóssi Szabó Lajos Péter Szilárd: A győrmegyei Sziklóssi Szabó család története Győr, 1895. 37. o.
4. Balázs Péter: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 182–183. o.
5. MNL GySMGyL, Győr vármegye Nemesi Közgyűlés Jegyzőkönyve, 1843. Szent György hava 24. napján, 1253. bejegyzés
6. Győri Közlöny, 1883. december 30. A Tacitus jelentése hallgatag! Cornelius Tacitus római történetíró.
7. Balázs Péter: i. m. 194–195. o.
8. Torma Attila: Győr vármegye főispánjai 1849–1950 Győr, DrKPKKT, 2017. 77. o.
9. Hazánk, 1848. július 18. A követválasztást június 23-án tartották. Az öttevényi körzetben a konzervatív Balogh Kornél legyőzte a liberális gr. Zichy Ottót. Az igazoló bizottság megsemmisítette Balogh győzelmét, új választást írtak ki, Balogh visszalépett. A választókör székhelyét Öttevényről (Győr)zámolyra helyezték át. A megismételt választáson Szabó Kálmán nem indult, Keresztesy Ambrus lett az országgyűlési követ.
10. 1848. augusztus 26. – Szabó Kálmán első alispán jelentése Batthyány Lajos miniszterelnöknek 1848. szeptember 7. – Szabó Kálmán első alispán levele Kosztolányi Móric őrnagyhoz 1848. szeptember 11. – Szabó Kálmán jelentése Mészáros Lázár hadügyminiszterhez In: Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–1849-ben. Győr,GyMSMGyL, 1998
11. MNL-OL-H2-b-1848-669 Szeptember 19-én nevezték ki Győr város és a vármegye kormánybiztosául. A kinevezést még aznap módosították: Győr város kormánybiztosa Lukács Sándor lett, a vármegyéé Szabó Kálmán.
12. Szabó Kálmán 1848. október 4. dátummal címzett levele Csány László teljhatalmú kormánybiztoshoz. In: Hermann Róbert: i. m.
13. Sziklósi Szabó Lajos Péter Szilárd: i. m. 47–48. o. A Hirdetmény dátuma 1848. december 31.
14. Győr vármegyét 4 országgyűlési körzetre osztották: Győr városa, a pusztai járás Pér központtal, a sokoróaljai járás Tét központtal és a tószigetcsilizközi járás Öttevény központtal. Szabó helyett az új alispán Gyapay Dénes lett.
15. Mesterházy József: Enese évszázadai. Enese, 2022. Enese Sport Club, 71. o. Az unoka által említett 3000 hold erős túlzás.
16. Sáry István: Gazdálkodási viszonyok Győr megye néhány nagy- és középbirtokán az 1860-as évek elején, 141–142. o. In: Agrártörténeti Szemle, 24. évf. 1982

17. Sziklósi Szabó Lajos Péter Szilárd: i. m. 50–51. o.
18. Tóth László: Gróf Viczay Hédervári Héder portréja a Xántus János Múzeum gyűjteményében, 259. o.
In: Arrabona, 2005. 43/1. Győr, GyMSMMI, 2005. 257–280. o.
19. Néma Sándor: Adatok a Győrvidéki Gazdasági Egylet történetéhez 1860–1884 (1901)
In: Tudományos Szemle 16. Győr, 5. 69–92. o.
20. Mesterházy József: i. m. 73. o.
21. Torma Attila: i. m. 79–80. o.
22. Győri Közlöny, 1860. december 6.
23. Győri Közlöny, 1869. január 7.
24. Tóth László: Kossuth kütahyai alkotmány tervének
1860. évi győri kiadása, 10. o.
In Arrabona 34. Győr, Xántus János Múzeum – GyMSMMI, 1995. 5–53. o.
25. Győri Közlöny, 1860. december 13.
26. Torma Attila: i. m. 82–83. o.
27. Sziklósi Szabó Lajos Péter Szilárd: i. m. 52-54. o. A választás lebonyolítására kiküldött helyettes elnök az enesei Előry István volt. Elnök: Mészáros József.
28. Győri Közlöny, 1861. július 4.
29. Az országgyűlés elutasította az Októberi Diplomát és a Februári Pátenst is, egységesen. A vita arról alakult ki: az uralkodónak szánt választ felirat formában véglegesítsék, vagy határozatban és ezt követően az országgyűlés mondja ki feloszlását. A határozat-pártiak legfőbb érve az volt, hogy Ferenc József nem Magyarország királya. Szabó Kálmán megbízólevelét június 25-én adta vissza a képviselőház elnökének.
30. Győri Közlöny, 1861. október 27.
31. Torma Attila: i. m. 85. o.
32. Győri Közlöny, 1863. december 20.
33. Győri Közlöny, 1865. április 6.
34. Tóth László: Az alkotmányos liberalizmus belső vívódása és tagolódása a kiegyezés előtt Győr megyében (1861–1867) 217–218. o. In Arrabona 24–25. Győr, Xántus János Múzeum, 1988. 209–251. o.
35. Győri Közlöny, 1865. október 5.
36. Tóth László: Az alkotmányos liberalizmus…
232. o.
37. Tóth László: Uo.,
239–240. o.
38. Győri Közlöny, 1867. március 28.
Határozati javaslatok voltak:
1) Őfelségének a vármegye küldjön hálafeliratot.
2) A minisztériumhoz intézzenek bizalmi nyilatkozatot. Ezen indítvány mellé még Deák Ferencnek és pártjának is akartak bizalmi nyilatkozatot küldeni.
3) A provizórium alatt szerepet vállalókat mint „bélyegzetteket” tartsák nyilván.
39. Győri Közlöny, 1867. május 2.
40. Torma Attila: i. m. 51. o.
41. Győri Közlöny, 1868. január 9.
42. Győri Közlöny, 1868. május 10.
43. Győri Közlöny, 1868. május 28.
44. Győri Közlöny, 1871. szeptember 7.
45. Pesti Napló, 1871. december 31.

Stipta István szerint a belügyminiszter 1871. november 6-án kérte a főispánokat, hogy a törvényhatósági bizottságok pártállás szerinti összetételét közöljék vele. Ezt maga Ferenc József kérte a belügyminisztertől. A minisztériumi iratok között az összesítő táblázat nem található meg. Győr vármegyére az alábbi pártállást közli (az 1870. évi talán téves (?), hisz a virilizmus 1871-től létezett!):

1870 Győr vármegye

választott képviselő			virilis		
kormánypárti	baloldali	kétes	kormánypárti	baloldali	kétes
58	15	11	54	22	8

Stipta István: Intézménytörténeti adalékok az 1870: XLII. tc. végrehajtásához
Szeged, 1992. 491. o.
Acta Juridica et Politica.
Fasciculus 32.

46. Győri Közlöny, 1871. december 31.
47. Szabad Polgár, 1872. február 22.
48. Szabad Polgár, 1872. április 4.
A Szabad Polgár a Győr megyei balközép, balpárt sajtóorgánuma volt 1872–1875 között.
49. Szabad Polgár, 1872. március 31.
50. Szabad Polgár, 1872. április 25.
51. Szabad Polgár, 1872. április 21.
52. Győri Közlöny, 1872. november 21.
53. Szabad Polgár, 1873. július 20.
54. Győri Közlöny, 1874. január 4.
55. Szabad Polgár, 1874. május 7.
56. Győri Közlöny, 1875. március 25.
57. Győri Közlöny, 1875. február 7.
58. Győri Közlöny, 1875. március 25.
A főispáni szék elnyerésére a Győri Közlöny április 1-jén megjelent száma kilenc politikust említett esélyesként: Gyapay Dénes, báró Fiáth Veszprém megyei főispán, gróf Batthyány József, Zámory Kálmán, Balogh Kornél, Zuber József, Goda Lajos, gróf Waldstein János és Szabó Kálmán.
59. Szabad Polgár, 1875. április 29. Főispáni kinevezésének napja: április 27.
60. Győri Közlöny, 1875. május 16.
61. Győri Közlöny, 1875. május 20.
62. Győri Közlöny, 1876. október 1.
63. Győri Közlöny, 1875. szeptember 26.
64. Győri Közlöny, 1876. március 12.
65. Győri Közlöny, 1879. március 30.
Enessey Kálmán 5 forintot, ifj. Szalacsy Lajos 10 forintot adományozott.
66. Győri Közlöny, 1879. szeptember 11.
67. Győri Közlöny, 1875. november 7.
68. Győri Közlöny, 1877. január 25., – augusztus 30., – október 11.
69. Győri Közlöny, 1877. október 11.
70. Győri Közlöny, 1877. április 1.

71. Győri Közlöny, 1868. március 15.
72. Győri Közlöny, 1879. január 16.
73. Győri Közlöny, 1880. január 1.
74. Győri Közlöny, 1879. május 25.
75. Győri Közlöny, 1880. február 5.
76. Győri Közlöny, 1881. november 24.
77. Győri Közlöny, 1882. január 19.
78. Győri Közlöny, 1882. február 9.

Enesei Dorner Ede (1810–1893)

Enesei Dorner Ede a 19. század közepén Győr vármegyének egyik meghatározó közéleti szereplője volt. Aktív politikai pályafutásának döntő része Eneséhez köti.

A CSALÁD ÉS DORNER EDE PÁLYAFUTÁSA 1848-IG

Dorner Péter 1645-ben kapott nemesi címerlevelet III. Ferdinándtól. Unokája, Mátyás, Komárom vármegyéből Pozsonyba költözött, majd a család egyik ága Sopronba került.

Dorner Mihály – Ede édesapja – települt át Győr vármegyébe, ahol táblabíróvá nevezték ki, és a vármegye tisztikarához tartozott – tiszti főorvos volt.

Dorner Ede középiskolai tanulmányait szülővárosában, Győrben végezte, majd Pesten abszolválta a jogi egyetemet, és ügyvédként praktizált.[1] Már 1832-ben visszatért a vármegyébe, s a jogvégzett fiatalt Győr vármegye nemesi közgyűlése „betsületbéli Aljegyzővé" nevezte ki.[2] Ez nem jelentett hivatali állást, éppúgy kitüntethető cím volt, mint a táblabírói. Dorner Mihály és felesége, Csáfordi Tóth Klára 1834. júniusban vette meg Pócza Ferencné Mattyók Anna enesei kúriáját és a hozzá tartozó földeket 10 800 forintért. Egy 1840-es évekbeli térkép

A címer

„Egy égi színű katonai pajzs látható felállítva, melynek alján a pajzs közepéig húzódó erődítmény látható nyitott kapuval, melynek őrtornyaiból sárga oroszlán látható magasra emelve, kinyújtott farkával felfelé, mellső lábai támadásra készen állnak. A pajzson rácsos vagy nyitott, királyi diadémes katonai sisak, amiből egy szakálltalan, vörös zubbonyba öltözött férfi emelkedik ki, akinek a fejét fekete magyar sapka borítja, bal keze oldalát támasztja, jobb kezében pedig zöld pálmaág látható, amely feltehetően a győzelmet jelzi." (Dr. Nemes Gábor fordítása)

Dorner Kajetán kérte nevének Darnayra történő módosítását. A királyi rendelet jóváhagyta a kérelmet 1884-ben. A család leszármazottai a Szentmártoni nemesi előnevet használhatták. Dorner Kajetán azt a Dorner Pétert tartotta ősének, aki 1645-ben nemesi oklevelet kapott III. Ferdinándtól. Dorner Ede felmenője szintén a nevezett Dorner Péter. Dorner Ede és Dorner Kajetán rokonsági kapcsolatára nem találtam bizonyítékot.

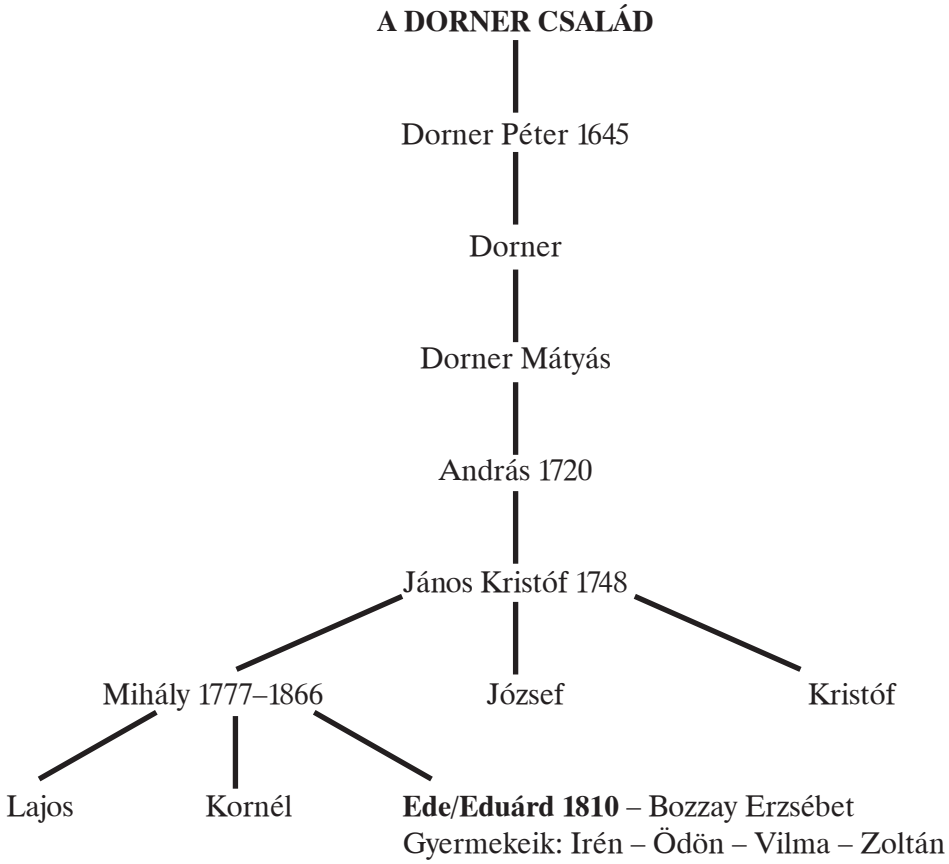

a megszerzett birtokot Dorner-tagként jelöli. Az 1836. évi nemesi összeírásban Dorner Edét már enesei nemesként tartották számon, 1845-ben fiai is szerepelnek a feljegyzésben. Dorner Mihály neve nem tűnik fel enesei birtokosként, minden bizonnyal fiának szerezte meg – egy későbbi birtokátruházással – MattyókAnna visszaperelt örökségét.[3] Az enesei nemesi előnevet Dorner Ede ebben az időszakban vehette fel.

A betsületbéli Aljegyző vármegyei pályafutásának kezdetétől fogva a konzervatívok között tartották számon. Több vármegye táblabírónak választotta, egyes vármegyei települések felmérésénél főügyészként említik[4], de ez a titulus szintén tiszteletbeli, mint aljegyzői kinevezése. A nevezett időszakban Sziklósi Szabó Kálmán Győr vármegye főügyésze. Szabó Kálmánt 1843-ban a vármegye országgyűlési követévé választották. A diétán munkálkodó Szabót 1843–44-ben már ténylegesen Dorner helyettesítette a főügyészi tisztségben.

Dorner evangélikus vallású volt. Szívén viselte egyháza ügyeit, világi felügyelőként szolgálta a mosony-győrmegyei ágostai esperességet. 1843-ban a bőnyi

Németh Péterrel „szép felajánlást tettek alaptőkének”, hogy a kamatokból a megyei tanítókat és a szorgalmas tanítványokat jutalmazni tudják.[5]

Az 1845. július 23-i megyei közgyűlésen (2155. bejegyzés) Dorner pályázott a megyei főügyészi hivatalra, de nem ő, hanem Szabó Kálmán nyerte el a tisztséget.

1845 novemberében elhunyt Koltai Horváth Dániel (enesei) másodalispán. A megye közgyűlése 1846. január 5-én Dorner Edét választotta meg helyére. Az első alispáni tisztséget a szintén mélyen konzervatív Balogh Kornél töltötte be.[6]

AZ 1848–49-ES FORRADALOMBAN ÉS SZABADSÁGHARCBAN

Győr vármegyében a reformkorban a politikai irányítás a konzervatívok kezében volt, a tisztikar képviselői szinte teljes egészében a soraik közül kerültek ki. A liberálisokat 1843 után gróf Zichy Ottó igyekezett összefogni.

A megye közigazgatását Dorner Ede másodalispán irányította a szabadságharc első heteiben.[7]

Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. március 17-én keltezett körlevele a közbéke fenntartására, valamint a király és a nádor iránti hűségre szólította fel az embereket. A „közbátorság” (a rend és a közbiztonság) fenntartására vegyes választmányt alakítottak a vármegyénél, melynek elnöke Dorner lett. A március 19-én megalakult választmány jegyzőkönyve szerint a másodalispánnak a fő- és alszolgabírók nem tettek jelentést a köznyugalmat zavaró eseményekről. Dorner úgy vélte: a március 21-re összehívott megyegyűlést meg kell tartani.[8]

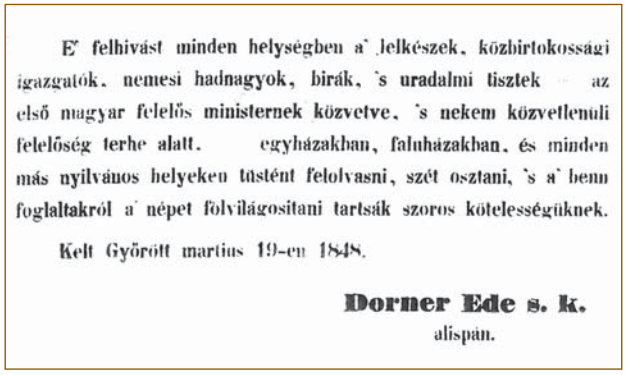

E' felhivást minden helységben a' lelkészek, közbirtokossági igazgatók, nemesi hadnagyok, birák, 's uradalmi tisztek — az első magyar felelős ministernek közvetve, 's nekem közvetlenüli felelőség terhe alatt. egyházakban, faluházakban, és minden más nyilvános helyeken tüstént felolvasni, szét osztani, 's a' benn foglaltakról a' népet folvilágositani tartsák szoros kötelességüknek.

Kelt Győrött martius 19-en 1848.

Dorner Ede s. k.
alispán.

Dorner felhívása a forradalom utáni napokban

Esterházy Károly gróf, a vármegye főispánja levélben fejezte ki örömét Dornernek, hogy a megyegyűlést békében megtartották. Április 3-ra a másodalispán ismét összehívta a megyegyűlést, ahol a konzervatívok, a liberálisok és a radikálisok is képviseltették magukat. A gyűlés három napig tartott és 300 ügyet tárgyaltak meg.

Dorner március 25-én kapta kézhez a miniszterelnök második körlevelét. Batthyány azt javasolta, hogy a törvénycikkek népszerűsítésére alakítsanak küldöttségeket. A tervezett változásokat magyarázzák el az embereknek.

A másodalispán tartotta a kapcsolatot Batthyány Lajossal, utasításának megfelelően tájékoztatta a megyebeli történésekről; március 29-én a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmánynak tett jelentést a nemzetőrség felállításával kapcsolatos intézkedéseiről.[9]

A forradalmat követő hetek sok munkát adtak, Dorner látszólag a forradalmi követelések mellé állt, küldte a jelentéseit és együttműködött. Április 12-én arról tájékoztatta az Ideiglenes Bizottmányt, hogy a bankjegyek iránti bizalmatlanság nem szűnt meg, ezért a kincstári hivatalok ellátására ezüstpénzt kért, amelynek a győri sóhivatalhoz való átküldéséről intézkedett a Bizottmány.[10]

A vármegye áprilisban a tisztújításra készülődött. Balogh Kornél távozását erélyesen követelték, a Hazánk április 22-i száma ennek hangot is adott.[11] Az első alispán engedett a liberálisok követelésének, és rövidesen távozott. A Hazánk tudósítója ekként vélekedett az április 29-én megtartott „köztanácskozmány"-ról, melyet Dorner hívott össze a megyegyűlés előtt: Most mindnyájunk tekintete az elnöklő alispán Dorner Edén függött, hittük, hogy ő is, mint a retrográd elvek hű embere, meggyőződésének ellenkező elvek képviseletére nem érezvén magában hivatást… le fog köszönni, de – kevés ideig még várnunk kell."[12]

A liberálisok elvárásai ellenére Dorner megtartotta hivatalát, és egyedül vezette a megyét, Szabó Kálmánt csak június 13-án választották első alispánnak.

Batthyány Lajos utasította Dornert, hogy a gyalogos katonákat Győrből Pozsonyba kell vezényelni. A miniszterelnökhöz írt május 17-i jelentésében az volt a kérése, hogy a városban tanyázó katonaság fele maradjon Győrben, vagy más katonai egységeket rendeljen a Rába partjára a miniszterelnök. Batthyány úgy döntött, teljesíti Dorner kérését, de felhívta a figyelmét: a parancsot, utasítást a jövőben teljesíteni kell.[13] Május 20-i válaszlevelében Dorner szabadkozik, a rendeletek teljesítését egy percig sem akarta halasztani, csak kért…

Hűségét Szemere Bertalan belügyminiszterhez írt jelentésében is kifejezi: hivatalos kötelességét eddig tehetsége szerint teljesítette. Ezen levélben szóvá teszi, hogy jelenleg nincs a megyében főispán, se más alispán rajta kívül. Kérte a belügyminisztert – mivel a feladatok egyre szaporodnak –, töltse be a főispáni tisztséget, hogy ezt követően a többi hivatalnokot a főispán ki tudja nevezni.[14]

A császári seregek 1848 decemberében közeledtek a vármegye székhelye felé, a védekező honvédsereg december 21-én a sövényházi hidat – az ellenség előrenyomulásának megakadályozása céljából – még Dorner alispán segítségével akarta felégetni.

Miután Windischgrätz december végén bevonult Győrbe, Dorner elkötelezhette magát – ismételten – a konzervatív, Habsburg-hű körök mellett. A Rába-parti városba csak 1849. május 1-jén vonultak be újra a honvédek. A másodalispán tisztséget május 12-ig töltötte be. Dornert május 23-án őrizetbe vették, Eneséről kísérték be Győrbe, az volt a vád ellene, hogy segítette az ellenséget. Kérelemmel

fordult Kossuth Lajos kormányzóhoz ügyének intézése végett. Július 17-én az Igazságügyi Minisztérium a vésztörvényszék elé utalta. Javait zárolták, a Pénzügyminisztériumot kérték fel további intézkedések megtételére.[15]

A szabadságharc közeli bukása miatt – feltételezzük – nem állt ítélőbírái elé, nem kellett semmilyen retorzióval számolni.

MEGYEFŐNÖK

A szabadságharc leverése után ismét a konzervatív erők kaptak lehetőséget Győr vármegye vezetésére. Sor került a közigazgatás átalakítására. A megyéket kerületekbe sorolták[16], eltörölték a fő- és alispáni tisztséget. Megyefőnököt állítottak a vármegyei közigazgatás élére.

1849. november 28-án nevezte ki Dőry Gábor királyi kerületi főbiztos Balogh Kornélt kormánybiztosnak és megyefőnöknek Győr megye élére. A bírói igazgatást törvényszéki elnökként Dorner Ede vezette, és egyben alispán is lett.[17] Balogh Kornél hamarosan leköszönt hivataláról, az 1850. év közepén már enesei Dorner Ede a császári királyi kormánybiztos és megyefőnök. Egy évtizeden keresztül, az abszolutizmus idején töltötte be a pozíciót.

Keménykezű, erélyes, a felsőbb utasításokat tökéletesen végrehajtó ember hírében állt. Hauer soproni kerületi főispán kérésére összegyűjtötte a Pester Zeitung és a Hazánk évfolyamait, majd Sopronba küldte. Lefoglaltatta az összes 1848–49-ben megjelent nyomtatványt. Ecker János – Győr helytörténetére és neves közszereplőkre értékes információkat tartalmazó – naplóját szintén elkoboztatta. Mindössze pár kötetet sikerült megmenteni.[18] A cenzúra természetesen kiterjedt a színházi életre is. Dorner Ecker Jánost nevezte ki színházi cenzornak. 1852. március 22-én megküldte neki Albrecht főherceg – aki a nevezett időpontban Magyarország kormányzója volt – parancsát, mely szerint a színészek „hevenyészete" (rögtönzött, improvizált színjátszása) hadbírósági ítélkezés alá tartozik.[19]

A Pesti Napló tudósítása szerint Albrecht főherceg 1851 novemberében Győr városán át utazott. A megyés püspök, a város küldöttsége és Dorner megyefőnök mindent elkövettek, hogy a magas rangú vendéget rangjához illően fogadják. A kerületi főispán, a megyefőnök, valamint a hivatalnokok díszruhában tisztelegtek – a megyeszékhelyet birodalmi és nemzeti lobogókkal díszítették fel.[20]

Ez a fogadás szinte főpróbája volt a császár fél évvel későbbi látogatásának. Ferenc József császár és tanácsadói 1852-ben elérkezettnek látták az időt, hogy megszemléljék a „walesi tartományt". Az uralkodó útját tökéletesen szerették volna előkészíteni. A meglátogatandó városok között Győr is szerepelt, Dorner Edének főszerep jutott, hogy a „magyar Marseille"-t a császárnak tetsző színben mutassa be.

1852. május 25-én Kudriaffsky vezérőrnagy, a soproni kerület katonai kormányzója leiratban tudatta a megyefőnökkel, hogy a magyar forradalomra emlékeztető körszakállt Bécsben nem nézik jó szemmel. Ezért Dorner a következő rendeletet bocsátotta ki a megyei tisztviselők részére:

T. Szodfriedt Mátyás Kiadó Urnak

Minthogy a tisztelet és illedelem Szabályaival összve nem egyeztethető: hogy Cs. kir. tisztviselő tellyes Szakállyal jelennyen meg: a már érkezett felsőbb figyelmeztetés következtében – addig is, míg az érdemben külön Intézmény közbe jövend – a tellyes Szakállynak hordása Cs. kir. tisztviselőnél ezennel tilosnak kijelentetik.

Győr május 28-án 1852 Dorner[21]

A körszakáll–Kossuth-szakáll mellett a város fellobogózása szintén fejtörést okozott – engedélyezzék-e a magyar trikolórt? A „zászlókérdést" a következő pontok szerint szabályozták:

Az összes állami és közigazgatási épületre csak a fekete-sárga lobogó tűzhető ki.

A városi és községi épületeken, iskolákon, művészeti és jótékonysági intézetek épületein a legkimagaslóbb hely a birodalmi fekete-sárga lobogót illeti, e mellett, de alárendelt helyen a nemzeti lobogó, továbbá a megye, város vagy egyes céhek színeit viselő lobogók vagy címerek is alkalmazhatók, olyképp mégis, hogy mindig ugyanannyi lobogó tűzessék ki a legfelsőbb császári ház színeivel (piros-fehér).[22]

A magánházakra is ugyanezeket a rendelkezéseket alkalmazták. Nem engedélyezték a zászlókkal történő integetést, üdvözlést. Féltek, hogy a magas rangú vendégek lovai megbokrosodnak.

A császár fogadása és vendégül látása megfelelt az elvárásoknak. Dorner dicsérő leiratokat kapott Sopronból és Budáról, köszönetet mondtak neki a szervezésért és a lojalitásért.

1854-ben Ferenc József császár elrendelte a „Gotterhalte" magyarra fordítását. A helytartósági főnökök a megyefőnököket bízták meg a fordítás megszervezésével. Dorner a pannonhalmi bencéseknek, Rímély Mihály főapátnak osztotta ki a feladatot, aki ezt továbbtestálta. Ballay Valerián szerzetes fordítása nem nyerte el a felsőbbség tetszését, ezért nem Győr megyei lett a befutó. 1854. szeptember 29-én a helytartósági főnökök megküldték a megyefőnököknek a magyarra átültetett császári himnuszt.[23]

A Pesti Napló 1857-ben arról számolt be, hogy Dorner a soproni helytartósági osztályhoz kerül át, helytartósági tanácsosnak lesz kinevezve.[24] Ez a hír nem bizonyult valósnak, mert maradt megyefőnök – jóllehet már az utódját is megnevezték Kroner mosonmegyei megyefőnök személyében.

Az abszolutizmus első éveiben a megyei liberális nemesség a passzív ellenállást választotta. Az elnyomatás, a cenzúra miatt megyei közélet nem létezett. Az '50-es évek közepétől indul el némi társadalmi élet. Az Olvasó Egylet ismét tarthat gyűléseket, 1857-től megjelenhet a Győri Közlöny, 1860-ban konzervatív és liberális nemesek megalakítják a Győrvidéki Gazdasági Egyletet, mely a társasági élet egyik lehetséges találkozóhelye lesz.

1860-ban az Októberi Diploma az alkotmányosság visszaállításának reményét villantotta fel. Megnyílt az út a régi vármegyerendszerhez való visszatéréshez, ezzel megszűntek a kerületek, a megyefőnöki pozíciók. Szabó Kálmán péterházi kúriájába hívta 1860. december 5-én a megye értelmiségét, pártállástól függetlenül. Majd gróf Zichy Ferraris Bódog főispán beiktatása előtt tartott egy nem hivatalos értekezletet. Dorner Ede a főispáni megbeszélésen biztosan részt vett, valószínűnek tartjuk, Szabó Kálmán is meghívta. Mindkét megbeszélésen az alkotmányos vármegyei berendezkedésről tárgyaltak.

A megyei közgyűlés 1861. január 3-án ült össze, a 381 fős megyei bizottságnak Dorner Ede is tagja volt.[25] Politikai pályafutása azonban a végéhez közeledett. A Győri Közlöny így sürgeti a vármegyeház visszavételét: „Szabó Kálmán első alispán úr elnöklete alatt kiküldött megyei választmány még a héten megkezdi a cs. k. főnöki hivatal átvételét. A megyeháznál máris nagy változások történtek, a hivatalszobák nagyrészt kiüríttettek, s a még hivatalaikat át nem adott cs. kir. hivatalnokok együvé szoríttattak – ketten-hárman egy szobába –, hogy helyeiket az alkotmányos megye tisztviselői foglalják el. Sietni kell a hivatalok átvételével, mert két urat szolgálni igen bajos – meg kell mutatni ki, az úr a megyeházán!"[26]

Jóllehet tagja lett a megyei választmánynak, a későbbiekben nem vállalt politikai szerepet. A provizórium időszakában (1862–1865) sem – akkor, amikor Balogh Kornél, egykori első alispán főispáni kinevezést kap. Enesei Dorner Ede a gazdasága, birtoka igazgatása felé fordul.

Érdemeiért megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. (Ezt minden bizonnyal még az 1850-es évek elején.)

A BIRTOK

Dorner Mihály 10 800 forintot fizetett az enesei birtokért és a kúriáért. A Mattyók Annával kötött szerződésben nem részletezték a földbirtok nagyságát. Minden bizonnyal a nagyobb enesei földterületek közé tartozott az ingatlan, azt tudjuk, Enesén – az enesei határban – nem voltak nagy kiterjedésű birtokok; 150-200 hold között lehetett a Dorner-birtok. Az 1856. évi kataszteri felmérésben már nem szerepel Dorner Ede a birtokosok között. Enesei tulajdonát eladta, és Bőnyön vásárolt jóval nagyobb területet. Megyefőnöki beosztása ezt lehetővé tette.

1867-ben 613 holdat birtokolt Bőnyben, melyből 510 1/8 hold egy tagban volt. Tekintélyes terület az úri lak és az azt körülvevő föld is: 12 1/8 hold.

A szántóföld nagysága 365 hold – a különálló részlet 102 7/8 hold, ebből 73 hold erdő s felszántott legelő, a külmajor területe több mint 4 hold. A Dorner-birtokhoz tartozott legelő (90 1/8 hold), rét (34 2/8 hold), akácerdő (3 6/8 hold), gyümölcsös (1 6/8 hold), fűmagiskola 7 holddal és két dézsmás szőlőhegy.

A birtok állatállománya jelentős, különösen a juhtenyésztés figyelemreméltó: 10 kos – 160 anya és 300 ürü, valamint 145 idei bárány és 150 toklyó! A Győrvidéki Gazdasági Egylet 1860 májusában kiállítást szervezett a juhtenyésztőknek. A kiállítás megszervezésére bizottmányt hozott létre, melynek elnöke Dorner Ede lett, 34 tenyésztő 250 állattal vett részt a kiállításon.[27] A bőnyi birtokon még 22 jármos ökör, 6 ló, takarmány hordására 2 szamár, 7 fiatal csikó és 25-30 szarvasmarha jelentette az állományt.

A bőnyi kúria

Dorner Ede 600 holdas birtoka középbirtoknak számított. Mint az 1867. évi leírásban (Gazdasági Lapok) olvashattuk: Bőnyben kúriája volt. A Magyar Kastélylexikon a Győr megyei kastélyokat és kúriákat bemutató kötete nem említi Dorner nevét és a kúriát Bőnyben. Joggal feltételezzük azonban, hogy a Kastélylexikon 27. oldalán szereplő Fischer–Kautz-kúriát Dorner építtette.

Dorner Ede 1872-ben Budapestre költözött, 1871-ben még szerepel Győr vármegye virilistái között – 15. helyen –, később már nem. 1873-ban – a virilista-listán addig nem szereplő – Györgyházy János nevét olvashatjuk a legtöbb adót fizetők névsorában, 1874-ben a 19. helyet foglalja el. A birtok nagysága is akkora, mint amekkorát Dorner birtokolt a településen. Valószínű, hogy Györgyházy vette meg Dorner bőnyi birtokát.

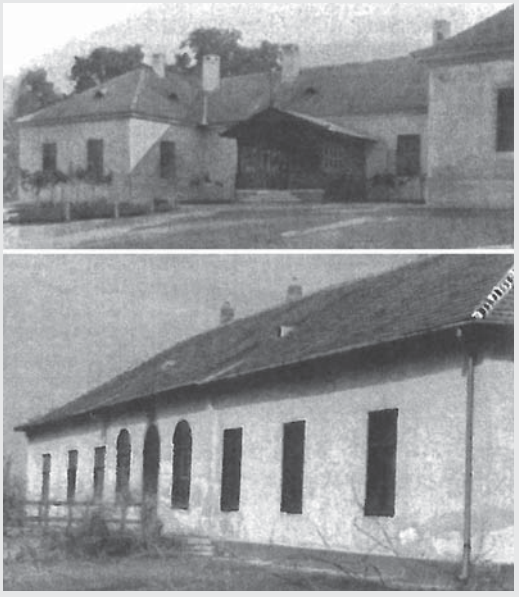

Nagy hangsúlyt fektetett a gazdaság modernizálására, gépesítésére. Már 1858-ban Angliából hozott egy 3 lóerős Williamsohn-féle cséplőgépet.[28] 1867-ben a munkát a következő gépek, szerszámok könnyítették: Juhl-, Vidats- és cenki ekék, Howard-fogas, Stadel daramalom, szecskavágó és Albani szórva, vala-

mint Garret-féle sorbavető gép. Gazdasága a legjobban felszerelt Győr megyei középbirtokok közé tartozott.

Tizenhárom alkalmazott látta el a gazdaság adta feladatokat: 5 béres, 2 kocsis, 1 mindenes, 1 gulyás, 1 kertész, 1 juhász és 2 bojtár.[29]

A Győrvidéki Gazdasági Egyletet 1860. február 15-én alakították 7 szakosztállyal.[30] 1870-ben a Földmívelési, jószágrendezési, számvezetési, gépészeti és számvezetési szakosztály elnökévé választották. A Gazdasági Egylet célja a földbirtokosok gazdálkodásának, modernizálásának elősegítése, kiállítások megszervezése, a felmerülő kérdések megbeszélése. A megalakulás évében – a juhkiállítás mellett – az Egylet a Magyar Országos Kertészeti Társulattal együttműködve Győrben kerttermény, kertészeti eszközök és házi iparkiállítást szervezett. Dorner felpéci borait asztali és pecsenyeborok kategóriában 1-1 forinttal jutalmazták.[31] 1871-ben Szabó Kálmán és Dorner Ede írt jelentést a Paget-féle szőlőkapáról a Gazdasági Egylet tagságának, melyet Saáry Miklós egyleti tag nyúli szőlőjében próbáltak ki.[32] Az Egylet szakkönyveket is vásárolt. Dorner javaslatára vették meg azt a kötetet, amely Prágában jelent meg, és a sajt készítésének eljárását magyarázta meg részletesen. A könyv drága volt, de egyes kérdésekben szakvélemény készítése szempontjából hasznos.[33]

A dualizmus idején, 1871-től a megyei bizottságba választások által vagy virilista-listán lehetett bejutni. A legtöbb adót fizetők listáján Dorner előkelő helyet mondhatott magáénak. 1871-ben 1246 forint 76 krajcárt fizetett be a költségvetésbe, s ezzel a 15. helyezett volt a vármegyében.[34]

ADOMÁNYAI

Anyagi lehetősége – és elkötelezettsége egy-egy ügy iránt – megengedte neki, hogy áldozzon az általa fontosnak gondolt célokra. Az 1840-es években felmerült a pápai főiskola Győrbe költöztetésének gondolata: e célra 100 forintot adományozott.[35] A főiskolát nem helyezték vármegyénk székhelyére. Hunyadi Mátyás szobrának elkészítésére 1 forintot[36], a Kazinczy-alapítványra szintén 1 forintot.[37] Ásvány- és állatgyűjteményét a Szent Benedek-rendi (győri) katolikus gimnáziumnak ajándékozta.[38] A soproni evangélikus egyházkerületi líceum javára több alkalommal jótékonykodott, 1863-ban 5 forintot juttatott. A szegedi árvízkárosultak javára 10 forintot adott.[39] Szociális érzékenységét mutatja, hogy 1863-ban indítványozta: a szárazság miatt nehéz helyzetben lévő alföldi gazdák megsegítésére gyűjtsön adományokat a Gazdasági Egylet. Szabó Kálmán elnökletével létrehoztak egy állandó bizottságot a gyűjtés szervezésére.[40] 1864-ben javasolta, hogy a munkaadók hű és tartós szolgálatában álló cselédek részére dolgozzanak ki egy cselédnyugdíj-alapot, és jó munkájukat jutalmazzák.[41]

A SZÉKESFŐVÁROSBAN

Dorner Ede 1872-ben eladta bőnyi birtokát, és Budapestre költözött. 1873-ban szerepel a budapesti legtöbb adót fizető választók névjegyzékében.[42] A fővárosban élt mindennapjairól kevés információt találtam. Már 1872-ben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatóválasztmányának tagja[43], 1877-ben ismét megválasztották. Nem szakadt el – az első budapesti években – a Győrvidéki Gazdasági Egyesülettől sem: 1874-ben tagja volt a gazdasági terményeket és gazdasági iparterményeket bíráló bizottságnak. Tagja a magyar borok előbírálati bizottságának[44]; a vadászat szintén érdekelte: 1881-ben az Országos Magyar Vadászati Védegylet[45] is soraiban tudja.

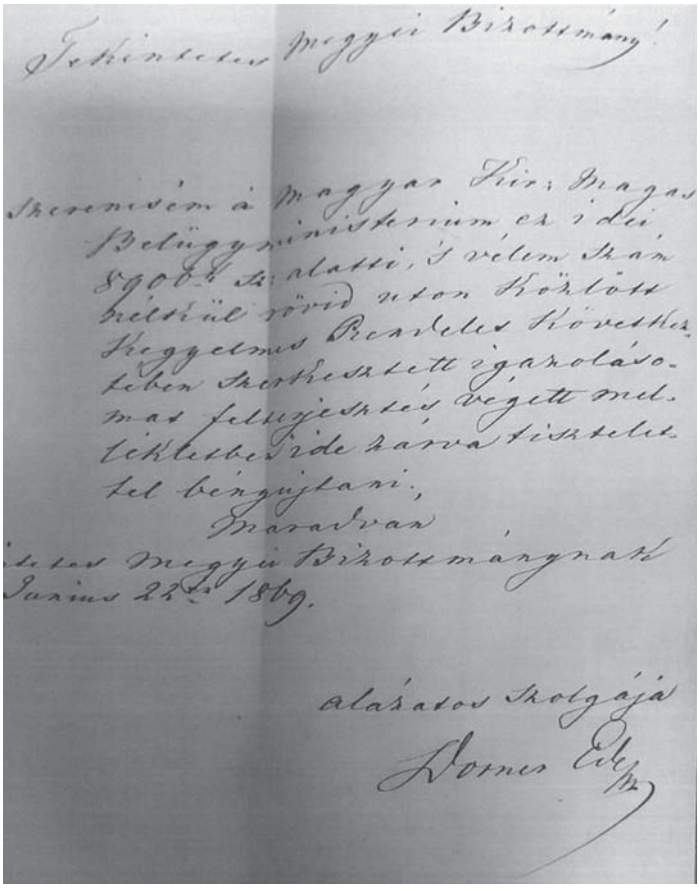

Dorner levele 1869-ből, aláírásával

A Köztelek 1893. április 19-i száma búcsúzott a négy nappal korábban elhunyt Enesei Dorner Edétől, röviden vázolva pályafutását. A méltatást így zárja: „1889-ben hallása tetemesen meggyöngülvén, a közélet teréről teljesen visszavonult, s e visszavonultságban találta őt a halál, egy munkában jól eltöltött élet befutása után 83 éves korában. Béke hamvaira!”

Budapesten, a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület – az igazgató és a titkár képviseletében – koszorút helyezett el ravatalán. Az igazgatóválasztmány 1893. május 12-i ülésén részvétét jegyzőkönyvileg is „kifejezni határozza”.”[46]

Politikai pályafutását 1832–1861 közé datálhatjuk. A nemesi vármegye tisztikarában elért a csúcsra, alispánként (másodalispán) irányította a közigazgatást. A Bach-rendszert végig kiszolgálta a megye „főnökeként”, majd visszavonult a politikától. (Elvbarátja, Balogh Kornél még 1861 után is fontos pozíciókat töltött be.) Győr vármegye liberálisai – feltehetően – elutasítóak voltak vele szemben, jóllehet gazdasági téren politikai ellenfeleivel – mint Szabó Kálmán – együttműködött a Győrvidéki Gazdasági Egyletben.

Valószínűleg nem tudott „új földesúrrá” válni, mint a szabadságharc leverésében szerepet játszó, s ezért magyar birtokot kapó osztrákok, akik 1867 után a magyar nemzeteszme támogatói lettek.

Alulírottak saját és az összes rokonság nevében fájdalomtól sujtott szivvel jelentik szeretett felejthetetlen édesanyjok, illetőleg apósuk, nagyanyjuk, dédanyja és testvére

enesei Dorner Ede urnak,

nyug. helytartósági tanácsosnak,

e hó 16-án hajnali ½2 órakor, 83 éves korában, hosszas szenvedés után végelgyengülés következtében történt gyászos elhunytát.

A boldogultnak hült tetemei e hó 17-én délután 4 órakor fognak a gyászházban: IX. ker., Mátyás-utca 6 sz. a., az ágost. evang. hitvallás szertartásai szerint megáldatni és a kerepesi-uti temetőben örök nyugalomra helyeztetni.

Budapesten, 1893. április 16-án.

Áldás, béke poraira!

Enesei Dorner Irén
Enesei Dorner Ödön
Enesei Dorner Vilma
férj. berethei Marton Béláné
Enesei Dorner Zoltán
gyermekek.

Berethei Marton Béla
dr Bangha István
vők.
Enesei Dorner Zoltánné
szül. Novák Erzsébet
menv.

Késmárki Késmárky István, késmárki Késmárky Ernst
férj kisóci és szentandrási Kálmán Gusztávné, berethei Marton Ödön, enesei Dorner Olga, Bangha Hedvig és Levente
unokák.

Kisóci és szentandrási Kálmán Gusztáv
unokavő.

Kálmán Dezső
dédunoka.

özv. Stegmaier Jánosné
szül. enesei Dorner Ida
nővér.

Enesei Dorner Ede gyászjelentése

IRODALOM

1. Köztelek, 1893. április 19. 637. o.
2. MNL GYMSM GYL, Győr vármegye nemesi közgyűlése, 1832. 181. bejegyzés
3. Mesterházy József: Enese évszázadai. 2022. 71. o. Enese, Enese Sport Club, 2022
4. 1837. Dunaszeg – a vármegye „Feö Ügyviselője”
   1838. Eöttevény – a vármegye Feö Ügyésze
   1843. Kapi – Enesei Dorner Ede Győr vármegye Tiszti Feö Ügyviselője. In: Győr vármegye települései 18–19. századi kéziratos térképeken, Győr, GYSM GYL 2003.
5. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1844. augusztus 3. 31. szám, 728. o.
6. MNL GYMSM GYL, Győr vármegye nemesi közgyűlése, 1846. január 5.
   A másodalispáni tisztségre pályáztak még: Jankó János főadószedő,
   Kováts Márton főbíró, Szabó Kálmán főügyész és Zmeskál István főjegyző.
7. Sáry István: Győr megye közigazgatása az 1848-49. évi polgári forradalom első évében In: Levéltári Közlemények, 48–49. évf. (1978.)
8. Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, GYMSM GYL, 1998. 53. o.
9. Hermann Róbert: i. m. 62. o.
10. Hermann Róbert: i. m. 65–66. o.
11. Hazánk, 1848. április 22.
12. Sáry István: i. m. 113–114. o.
13. Hermann Róbert: i. m. 68–69. o.
14. Hermann Róbert: i. m. 74. o.

15. Fábiánné Kiss Erzsébet: A hazaárulók vagyonának lefoglalása és kezelése – az 1848–49-es pénzügyi adminisztráció egyik speciális feladata, 70. o. In: Századok, 1994
16. Győr vármegye a soproni kerületben élte mindennapjait Vas, Zala, Somogy, Tolna, Baranya, Moson és Sopron megyékkel együtt. Az országban öt kerületet alakítottak ki, élükön a kerületi főispánnal.
17. Zsupos Zoltán: Hirdetmények, színlapok, nyomtatványok. Győr, 1848–1849 Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, 2014. 509–511. o.
18. Lám Frigyes: A győri német színészet története, 1821–1849. 2. rész Győri Szemle, 6. évf. 1935. 90–110. o.
19. Lám Frigyes: Győri adalékok a cenzúrához és a Bánk bán történetéhez, Irodalomtörténeti Közlemények, 36. évf. 1. sz. 1926. 89. o.
20. Pesti Napló, 1851. november 14. 2. o.
21. Budapesti Hírlap, 1906. március 29. 2. o.
22. Budapesti Hírlap, u. o., 2. o.
23. Pesti Hírlap, 1928. május 27. 36. o.
24. Pesti Napló, 1857. március 1. 3. o.
25. Torma Attila: Győr vámegye főispánjai, 1894–1950. Győr, Dr. KPKKT 2017. 82. o.
26. Győri Közlöny, 1861. január 17. 19. o.
27. Gazdasági Lapok, 1860. május 10. 298. o.
28. Gazdasági Lapok, 1858. október 7. 582. o.
29. Gazdasági Lapok, 1867. október 9. 497. o.
30. Szakosztályok:
    7 szakosztály
    1. Ismeretterjesztő, közgazdasági és statisztikai
    2. Földmívelési, jószágrendezési és gazdasági számvezetési szakosztály
    3. Állattenyésztési alosztályok: 1. juhászat 2. 2. szarvasmarha-, sertés- és baromfitenyésztő
    4. Szőlészeti s borkezelési szakosztály
    5. Erdőszet, gazdasági fatenyésztés, kertészet, selyemtenyésztés- és méhészeti szakosztály
    6. Gazdasági gépészet és építészeti szakosztály
    7. Kereskedelmi szakosztály
    Győri Közlöny, 1861. február 17.
31. Gazdasági Lapok, 1860. október 18. 675. o.
32. Győri Közlöny, 1871. október 12. 358. o.
33. Győri Közlöny, 1871. június 15. 218. o.
34. Győri Közlöny, 1871. szeptember 3. 71. címoldal
35. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1842. július 14. 177. o.
36. Honművész, 1840. szeptember 24. 622. o.
37. Pesti Napló, 1860. február 10. 2998. sz.
38. Szent Benedek-rendi katolikus gimnázium Győr, 1857. 27–28. o.
39. Pesti Napló, 1879. március 12. 62. sz.
40. Győri Közlöny, 1863. július 23. 59. 7. évf.
41. Győri Közlöny, 1864. december 15. 100. 8. évf.
42. Pesti Napló, 1873. szeptember 3. 202. szám (2. o.) 776 forint 85 krajcárt fizetett.
43. Gazdasági Lapok, 1872. március 7. 152. o.
44. Borászati Lapok, 1878. május 10. 67. o.
45. Vadász Lap, 1881. június 11. 186. o.
46. Köztelek, 1893. május 17. 770. o.

Enessey Sándor (1820–1900)

Enessey György unokája 1820-ban született Enesén. Édesapja, Enessey József Győr és Sopron vármegyék táblabírója, édesanyja Mesterházy Zsuzsanna. Két testvére volt: Mária és Franciska.

Az Enessey családban a tanulás, mint a későbbi hivatalviselés lehetősége, fontos szerepet játszott. Sándor a soproni evangélikus líceumban tanult, de volt a pozsonyi evangélikus líceum felsős hallgatója is, majd 1840-ben beiratkozott a Győri Királyi Akadémiára, ahol jogot végzett. Nagybátyja, Enessey István és unokatestvére, Enessey Kálmán szintén a győri intézményt látogatta.[1]

A politikához már fiatal ügyvédként közel került. Győr vármegye nemesi közgyűlése 1843. április 24-én választotta meg követeit az országgyűlésre. A követek írnokainak kiválasztására választmányt alakítottak, Enessey Sándor mellett bizalmat kapott még Eőry Sándor, Bezerédy Sándor és Kálóczy Lajos. Gyapay Dénes nem nyerte el az írnoki állást, saját költségén vett részt az országgyűlésen. Pár évtizeddel később, illetve már a '48–49-es szabadságharcban valamennyien jelentős szerepet játszottak a vármegyei életben.[2] Enessey Sándor 23 évesen Pozsonyban élhette át a reformkori diéták hangulatát.

A vármegyénél 1845-ben pályázott először hivatali pozícióra. A tószigetcsilizközi járásban szeretett volna esküdt lenni, de a nemesi

Az Enessey család címere

Nem találtunk utalást arra, hogy az Enessey család címere uralkodói adomány lenne. Felvett címerről lehet tehát szó, ami a köznemesség körében a 15–16. században nem példa nélküli. A címerlevél-adatbázis adatai szerint: a 16. században jelennek meg a lovast ábrázoló címerek az uralkodó által adományozott címerek között, a 17. században fordulnak elő leggyakrabban. A család minden bizonnyal a török elleni harcok során választotta magának.

A címer leírása

A címer szív alakú, mely alul csücskös pajzs. A zöld pajzsláb a címerpajzs 1/6 részét fedi, melyen ezüstszínű lovas zöld nyeregtakarón – mely aranysávos a szélén – aranycsizmás, piros ruhás, aranysujtásos vitéz lovagol. A vitéz arcszíne szintén arany. Kurucos süvege piros. Kezében ezüstszínű szablya. A háttér kék színű. A címerpajzsot fekete kontúrvonal határolja. Körülötte lepelszerűen szív formát alkotva bal oldalon kék-arany, jobb oldalon piros és kék kövekkel díszített korona nyugszik. A koronából egy piros, aranysujtással díszített mentés, piros süveges, ezüst kardot emelő vitéz emelkedik ki.

közgyűlés nem választotta meg.[3] Az esküdtek a szolgabíró mellett dolgoztak a vármegye tisztikarában.

Az enesei közbirtokosok a magyar szabadság ügye mellett álltak. Ennek alapján joggal gondolhatnánk, hogy Enessey Sándor részt vett az 1848–49. évi forradalomban és szabadságharcban. Azonban nem találkozunk nevével sem a honvédek, sem a tisztek között. Sőt! Amikor 1849. november 28-án Dőry Gábor kinevezte a koronához hű Balogh Kornélt megyefőnöknek, Dorner Edét törvényszéki elnöknek és alispánnak, Enessey Sándor alszolgabírói tisztséget kapott![4] Ezt 1851-ben és 1852-ben is ő töltötte be;[5] 1854-ben a soproni közigazgatási kerületben járási bírói segéd.[6] A vármegye nemességének döntő része nem vállalt hivatalt a Bach-rendszerben; Enessey szerepvállalása az abszolutizmus idején különösen annak fényében érdekes, hogy a későbbiekben az 1848-as politika harcos szóvivője lett.

1860-ban felcsillant a remény az alkotmányosság helyreállítására. A vármegyében a következő év január 7-én került sor a tisztújító közgyűlésre. Enessey Sándort tószigetcsilizközi szolgabírónak választották. A bizakodó hangulat nem tartott sokáig, Ferenc József már augusztusban feloszlatta az országgyűlést, melynek tagjai márciusban kaptak megbízást.

1861. november 9-én az alispán összehívta a közgyűlést, a tisztikar lemondott. Enessey Sándor sem vállalta, hogy a „korlátlan kormányzási rendszer" kiszolgálója lesz. Az átmeneti időre ideiglenesen megbízták, hogy a „közbátorság"-ot, azaz a rendet és az egészségügyet felügyelje a tószigetcsilizközi járásban. Pandúrcsapatot is rendelkezésére bocsátottak, hogy érvényt tudjon szerezni a törvénynek, ha a helyzet úgy kívánja.[7]

A provizórium (1862–1865) idején nem vállalt szerepet, a kiegyezést követően aktivizálódott a megyei nemesség. 1867 májusában Enessey Sándor ismét tószigetcsilizközi főszolgabíró lett. Ezúttal sem nyúlt hosszúra hivatali ideje. Lemondásának indoka: hivatalában kevés dolgozó áll rendelkezésére. Felkérték, hogy továbbra is maradjon, de ő 1868 júniusában távozott.[8] Jóllehet a Budapesti Közlöny 1869. augusztus 1-jén megjelent számában még mint a tóközi járás főbírója szerepelt. A vármegye politikáját ebben az időszakban a Sziklósi Szabó Kálmán vezette balközép határozta meg. Tőlük balra állt a '48-as törvényeket konzekvensen alapnak tekintő Előry Sándor, Krisztinkovich Ede, Ráth Károly, Enessey Sándor, akik kisebbségben voltak a vármegyei döntéshozók között. A korabeli szóhasználat szélsőbalnak nevezte őket. Nem kizárt, Enessey lemondásának igazi oka az volt, hogy nem látta semmi esélyét annak, hogy elveiknek érvényt szerezzenek.

A Budapesti Közlönyben megjelent híradás szerint 1868-ban az alispáni szék elnyerésére több esélyest emlegettek; Enessey Sándor neve is szóba került, de végül nem ő lett a befutó.[9]

Utolsó jelentősebb politikai szerepvállalására 1869-ben került sor. Az országgyűlési képviselő-választáson, az öttevényi kerületben Földváry Miklóssal küzdött meg a mandátumért. A választáson 2511 fő jelent meg. Földváry Miklósra 1412 fő szavazott, Enessey Sándorra 963 személy voksolt, 136 nem szavazott.[10]

Győr vármegyében 1875-ben megalakult a Szabadelvű Párt megyei szervezete. Az új párt igazgatóválasztmányába 80 tag került megválasztásra, melyben a volt pártok egyforma létszámmal voltak képviselve. A választmányba bekerült Enessey Sándor is. Ez azt is jelzi, hogy valamilyen szinten elfogadta a kiegyezést, és „szögre akasztotta" a „szélbal" követelését.

Földbirtokának köszönhetően a vármegye virilistái közé tartozott. 1878-ban 531 forint 63 krajcár adót fizetett, ezzel az adófizetői rangsorban a 46. helyet foglalta el. Unokatestvére, Kálmán az 58. volt a befizetett 390 forint 5 krajcárral.[11] 1893-ban Enesén 203 hold birtokot mondhatott magáénak, de Bezin is birtokolt földet.[12] A virilisták részt vettek a vármegye törvényhatóságának munkájában, Enessey Sándor azonban nem mutatott különösebb aktivitást.

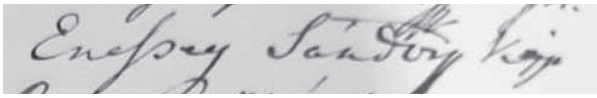

Enessey Sándor aláírása

A Győrvidéki Gazdasági Egyesületben aktívan tevékenykedett, 1864-ben az állattenyésztési szakosztály, 1867-ben a Földmívelési, jószágrendezési, gazdasági, számvezetési gépészeti és számvezetési szakosztály, 1870-73 között és 1883-ban az igazgatóválasztmány tagja.[13] 1862-63-ban a Magyar Tudományos Akadémia kérésére az Egyesület végezte el a községek statisztikai leírását. Enessey Kálmánt jelölték ki Enese, Réti, Bezi, Kapi, Cakóháza és Rábacsécsény községekben a munka elvégzésére. Enessey Kálmán családi elfoglaltsága miatt nem tudott eleget tenni a megbízatásának, ezért a bőnyi Németh Pétert és Enessey Sándort bízták meg a nevezett települések felmérésével. A felmérést mégis egyedül Enessey Sándor végezte el. Értékes információkat közöl a földhitelről, cselédbérről, földbirtokosokról.[14]

Társadalmi szerepvállalása élete végéig példamutató. 1895-ben mezőgazdasági bizottság alakult, a közgyűlés tagjai közé választotta Enessey Sándort.[15] Négy évvel később a Borellenőrző Bizottság elnöke a tóközi járásban.[16]

Unokatestvére a Rábaszabályozó Társulat alelnöke, birtokai révén Sándor is érintett a folyó szabályozásának kérdésében. A földmívelési miniszter a Társulat véleményező bizottságába nevezte ki 1891-ben az elhunyt Takács Ferenc helyére.[17]

Tisztelettel adózhatunk jótékonysága előtt. Adományai egy-egy nemes ügyet segítettek, vagy enyhítették a természet okozta kárt.

1861-ben a Magyar Tudományos Akadémia épületére 5 forintot, az aradi 13 vértanú emlékművére egy meg nem nevezett összeget fizetett be.[18]

A szegedi árvízkárosultak javára 43 forint 24 krajcár jött össze, adományozók Eneséről: Enessey Sándor, Kozma Bálint, Kovács György, Hetvényi István, Stubán Gyula, Horváth Imre, Weisz Sándor, Szalay Károly, Rósa Sándor, Takáts Lászlóné, Előry Mihály és Bogner Jánosné.[19]

1880-ban tűzvész pusztított Bezi településen, Enessey Sándor adakozott a kár enyhítésére.[20]

1894-ben 2 forintot fizetett be Kossuth Lajos lefestendő arcképének költségére, amelyet a vármegye székházának dísztermében helyeznek majd el.[21]

Felesége, Enessey Hanzély Anna a török sebesültek számára (orosz–török háború 1877-ben) 3 kg 190 gr tépést küldött a Fővárosi Lapok szerkesztőségébe, majd két hónappal később 25 forintot.[22]

Enesén a ma polgármesteri hivatalként működő, egykori kúriát ő építtette 1870-ben, csakúgy, mint a temetőben álló kriptát. Enessey Sándor volt a 19. század második felében a család legidősebb tagja. Ő őrizhette a középkorból megmaradt okleveleket, okiratokat. Ráth Károly azt írta: személyesen látta nála azt az 1552. évi (eredeti!) oklevelet, amely megerősítette az Enessey család birtokait.

A múló időben minden okirat megsemmisült, a megyei levéltár sem őriz semmilyen írásos hagyatékot az Enessey családról napjainkban. Enessey Sándor az 1850-es években vette feleségül Hanzély Annát, de nem született gyermekük. Barcza István Sándor nővérével, Máriával kötötte össze életét – az ő unokájuk, Barcza Dénes a ma polgármesteri hivatalként működő Enessey–Barcza-kúria tulajdonosa az államosításig.

A kúriát 1870-ben építtette Enessey Sándor földbirtokos. Az egykori úri lak alapterülete 232 m², utcai fronton 2+3+2 osztatú. Udvari frontján három korinthoszi oszlopos kocsifelhajtó lép ki az épület síkjából. Szinte teljes egészében megtartotta eredeti formáját, nem építettek hozzá, csupán a bejáratot helyezték át oldalra az udvari frontról

Enese kuriális település volt, a 19. század második felében közbirtokossági felügyelő intézte a birtokosok ügyeit. 1876-ban biztosan Enessey Sándor töltötte be a tisztséget.[23] A kocsma, a kovácsműhely, valamint némi legelő és föld tartozott abba a vagyonba, melyet igazgatni kellett. Enesén nem tudunk arról, hogy vezettek volna közbirtokossági jegyzőkönyvet, mint Téten vagy Bőnyben.

A tűz gyakori vendég volt a falvakban (is) a 19. században. 1869-ben Enessey Sándor és Kálmán terményei és gazdasági épületei a tűz martalékai lettek. 1883-ban „nagy tűzvész dühöngött Enese nevű községben” – írta a Magyar Polgár április 11-i száma. Minden bizonnyal ez is szerepet játszott abban, hogy Enessey Sándor a tűzoltóság szervezésében és munkájában szerepet vállalt. 1886. január 17-én tartotta a Győr megyei tűzoltó szövetség alakuló közgyűlését a győri városháza nagytermében. Pénztárnoknak Enessey Sándort választották.[24]Az Enesei Önkéntes (!) Tűzoltó Egylet szintén 1886-ban alakult, melynek első elnöke lett.

Evangélikus egyházbeli szerepvállalásáról is szólnunk kell. A bezi-enesei egyesült evangélikus egyházközségben egyházfelügyelővé választották. 1866-ban az ev. egyházmegyei gyámintézeti bizottság lemondott, az új bizottmány élére Nagy Sándor és Enessey Sándor került.[25] Adakozott az evangélikus egyházkerületi (soproni) líceum javára és a képezde fenntartására az 1866–67. tanévre.[26] A fentiek ismeretében váratlan lépésre szánta el magát: 1878. október 20-án áttért a református vallásra! Megszakított minden kapcsolatot az evangélikus egyházközséggel: megtagadta a lelkészi járandóság megfizetését 1878-ban, de már 1875 után sem fizette ezt, az evangélikus iskola működési költségeihez nem járult hozzá, a tanítónak a failletményt nem fizette meg. Az 1875-77 között felgyűlt lelkészi járandóság – 12 mérő és 5 icce búza – közigazgatási úton való behajtását rendelték el. Meg kellett fizetnie Mészáros István bezi lelkésznek 4 forint 92 krajcárt, valamint 5 forint eljárási illetéket.[27]

A Tatai Református Egyházmegye közgyűlésének 1900. júniusi jegyzőkönyve szerint a győri református templom építésére 20 koronát adományozott.[28]

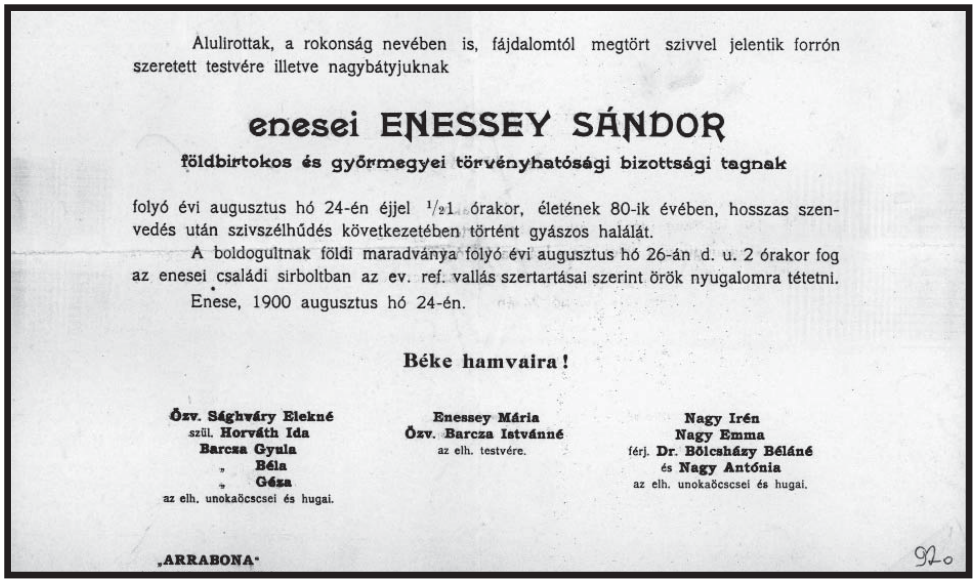

Alulirottak, a rokonság nevében is, fájdalomtól megtört szivvel jelentik forrón szeretett testvére illetve nagybátyjuknak

enesei ENESSEY SÁNDOR

földbirtokos és győrmegyei törvényhatósági bizottsági tagnak

folyó évi augusztus hó 24-én éjjel ½1 órakor, életének 80-ik évében, hosszas szenvedés után szivszélhűdés következetében történt gyászos halálát.

A boldogultnak földi maradványa folyó évi augusztus hó 26-án d. u. 2 órakor fog az enesei családi sirboltban az ev. ref. vallás szertartásai szerint örök nyugalomra tétetni.

Enese, 1900 augusztus hó 24-én.

Béke hamvaira!

Özv. Sághváry Elekné
szül. **Horváth Ida**
Barcza Gyula
„ **Béla**
„ **Géza**
az elh. unokaöcscsei és hugai.

Enessey Mária
Özv. Barcza Istvánné
az elh. testvére.

Nagy Irén
Nagy Emma
férj. **Dr. Bölcsházy Béláné**
és **Nagy Antónia**
az elh. unokaöcscsei és hugai.

„ARRABONA"

A Győri Hírlap 1900. augusztus 25-én megjelent száma számolt be haláláról: „A vármegyei közélet veterán alakja, régebbi idők tevékeny férfia, enesei Enessey Sándor meghalt. Hosszú szenvedés után, szívszélhűdés következtében.” Haláláig tagja volt a vármegye törvényhatósági bizottságának. Augusztus 26-án délután két órakor búcsúztatták a református vallás szertartása szerint, holttestét a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.[29] A családi hagyomány méltó folytatója volt, bár közéleti aktivitása nem érte el unokatestvéréét – de szerepvállalása jóval túlmutat szülőfaluja határain.

Enessey Sándor nyughelye

IRODALOM

1. Juhász Réka Ibolya: Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új sorozat
   A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–1852 Budapest, 2017.
   Durovics Alex – Keresztes Veronika: A pozsonyi evangélikus líceum felsőfokú hallgatói.
   Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 15. Budapest, 2018
2. Balázs Péter: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején
   Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 183. o.
3. 1845. július 23. nemesi közgyűlés, tisztújítás – 2155. bejegyzés
4. Zsupos Zoltán: Hirdetmények, színlapok, aprónyomtatványok Győr 1848–1849
   Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, 2014. 509–510–511. o.
5. Nemesi Kalendáriom 1852. (38. évfolyam)
6. Pesti Napló, 1854. április 19.
7. Sürgöny, 1861. november 19.
8. Győri Közlöny, 1868. június 14.
9. Budapesti Közlöny, 1868. május 21.
10. Az 1869. április 20-ára összehívott országgyűlés képviselőházának név- és lakjegyzéke
11. Győri Közlöny 1878. október 27.
12. Magyarország földbirtokosai, 1893. (Németh József szerkesztésében)
13. Győri Közlöny, 1883. július 26.
14. Sáry István: Gazdálkodási viszonyok Győr megye néhány nagy- és középbirtokán az 1860-as évek elején.
    In: Agrártörténeti Szemle, 24. évf. (1982)
15. Győri Közlöny, 1895. augusztus 4.
16. Borászati Lapok, 1899. március 26.
17. Győri Közlöny, 1891. augusztus 6.
18. Mesterházy József: Enese évszázadai, 2022
19. Győri Közlöny, 1879. március 17.
20. Győri Közlöny, 1880. augusztus 15.
21. Győri Közlöny, 1894. június 21.
22. Fővárosi Lapok, 1877. július 10.
    1877. szeptember 20.
23. Győri Közlöny, 1876. szeptember 3.
24. Győri Közlöny, 1866. január 28.
25. Protestáns egyházi és iskolai lapok, 1866. június 14.
26. Iskolai értesítők, gimnázium, Sopron
    Ev. egyházkerületi líceum, Sopron, 1864
27. Alispáni iratok, MNL GYMSVM GYL 1194/1879, 2127/1879, 2180/1879.
28. A Tatai Református Egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyvei 1881–1944 / A Tatai Református Egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyve 1900. június – library.hungaricana
29. Győri Hírlap, 1900. augusztus 25.

Enessey Kálmán (1828–1885)

Egy gazdag közéleti pálya

A sors mindössze 57 évet rendelt neki, két és fél évtizedben (1860–1885) munkálkodott, fejtette ki politikai-gazdasági-közéleti tevékenységét. Egyik téren sem mondhatjuk a vármegyében első számú irányítónak, de tagja volt a szorosan vett vezetői körnek.

A CSALÁD

Családja múltja közéleti szerepre predesztinálta. Nagyapja Enessey György táblabíró, több ismert mű szerzője. Édesapja és nagybátyja szintén Győr vármegye táblabírói, a vármegyei élet szereplői.[1]

A családi kúriában házitanító oktathatta az alapvető ismeretekre, majd 1838. augusztus 29-én felvették a győri evangélikus algimnáziumba, ahol Szimstich István (a későbbiekben Hetvényi István) iskolatársa volt. Az első grammatika osztályba

HALLGATÓINAK

IIND AZ ERKÖLCSISÉG, MIND AZ ELÖADOTT TANOKBAN NYER

ÉRDEM OSZTÁLYZATA

18$^{46}_{47}$. ISKOLAI ÉVBEN.

Egész évi tanulmányokból.

Másod évi joghallgató					Első évi joghallgató			
rak.	A magyar polgári magános törvényből.	A magyar honi büntető törvényből és tiszti írásmódból.	A politikai tudományokból.	A váltó és kereskedési jogból.	Urak.	Az egész természeti jogból.	A magyar nyilvános jogból.	A Statisticából
lor, ág. vall.	22. jel.	I. r. 9.	bet. k. I. r.	bet. k. I. r.	Andreikovics János	I. r. 34.	I. r. 26.	I. r. 32.
ajos	I. r. 25.	I. r. 22.	I. r. 37.	I. r. 17.	Bahunek Benjámin	I. r. 32.	I. r. 16.	I. r. 34.
lre	I. r. 22.	I. r. 16.	bet. k. I. r.	bet. k. I. r.	Bangya Miklós, Kir. p. dij.	I. r. 25.	27. jel.	I. r. 22.
József	I. r. 20.	I. r. 13.	I. r. 6.	I. r. 2.	Bartheldy Antal	I. r. 21.	I. r. 17.	I. r. 15.
ózsef	3. jel.	3. jel.	6. jel.	I. j. v. t.	5. Barthodeiszky Győző	Magán	oktatásra	átment,
dós	Karácson	hóban	meghalt,	kül. jeles.	Belezney Károly	I. r. 26.	I. r. 20.	I. r. 29.
s	6. jel.	8. jel.	9. jel.	7. jel.	Bencze György	I. r. 16.	28. jel.	I. r. 5.
sef, Kir. p. d.	I. r. 12.	I. r. 5.	I. r. 25.	I. r. 15.	Boldizsár Sándor	I. r. 17.	I. r. 13.	I. r. 17.
yörgy	Sz. András	hóban	el-	hagyta.	Csóka Endre	I. r. 3.	I. r. 1.	I. r. 23.
ajos, helv. vall.	1. j. v. t.	1. j. v. t.	1. j. v. t.	1. j. v. t.	10. Czerhák Károly	I. r. 4.	I. r. 3.	9. jel.
encz	I. r. 18.	22. jel.	I. r. 3.	10. jel.	Dénes Ferencz	10. jel.	8. jel.	7. jel.
mán	26. jel.	24. jel.	21. jel.	9. jel.	Dobler Mihály	I. r. 5.	I. r. 2.	I. r. 7.
l	20. jel.	13. jel.	I. r. 10.	27. jel.	Dömjén Béla, Kir. p. d.	12. jel.	12. jel.	11. jel.
cz	I. r. 33.	I. r. 24.	I. r. 38.	I. r. 29.	Egerváry Miklós	1. jel.	1. jel.	3. jel.
idor, rend. dij.	I. r. 31.	I. r. 19.	I. r. 30.	I. r. 23.	15. Enessey Kálmán, ág. vall.	3. jel.	2. jel.	1. jel.
s	28. jel.	30. jel.	22. jel.	25. jel.	Eörsy László, rend. dij.	I. r. 19.	I. r. 15.	I. r. 14
rend. dij.	27. jel.	29. jel.	I. r. 8.	18. jel.	Fábián Antal	16. jel.	18. jel.	I. r. 1.
encz	I. r. 1.	I. r. 4.	I. r. 15.	28. jel.	Fassing Mihály	I. r. 2.	20. jel.	I. r. 13
l	12. jel.	11. jel.	10. jel.	12. jel.	Giefing Mihály	I. r. 24.	I. r. 7.	I. r. 28

A Győri Királyi Akadémia jog és bölcsészet két évi hallgatóinak mind az erkölcsiség, mind az előadott tanokban nyert érdem osztályzata az 1846–47. iskolai évben

került, majd elvégezte a második grammatika osztályt is.[2] 1844-ben felvették a pozsonyi evangélikus líceumba, ahova édesapja is járt.[3] Az 1846–47. iskolai évben már a Győri Királyi Akadémia első éves joghallgatói között olvashatjuk nevét – édesapja szintén ebben az intézményben szerezte jogi ismereteit az 1810-es évek elején.[4]

Az 1848. évi forradalom kitörésekor Enesén tartózkodhatott, a nemzetőrök összeírásakor elsőként jegyezték fel nevét a „Honvédi rovat"-ba. Arról azonban nem találtunk semmilyen feljegyzést, hogy részt vett volna a szabadságharc küzdelmeiben. A Bach-korszakban – mint Kossuth-párti, liberális nemes – visszahúzódott birtokára, és gazdálkodott. A passzív ellenállást választotta.

Az 1850-es évek második felében megnősült, feleségül vette Freyler Aloisiát. Első gyermekük, Gizella 1858-ban született, őt követte László, Pál Lajos, Margit és Miklós.

A POLITIKÁBAN

A politikai életbe Enessey Kálmán akkor lépett be, amikor 1860-ban felcsillant a remény, hogy az alkotmányos liberalizmus teret nyer, és vége lesz az önkényuralomnak. Ferenc József kiadta az Októberi Diplomát, amely a Habsburg Birodalom uralma alatt élő országokban az alkotmányos alapok visszaépítését tervezte, de hazánk Ausztriába történő beolvasztását fenntartotta. Magyarországon visszaállították az alkotmányt, a Magyar Kancelláriát és a Helytartótanácsot. Az oktatás nyelve magyar lett.

Győr vármegyében – az Októberi Diplomát követően – Zichy Bódogot nevezték ki főispánnak, Dorner Eduárd megyefőnök sietve elhagyta hivatalát.

Beöthy Károly november közepén cikket jelentetett meg a Győri Közlönyben, melyben azt írta: „Ez okból nincs más hátra, mint folytatni a megszakított multat s a megyehatóságot oly egyénekre bízni, kiknek multjok kezességet nyújt arra, hogy ősi alaptörvényeink ismeretével a közügyek vezetésére képességgel bírnak."[5] Szintén a jogfolytonosság mellett foglalt állást az a magántanácskozás, amelyet Sziklósi Szabó Kálmán hívott össze Péterházára 1860. december 5-re. Győr vármegye '48-as alapon állt. Tóth László szerint vármegyénk az egyik legradikálisabb volt a kor hazai politikai mozgalmaiban. A fő politikai erők a polgári és nemzeti eszme egységében képzelték el a közéletet.[6]

1861. január 7-én került sor a megyei tisztújító közgyűlésre. Enessey Sándor tószigetcsilizközi főszolgabíró lett, Mesterházy Lajos esküdt, Enessey Kálmán másodaljegyző, majd Győrmegye bizottmánya június 3-án helyettes első aljegyzővé választotta meg közfelkiáltással.[7] Enessey Kálmán írta alá azt a bizalmi föliratot, melyet a megye intézett a nemzet képviselőházához. A fölirat hangsúlyozza: a nemzet csak ősi jogokat követel, a megye közönsége osztatlan bizalmát nyilvánította ki a képviselőház iránt.[8] Március 20-án megtartották az országgyűlési képviselő-választást megyénkben, az öttevényi körzetben Szabó Kálmán, a tétiben Előry Sándor, a péribén Kálóczy Lajos

kapott bizalmat. De augusztusban a király már feloszlatta az országgyűlést. November 5-én a közrend, a személy- és vagyonbiztonság védelmére katonai bíróságokat állítottak fel. Magyarország helytartójává gr. Pálffy Móricot nevezték ki.

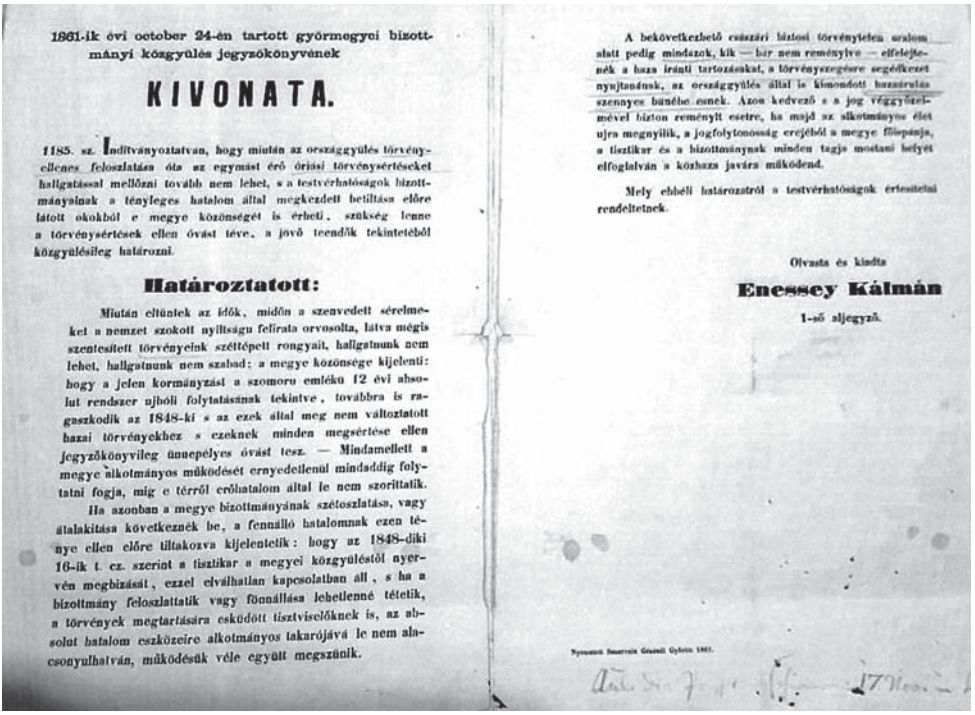

1861-ik évi october 24-én tartott győrmegyei bizottmányi közgyülés jegyzőkönyvének

KIVONATA.

1185. sz. Indítványoztatván, hogy miután az országgyülés törvényellenes feloszlatása óta az egymást érő óriási törvénysértésekkel hallgatással mellőzni tovább nem lehet, s a testvérhatóságok bizottmányainak a tényleges hatalom által megkezdett betiltása előre látott okokból e megye közönségét is érheti, szükség lenne a törvénysértések ellen óvást téve, a jövő teendők tekintetéből közgyülésileg határozni.

Határoztatott:

Miután eltünek az idők, midőn a szenvedett sérelmekkel a nemzet szokott nyiltságu felirata orvosolta, látva mégis szentesitett törvényeink széttépett rongyait, hallgatnunk nem lehet, hallgatnunk nem szabad: a megye közönsége kijelenti: hogy a jelen kormányzást a szomoru emlékü 12 évi absolut rendszer ujbóli folytatásának tekintve, továbbra is ragaszkodik az 1848-ki s az ezek által meg nem változtatott hazai törvényekhez s ezeknek minden megsértése ellen jegyzőkönyvileg ünnepélyes óvást tesz. — Mindamellett a megye alkotmányos működését ernyedetlenül mindaddig folytatni fogja, mig e térről erőhatalom által le nem szoríttatik.

Ha azonban a megye bizottmányának szétoszlatása, vagy átalakitása következnek be, a fennálló hatalomnak ezen ténye ellen előre tiltakozva kijelentetik: hogy az 1848-diki 16-ik t. cz. szerint a tisztikar a megyei közgyüléstől nyervén megbizását, ezzel elválhatlan kapcsolatban áll, s ha a bizottmány feloszlattatik vagy főnállása lehetlenné tétetik, a törvények megtartására esküdött tisztviselőknek is, az absolut hatalom eszközeire alkotmányos takarójává le nem alacsonyulhatván, működésük véle együtt megszünik.

A bekövetkezhető császári láztosi törvénytelen uralom alatt pedig mindazok, kik — bár nem reményivel — elfelejtenék a haza iránti tartozásokat, a törvényszegésre segédkezet nyujtanának, az országgyülés által is kimondott hazaárulás szennyes bünébe esnek. Azon kedvező s a jog véggyőzelmével biztos reménylett esetre, ha majd az alkotmányos élet ujra megnyilik, a jogfolytonosság erejéből a megye főispánja, a tisztikar és a bizottmánynak minden tagja mostani helyét elfoglalván a közhazs javára működend.

Mely elvbéli határozatról a testvérhatóságok értesitetni rendeltetnek.

Olvasta és kiadta

Enessey Kálmán

1-ső aljegyző.

Nyomatott Szarvas Gézánál Győrön 1861.

Győr vármegye alispánja november 9-re összehívta a közgyűlést, a tisztikar lemondott. A leköszönő okmányban hangsúlyozták: a hazai törvényeket nyíltan megtagadták. Visszavonulnak, mert „a hazai alkotmányra letett eskü megszegése nélkül … a korlátlan kormányzási rendszernek sem végrehajtói, sem segédeszközei nem lehetünk”.

Az aláírók között olvashatjuk Enessey Kálmán, Enessey Sándor, Mesterházy Lajos és Eőry István törvényszéki ülnök nevét.[9]

A főispáni széket a konzervatív, császárhű Balogh Kornél foglalta el. Kezdetét vette az 1865-ig tartó provizórium.

A kiegyezésre még várni kellett, Győr vármegyében 1867. május 1-jén került sor a megyei tisztviselők megválasztására. Reggel 8 órakor Veni Sancte misével kezdődött a nap, majd a közgyűlés 9 órától 15 óráig ülésezett. Visszaállt az 1861. évi állapot: Enessey Kálmán első aljegyző, Enessey Sándor tószigetcsilizközi főszolgabíró, Mesterházy Lajos esküdt lett. A balközép kezébe került a politika irányítása, a Deák-párt hívei kisebbségben voltak a megyében. 1865 után már a Győr megyei baloldal is elfogadta a közös uralkodót, a perszonáluniót, és békülékenyebb hangot ütött meg.

Tóth László az új baloldali hullám szóvivőinek Matkovich Jánost, Enessey Sándort és Krisztinkovich Edét tartotta. A radikális baloldalnak mindössze három hely jutott a megyei tisztikarban 1867-ben: Kiss Sándor főjegyző, Enessey Sándor főszolgabíró és Ráth Károly levéltáros személyében.[10]

Enessey Kálmán 1871. március 27-én lemondott aljegyzői tisztségéről, Mesterházy Lajos meghalt. Helyük betöltését a főispán május elejére tűzte ki.[11] Enessey a lemondását követően már nem vállalt szerepet a vármegye tisztikarában, de politikailag aktív maradt. 1872-ben tagja a baloldali országos pártválasztmánynak, a megyéből 9 tagot delegáltak a grémiumba.[12] Az 1872. évi országgyűlési választáson a balközép képviselő-jelöltje – a Hon és a Budapesti Közlöny szerint a péri kerület, a Pesti Napló szerint a győrszigeti (öttevényi) kerület képviselőjelöltje.[13]

Meghivás.

A győrszigeti választó-kerület balpárti tagjait f. évi május hó 3-án *reggeli 10 órakor Enesén, a vendéglő helyiségében tartandó értekezletre tisztelettel meghivom. A tanácskozmány tárgyai: a képviselő-jelölt kitüzése és szervezkedési határozatok leendnek.*

Enese, 1872. április 23-án.

A központi választmány megbizásából:
Enessey Kálmán m. k.

A valóságban egyiké sem. Nem vállalta a jelöltséget!

Árvíz, rossz termés, éhínség, kolera nyomasztotta a mindennapokat 1873-ban. A kormány ilyen helyzetben tűzte napirendre Győr és Moson megyék egyesítésének tervét. Ráadásul az egyesített megye központja Magyaróvár lett volna. Gyapay Dénes alispán gyűlést hívott össze a vármegyék összevonása elleni tiltakozásul. A gyűlés feliratot intézett a belügyminisztériumhoz és a képviselőházhoz. A felirat átnyújtására küldöttséget delegáltak Budapestre. A küldöttség – melynek Enessey Kálmán is tagja volt – tisztelgett Szapáry belügyminiszternél, és Szlávy miniszterelnök, aki győri születésű volt, segítséget ígért a delegációnak. A vármegyék egyesítésére nem került sor. Levették a napirendről a – Duna bal partján fekvő – hét csilizközi falu Komárom vármegyéhez történő csatolását is.

Alaposan átrendezte a fennálló politikai struktúrát az 1875. esztendő, egyesült a Deák-párt és a balközép, létrejött a Szabadelvű Párt, amely harminc évig kormányozta az országot. A Győri Közlöny számolt be a párt megyei megalakulásáról. Matkovich János Enessey Kálmánt ajánlotta társelnöknek Gyapay Dénes mellé, Szabó Kálmán végleges elnöknek Gyapay Dénest, alelnöknek Enessey Kálmánt. Az április 17-i gyűlésen társelnöknek megválasztották Enesseyt, aki a következő szavakkal köszönte meg a bizalmat: „Köszönöm – ugymond – azon hazafias érzületet, amellyel önök engem megtiszteltek. Minthogy szívemből örvendek a haza jobb napjai érdekében az egyesülésnek, az állást elfogadom, s óhajtom, hogy egyesülésünknek meglegyen azon gyakorlati oldala is, hogy mint párt, csak olyan képviselőket fogunk pártolni, akik a Szabadelvű Párt programján állva, a kormányt támogatni fogják.”[14]

A Szabadelvű Párt megalakulásának éve egyben választási év is volt. Matkovich János nem akarta elvállalni a képviselőjelöltséget a téti választókerületben, végül meggyőzték a jelöltségről. A bizonytalanság perceiben Enessey Kálmán neve is felmerült mint lehetséges jelölté.[15]

A Szabad Polgár a Szabadelvű Párt főbb emberei közé sorolta Enessey Kálmánt – Szabó Kálmán, Matkovich János és Előry Sándor társaságában.[16]

Az 1876. évi VI. törvénnyel hozták létre a vármegyei közigazgatási bizottságokat. Tagjai voltak a kormányhivatalnok és törvényhatósági tisztviselők, valamint a törvényhatósági közgyűlés által – saját soraiból – titkos szavazással választott 10 tag. A Győri Közlöny szerint az országban a hazafiak színe-java került beválasztásra a bizottságokba. A 61 leadott szavazatból Enessey Kálmán 55-öt kapott, csak Goda Lajos mondhatott magáénak többet.[17]A november 3-i szám megállapította: nem kell gondolkodni, kik kerülnek a „kis választmányba", akik irányítani fogják a megyét. Enessey Kálmán 1877-ben és 1881-ben is bekerült a közigazgatási bizottságba.[18]

Az 1884–1886 közötti évekre beválasztották a vármegye központi választmányába, az állandó választmányba, és egyike volt annak az öt főnek, aki ismét tagja lett a közigazgatási bizottságnak.[19]

Az 1882. évi választásra a Szabadelvű Párt az előző év júniusában megkezdte a felkészülést. A téti választókerületben Enessey Kálmán összehívta a községeket képviselőjelölt ajánlása végett. Mint mondta, olyan képviselőjelöltet választanak, aki a kormányt támogatja! Ihász László kisbabóti evangélikus lelkész Enessey Kálmánt ajánlotta, akit az értekezlet egyhangúlag támogatott. Enessey megköszönte a bizalmat, de nem fogadta el a jelöltséget. Barcza Géza és Szevera Károly is visszautasította a felkínált lehetőséget. A cikk írója szerint a téti választókörzet tüntet a párt politikája ellen, elhibázottnak tartja azt. Összegzése szerint: a párt győzelme – ismert személy indulása esetén – teljesen bizonyos.[20]

Két évvel később erős kritika érte Enessey Kálmán pártelnöki tevékenységét. „Sokoróaljai" aláírással teszi fel a szerző a kérdést: nem látja-e elérkezettnek az időt a párt megyei vezérkara, hogy összehívják a tagokat?! A cikkíró szerint Gyapay Dénes korában a pártélet szépen és hatékonyan működött, de őt követően nem volt az a vasmarok, amely a párt ügyeit eséllyel vezette volna. Felszólítja Enesseyt és Szalacsyt – a párt elnökeit –, ne hagyják az ördögöt a falra festeni, és teremtsék meg a megyében az egységes pártot! „Hadd lássuk, hányan és kik vagyunk, azután tegyünk!" – zárja sorait.[21]

A kritika a következő évben is folytatódott – Karczolatok címmel. A felütés szerint „czifrán mennek a politikai pártélet dolgai" a téti választókerületben.

Enessey Kálmánt Fabius Cunctator (i. e. 260–203) római politikus hadvezérhez hasonlítja, aki a második pun háborúban tanúsított halogató magatartásáért kapta a „Tétovázó" melléknevet. Enessey addig tétovázik, amíg fejére nőnek az események.[22] Talán a támadások hatására (vagy valamely más nem ismert okból) Enessey nem-

csak, hogy lemond a pártelnöki tisztségről, de a Szabadelvű Pártból is kilép! Ezt Szalacsy Lajos jelentette be az 1884. április 30-i gyűlésen. A levezető elnök sajnálta az egykori elnököt, de megnyugtatta az a tudat, hogy Enessey Kálmán bármi úton jár, a haza jobb sorsa lebeg szeme előtt.[23]

Enessey Kálmán a Győr megyei liberális nemesség többségének útját járta: a '48-as törvényeket alapnak tekintő álláspontól fokozatosan jutott el a kiegyezés elfogadásáig. Majd egy évtizedig elnökölte a kormánypárt megyei szervezetét. Ennek alapján a szomszéd birtokos, Sziklósi Szabó Kálmán köréhez tartozott. Mégis nagy kérdés: vajon miért nem vállalta a biztos országgyűlési képviselői mandátumot?

A RÁBASZABÁLYOZÓ TÁRSULAT ALELNÖKE

A 19. század folyamán a Rábaközben és a Tóközben nagy gondot jelentettek a medrükből kilépő folyók – elpusztították a termést, emberéletben is kárt okoztak. A probléma megoldásához vezető első lépést a Társulat megalakítása jelentette. Elsődleges cél volt az ár elleni védekezés, utána a belvízrendezés.

A Rábaszabályozó Társulat 1873. november 15-én alakult meg, elnöke gr. Batthyány Géza lett. A Társulat munkáját 24 tagú választmány segítette.[24] A december 4-én megtartott közgyűlésen Enessey Kálmánt akarták alelnöknek választani, ő azonban nem fogadta el a jelölést. Ennek tudatában úgy döntöttek, az alelnök személyéről a következő közgyűlés határoz majd.[25] Az alelnök Batthyány teendőinek ellátására kapott (volna) felhatalmazást. Az irányítás, az operatív munka lényegében az ő kezében összpontosult.

Enessey Kálmán engedett a hívó szónak, és 1874. augusztus 3-án a közgyűlés megválasztotta alelnöknek. Az alelnök az októberi közgyűlésre meghirdette az alapszabály elfogadását, az árvízvédelem és a gátőrségi szabályzat kihirdetését. Meghirdették a pályázatokat a különböző társulati tisztségekre, mint például a pénztárnoki státuszra, a fő- és szakaszmérnökök kiválasztásra kerültek. Természetesen az 1875. évi költségvetést is tárgyalták.[26] Megindult a munka, melynek első tényleges lépése a Rába folyón működő malmok eltávolítása, lebontása volt. Ez rengeteg érdeksérelemmel járt. 1877 elején került sor az első hajómalom lebontására. Az 1876. évi árvíz s a vele járó pusztítás lökést adott a Társulat munkájának. A következő évben a sajtó siettette az árvíz elleni védekezés munkálatait. Egy vidék jajkiáltását hallotta a publicista, a felső Tóköz és a csornai járás egy részét, mintegy 30 000 holdat, víztenger borított. Felszólított mindenkit: „Legyünk rajta tehát, hogy a bajok gyökeres orvoslása, a Rábaszabályozás, mely magába öleli a Rápcza szabályozást és a Fertő csatornázását is, mielőbb bekövetkezzék."[27]

A szabályozásra három tervet dolgoztak ki. A legegyszerűbb és legolcsóbb terv „csak" az árvíz lefolyását biztosította volna. Becsült költsége 1 900 000 forint volt.

A második elképzelés az ármentesítés összes munkáját magába foglalta – tervezett költsége 6 300 000 forint. A legkomplexebb megoldási javaslat kiterjedt ipari és kereskedelmi célokra is – becsült költsége 12 700 000 forint. 1877 decemberére világossá vált, hogy a költségeket alábecsülték. A szabályozás költségeit a földtulajdon/hold nagysága alapján vetették ki. Egyesek – mint Tóth Bálint németi földbirtokos – pénzügyi visszaéléseket sugalltak, túl nagy összegekért sajátították ki a malmokat.

1025 1—1

A Rába-szabályozó-társulatnak folyó 1874. november 12-én d. e. 10 órakor, Győrött a vármegyeház kistermében tartandó

közgyülésére

a társulat tagjai hivatalos tisztelettel meghivatnak

A közgyülés tárgyai:

1. A m. k. közmunka- s közlekedési minister jóváhagyásával ellátott alapszabályok, ugy az árvédelmi s gátőrségi szabályzat kihirdetése.
2. A tisztviselői állomások betöltése s javadalmaztatása iránti intézkedés.
3. A folyó, ugy jövő évi költség-előirányzat megállapitása.
4. A társulat müködésének tetleges megkezdése tárgyában a választmány által benyujtott előterjesztés felett határozathozatal.
5. Inditványok.

Kelt Győrött, 1874. évi october hó 12-ik napján.

Enessey Kálmán,
elnök.

Az ártéri földterületek után megemelték a fizetendő szabályozási hozzájárulás mértékét. Azonban ez sem segített, 1878. júniusban napvilágot látott a hír: a Társulat 100 000 forint lejárt tartozást halmozott fel. A Győri Közlöny 1878 novemberében számolt be a „zajos gyűlésről", melyet a Társulat tartott a megyeháza kistermében. Erre a gyűlésre készültek el a tervek, és lettek beterjesztve a legfőbb döntéshozó testületnek. Mint a cikk szerzője megfogalmazta: az ember azt gondolná, a választmány és a műszaki szakemberek munkáját elismerik, és jegyzőkönyvben mondanak köszönetet nekik. De ennek az ellenkezője történt.

Radó Kálmán három vádat emelt a választmány ellen. 1. A választmány az oka, hogy a Társulat pénzügyi zátonyra futott, mert nem a bevallott, hanem a fejlesztett ártér szerint vetette ki és hajtotta be a költségeket, mely eljárást a kormány is jogtalannak ítélt. 2. A választmány – miután látta a pénzügyi nehézségeket – a minisztériumhoz fordult, és nem a közgyűléshez. 3. A legsúlyosabb vád az volt, hogy a választmány a közgyűlés megkerülésével miniszteri biztos kinevezését kérte. Radó bizalmatlansági indítványt terjesztett be a választmány ellen a közgyűlés elé. A közgyűlés helyesléssel fogadta az indítványt.

Enessey Kálmán „egy férfias, higgadt beszéd" után lemondott tisztségéről, és elhagyta az elnöki pulpitust. Amint fogalmazott: „Ha a megbízó kimondja, hogy a megbízott a bizalmat többé nem élvezi, akkor nincs más választása, mint a lemondás."[28] Enesseyt többen maradásra akarták bírni, de ő nem változtatta meg döntését.

Enessey Kálmán négyéves „de facto” elnöki munkája alapozta meg a Rába szabályozás későbbi sikerét. Az alelnökségről lemondott, de a Társulat munkájában szinte halála napjáig részt vett.

A Rába-szabályozás ügye 1882 januárjában a közlekedési minisztérium elé került. Ordódy miniszter nyitotta meg a tanácskozást, amelyen Enessey Kálmán is részt vett és beszédet mondott. Kifejtette: a Társulat kötelezettségeket vállalt és feladata, kötelessége a Rába alsó folyásának (= Győr megye) településeit megmenteni. Helyeselte a kormány és a kormánybiztos eljárását, és kérte a minisztert a szabályozás mielőbbi megkezdésére. „Egy jelenvolt” aláírással így fogalmazott a publicista: „Enessey Kálmán nem gyakran, de mindig szépen és okosan szokott beszélni, de ilyen jól még nem hallottuk soha. Valóban, ő a parlamentnek is egyik jelese lehetne!”[29]

Enessey Kálmán röviddel a halála előtt még tagja lehetett annak a küldöttségnek, mely köszönetet mondott a kormánynak. Győr vármegyéből 23 tagú delegáció utazott a székesfővárosba. Vas és Sopron megye, valamint Győr városa is köszönő küldöttséggel fejezte ki háláját. A küldöttségek a Vadász-Kürt szállóban találkoztak, ahol megbeszélték a tisztelgés sorrendjét. Tisza Kálmán miniszterelnök a belügyminiszteri palotában fogadta őket, vizitáltak Szapáry Gyula pénzügy- és báró Kemény Gábor közlekedési miniszternél is. A kormány támogatta a Rábaszabályozást s a képviselőház is ezt teszi majd – mondta Tisza.

Délután négy órakor bankettet tartottak a „Vadász-Kürt”-ben, ahol 43 teríték várta a küldöttségeket. Többen felszólaltak, Goda Béla országgyűlési képviselő Enessey Kálmánt éltette.[30]

A gazdasági életben

A megélhetés, a gazdasági élet alapja a 19. században vidéken – Győr vármegyében is – a termőföld volt. A megyében 1860-ban 249 fő rendelkezett 100 holdas vagy a fölötti birtokkal.[31]

Enessey Kálmánnak Enesén 132 hold, Kónyban 108 hold nagyságú birtoka volt. A dualizmus időszakában a legjobb adófizetők, a virilisták a politikai hatalomba is bekerültek. Az adót a földbirtok nagysága után fizették. 1878-ban a 84 főt számláló virilista-listán Enessey Kálmán az 58. helyet foglalta el.[32] Haláláig minden évben szerepelt a vármegye legtöbb adót fizető polgárai között. Ennek köszönhetően részt vehetett a megyei törvényhatóság bizottsági munkájában.

1860. február 15-én megalakult a Győrvidéki Gazdasági Egyesület. Célként a mezőgazdaság fejlesztését, adatok begyűjtését, kiállítások szervezését és mezőgazdasági gépek megismertetését tűzték ki. Az Egyesület – a megyei politizálás

lehetőségének hiányában – a középbirtokosoknak lehetőséget biztosított a politikai kérdések megbeszélésére. A Gazdasági Egyesület igazgatóválasztmányába 61 tagot a megalakulásakor megválasztottak, az Egyesület irányító szervezetébe bekerült Enessey Kálmán, Dorner Ede és Szabó Kálmán is. A szakosztályokba csak az igazgatóválasztmány tagjai kerültek, egy-egy szakosztály élén elnök, alelnök és jegyző állt. Enessey Kálmán a „Földművelési, jószágrendezési és gazdasági számvezetési szakosztály tagja lett".[33]

A Magyar Tudományos Akadémia kérésére 1862–63-ban a Győrvidéki Gazdasági Egyesület végezte el a megyei birtokok felmérését, gyűjtötte össze az adatokat egy egységes kérdőív alapján. Az Egyesület Enese, Bezi, Réti, Kapi, Cakóháza és Csécsény településekre Enessey Kálmánt jelölte ki az összeírásra. A munkát mégsem ő végezte el, hanem unokatestvére, Enessey Sándor. Az Enesére vonatkozó válaszokból megtudjuk, a gabona minden fajtáját termesztették, a szarvasmarha-, ló- és juhtenyésztés dominált. Vas szántóekén kívül más „gépet" nem használtak. Saját használatra dohányt is termeltek. A föld nagyobb része lapály és mocsár volt. A réteken kevesebb kemény szénát, a laposabb részeken vad szénát tudtak begyűjteni.[34]

Tulajdonában volt Győr határában az ún. Vasas major, melyhez szántóföld is tartozott. A Győri Közlöny 1879. augusztus 28-i száma tudósított arról, hogy az újvárosi határban, a pinynyédi sziget átellenében az Enessey Kálmán tulajdonában lévő majorban 200 keresztből álló búzaasztag kigyulladt.

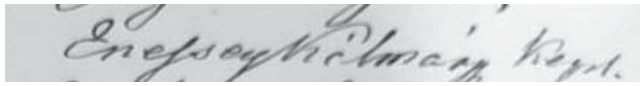

Enessey Kálmán aláírása

Enessey elsősorban gazdálkodott, de érdeklődése kiterjedt a gazdaság más területeire is, mégha ezeket a próbálkozásokat csak szimbolikusnak is tekinthetjük. 1877-ben nevét ott találjuk a Komáromi Első Takarékpénztári Részvénytársaság részvényesei között.[35] Öt részjeggyel szerepel a Győri Vízvezeték Részvénytársaság részvényeseinek listáján is.[36]

SZEREPE AZ EVANGÉLIKUS EGYHÁZBAN ÉS ADOMÁNYAI KÖZJÓRA

Az Enessey család evangélikus vallású, az ősök sokat harcoltak hitükért, és jelentős szerepet vittek egyházukban. Enessey Kálmán folytatta a hagyományt.

Az evangélikus egyházmegye közgyűlése a Lébényben, 1862. június 25-én tartott ülésén világi jegyzői hivatalra választotta. Beiktatását későbbre halasztották, mert nem volt jelen a közgyűlésen. Mint fogalmaztak: „Elmaradását semmiképp sem vesszük ügyünk iránti hidegségnek."[37] Egy hónappal később a Rétiben tartott közgyűlésen felesküdött tisztségére. Azt ígérte, igyekezni fog az egyháznak élni és a bizalmat

meghálálni – amint azt őseitől örökölte. A közgyűlésről tudósító megjegyezte: „Legyen is! Mi attól, aki Enessey, sokat várunk."[38] Először 1867-ben választották meg felügyelőnek, 1875-ben harmadszor kapott bizalmat a világi felügyelői tisztségre.[39]

A vármegye közigazgatási bizottsága 1869 áprilisában kapta kézhez azt a miniszteri leiratot, amely az iskolatanácsokkal foglalkozott. A bizottság május 3-i közgyűlésén 25 főben állapította meg a tagok számát. Az evangélikusok részéről Enessey Kálmán is tagja lett a testületnek.[40]

Nem az egyházi szerepvállalásai közé tartozik, azonban itt szeretnénk megemlíteni, hogy a győri és győrvidéki kisded védegylet alakuló közgyűlése bizottsági tagnak választotta 1874-ben.[41] 1881-ben a megyei közgyűlés ülésén beválasztották a községjegyzői nyugdíjválasztmányba.[42]

Birtokai és jövedelme megengedték, hogy közjóra, különböző célokra adományozzon. A jótékonykodást már 26 éves korában elkezdte, Ferdinánd Miksa főherceg felhívására egy emléktemplomot építettek Bécsben – hálából, hogy Ferenc József túlélte az ellene elkövetett 1853. évi merényletet. Enessey Kálmán 1 forint 5 krajcárt ajánlott fel. Ez mindenesetre figyelemreméltó a Kossuth-párti Enesseytől![43] 1869-ben 2 forintot adott a soproni evangélikus egyházkerületi líceum javára, szintén a líceum gyarapodását segítette 1872-ben: a Reményi-féle új zongora megvásárlására és egyéb szükségletekre 3 forintot juttatott.[44] Győr vármegye törvényhatósági bizottsága 1882-ben a hazai képzőművészetet támogató alapítványra ezer forintot fizetett be – Enessey Kálmán 5 forinttal járult hozzá a gyűjtéshez.[45]

1863-ban az alföldi aszály következtében éhínség fenyegetett, Győr megyében is gyűjtést rendeztek az ottani lakosság megsegítésére. Enessey Kálmán gyűjtőívén 59 forintot fizettek be az adózók, valamint búzát és rozsot is adományoztak.[46]

1879-ben a nagy tiszai árvíz szinte teljesen elpusztította Szeged városát. Enessey Sándor gyűjtőívén Enessey Kálmán 10 forintot fizetett be az árvízkárosultak javára.[47]

Támogatta a nemzet ügyeit. Felesége 1861-ben öt aranyat küldött a Nemzeti Múzeum termeinek díszítésére. A Magyar Tudományos Akadémia épületének felépítéséhez 10 forinttal járult hozzá. 1882-ben unokatestvérével – Enessey Sándorral – adakozott az aradi 13 vértanú emlékművének felállításához.[48]

SZÜLŐFALUJÁBAN

Enessey Kálmánnak köszönheti a község egyik legrégebbi, a mai faluképet meghatározó épületét. A Szabadság és a Petőfi utca kereszteződésében építette fel az 1860-as évek elején kúriáját. A 451 m^2 nagyságú, egykori úri lak ma kultúrházként működik. Az iskola Eőry István hagyatékának és a közbirtokosság adományainak köszönhetően készült el 1865-ben. Jelenlegi ismereteink alapján nem tudjuk megmondani, ki mennyit áldozott az iskolára. A közbirtokosok

több mint 4000 forintot gyűjtöttek az Előry-hagyaték mellé.[49] Enessey Kálmán adományait ismerve, jó okkal feltételezzük: jelentősebb összeggel támogatta az építkezést. Ő hívta Enesére Hetvényi Istvánt, aki a falu oktatásának meghatározó alakja lett.

Nem ismerjük teljes egészében a falu vezetőinek, bíróinak nevét, de valószínűsíthetjük: Enessey Kálmán bírói tisztséget nem vállalt. Közbirtokossági felügyelőként intézte a birtokosok ügyeit – ő hirdette meg bérletre a közbirtokossági kocsmát 1870-ben.[50]

A KÚRIA

A kúriát – a felújítás során előkerült évszámnyomatos téglák szerint – az 1860-as évek elején építtette Enessey Kálmán. Az utcai fronton 3+A+1+A+3 osztatú, az udvari oldalon négy korinthoszi oszlop által tartott kocsifelhajtó lép ki a fal síkjából.
A mintegy 350 m² alapterületű kúria 8-10 szobás épület lehetett. Eredeti formáját szinte teljes egészében megtartotta – az északi falat törték át és építettek hozzá vizesblokkot.
Enessey Kálmán halála után – az 1880-as évek második felében – gyermekei eladták az úri lakot.

HALÁLA ÉS TEMETÉSE

1885 márciusában még tagja volt annak a bizottságnak, amelyik Tisza Kálmán miniszterelnöknél vizitált. A Budapesti Hírlap május 20-i száma arról tudósított, hogy „megtébolyodott" Győr vármegye egyik virilistája. Enessey Kálmánt Budapestre, a Schwarzer–féle tébolyt gyógyító intézetbe szállították. Pár nappal később meghalt.

Enessey Kálmán és ősei nyughelye

Közvetlen az enesei temető kerítése melletti ősi családi sírboltban helyezték örök nyugalomra május 28-án. A megyei politikusok közül a gyászszertartáson részt vett gróf Laszberg Rezső, Győr vármegye alispánja (is).

A temetői imát Mészáros István bezi esperes, a gyászbeszédet az Enessey-kúriában Karsay Sándor szuperintendens tartotta.

IRODALOM

1. Az 1845. július 23-i nemesi közgyűlésen tisztújítást tartottak. Enessey István – Kálmán édesapja – a tószigetcsilizközi főszolgabírói tisztségre jelöltek között volt, de nem őt, hanem Kováts Mártont választották meg közfelkiáltással. Ezen a közgyűlésen lett alispán az enesei Horváth Dániel. Enesei jelöltek voltak még: Dorner Eduárd és Horvát Örökös István a főügyészi hivatalra. Szabó Kálmán lett a befutó. Az esküdt pozícióra Enessey Sándor és Nagy Mihály is jelölt volt, de Horváth Jánost és Vajda Ignátzot választották meg. (Alispáni iratok, 2155. bejegyzés, 1845. július 23.)
2. Világi Dávid – Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjtemény levéltárának vezetője – közlése alapján.
3. Durovics Alex – Keresztes Veronika: A pozsonyi evangélikus líceum felsőfokú hallgatói. Felsőoktatástörténeti kiadványok, Új sorozat 15.
4. Juhász Réka Ibolya: A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–1852. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017 (Felsőoktatástörténeti kiadványok, Új sorozat 13.)
5. Győri Közlöny 1860. november 15. 1. o. Győr vármegye jegyzőkönyvi kivonata 1848. május 1-jéről a következő bizottmányi tagok nevét tartalmazza Eneséről: Örökös Horváth István, Enessey Sándor, Mesterházy Lajos, Őry (=Eőry) István, Enessey József, Nagy Mihály.
6. Tóth László: Az alkotmányos liberalizmus belső vívódása és tagolódása a kiegyezés előtti Győr megyében (1861–1867), 7.o. In: Arrabona 24–25. Győr, Xántus János Múzeum,1988. 209-251
7. Győri Közlöny, 1861. június 6.
8. Pesti Napló, 1861. június 7.
9. Győri Közlöny, 1861. november 14.
10. Tóth László: i. m.
11. Győri Közlöny, 1871. április 9.
12. Ellenőr, 1872. március 17.
13. Pesti Napló, 1872. április 18., Budapesti Közlöny 1872. április20., A Hon 1872. április 20.
14. Győri Közlöny, 1875. április 18.
15. A Hon, 1875. június 13.
16. Szabad Polgár, 1875. március 7.
17. Győri Közlöny, 1876. október 1.
18. Ellenőr, 1877. december 29.
19. Győri Közlöny, 1881. november 10.
20. Győri Közlöny, 1881. június 12.
21. Győri közlöny, 1883. szeptember 6.
22. Győri Közlöny, 1884. március 27.
23. Győri Közlöny, 1884. május 1.
24. Sipos Alfréd: Vagy ilyen szabályozás lesz, vagy semmilyen (A Rábaszabályozó Társulat első évtizede 1873–1883)
25. Pesti Napló, 1873. december 7.
26. Budapesti Közlön,y 1874. október 21.
27. Győri Közlöny, 1877. május 13.
28. Győri Közlöny, 1878. november 21.
29. Győri Közlöny, 1882. január 15.

30. Győri Közlöny, 1885. március 8.
31. Néma Sándor: Adatok a Győrvidéki Gazdasági Egylet történetéhez.
In: Győri Tanulmányok.
Tudományos Szemle 6. Győr, 1995. 69–92.
32. Győri Közlöny, 1878. október 27.
33. Gazdasági Lapok, 1861. január 27.
34. Sáry István: Gazdálkodási viszonyok Győr megye néhány nagy- és középbirtokán az 1860-as évek elején. In: Agrártörténeti Szemle 24. évf. (1982)
35. Meghívó az 1877. március 9-i közgyűlésre. Komárom, 1877. február 12.
www.europena.hu
36. Győri Közlöny, 1883. május 27.
37. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1862. augusztus 17.
38. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1862. augusztus 30.
39. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1875. augusztus 29.
40. Sáry István: Győr megye népiskolai viszonyai a közigazgatás tükrében 1869–1873
Arrabona, 7. Győri Xántus János Múzeum, 1965. 499–515. o.
41. Győri Figyelő, 1874. január 14.
42. Győri Közlöny, 1881. február 10.
43. Budapesti Hírlap, 1854. február 2.
44. Evangélikus egyházkerületi lyceum, Sopron, 1872
45. Győri Közlöny, 1882. november 5.
46. Győri Közlöny 1863. szeptember 3.
47. Győri Közlöny 1879. március 27.
48 Mesterházy József: Enese évszázadai. Enese, Enese Sport Club, 2022
49. Győri Közlöny, 1887. december 1.
50. Győri Közlöny, 1870. október 2. (4. oldal)

Tartalomjegyzék

Kedves enesei Polgárok és érdeklődő Olvasók! 5
Enese, nemesek és a vármegye a 19. században 7
Enesei ügyek a vármegye előtt 13
Birtokosok 1856-ban és 1904-ben 16
Házasságkötések az enesei közbirtokos családok között 18
Sziklósi Szabó Kálmán (1813-1882) 23
Enesei Dorner Ede (1810–1893) 47
Enessey Sándor (1820-1900) 59
Enessey Kálmán (1828-1885) 66